

FORUM

FİKİR MEYDANIDIR

ONBEŞ GÜNLÜK TARAFSIZ SİYASET İKTİSAT KÜLTÜR DERGİSİ

Cilt: 5 Sayı: 54

60 Kuruş

15. HAZİRAN. 1956

Tel. 27531

P. K. 131, Ankara

İÇİNDEKİLER

KISILAN BASIN HÜRRİYETİ	1
ONBEŞ GÜNÜN NOTLARI :	
Basınla ilgili yeni Kanunlar; Vekâletin Sınırları; Ara Seçimlerinin yapılmaması; Meclis Çalışmaları ve Sözlü Soru; C. H. P. Kurultayı Münasebetiyle; İnsan Hakları ve Sovyet Rusya; Gelir Vergisinde Değişiklikler; Odatar Birliği Toplantısı; Batı Almanyanın İç Durumu; İtalya'da Mahallî Seçimler; «Beraber Yaşama» ve Yugoslavya	3-9
İNCELEMELER .	
Teşkilâtı Esasiye Kanununun Tâdili	
..... Feridun CANİTEZ	11
İvedilik Kararıyla Çıkan Kanunlar	
..... Dr. Necip BİLGE	12
Para Politikamızda Başarısız Adımlar	
..... Aydın YALÇIN	14
Muhtemel Bir Devalüasyon ve Fiatlar	
..... Dr. Zeyyat HATİPOĞLU	15
Az Gelişmiş Memleketlerde Sosyal Politika	
..... Dr. Cahit TALAS	17
FORUM'UN İKTİSADİ MÜŞİRLERİ.	
Son İktisadî Durum	18-19

OKURLARIN FORUMU :

Din Problemine Dair (S. Katircioğlu); Basının Hali (A. Uzel); Devalüasyon ve Dış Borçlar (H. İ.); Forum ve «Bizim Köylü» (B. Duygulu); Çarşafan Önce Zihniyet (T. Örgü); Aşkın Gözyaşları (M. Kemal); Caz Müziğine Dair (S. Katircioğlu)	20-23
--	-------

NE DİYORLAR :

Hürriyet Öyle Basit Değildir	
..... Nathaniel MICKLEM	25
Parlamento Üyesinin Görevleri	26

KÜLTÜR ve SANAT :

Türkiye'de Değişen Şartlar ve İş Eğitimi	
..... Cemal YILDIRIM	27
KÜLTÜR DÜNYASI : Türkiye'ye Gelmek İsteyenler; Türk Balesi ve Engelleri; Avrupa Ana; Halk Danslarımız; Mimari Tenkitler ...	
BALE - DANS : Milli Oyunlar Gösterisi	29
..... AND	
..... Hazırlayanlar : A ve Be-Se	28-29
TIYATRO : Merakî ile Zor Nikâhı	
..... Erol AKSOY	30

KISILAN BASIN HÜRRİYETİ

Basın hürriyetinin demokratik düzenin kilit taşlarından biri olduğu, bugün bütün medeniyet âleminde kabul edilmiş hakikatlerden biridir. Bu konuda söylenmemiş söz, yazılmamış fikir hemen hemen kalmamıştır. Büyük tarihte isim bırakmış bütün devlet adamları, büyük siyasi mütefekkirler nutuklarında ve hitaplarında demokratik cemiyet için hür basının önemini belirtmekten geri kalmamışlardır.

Demokratik düzen, âmme işlerinin seçimle işbaşına gelmiş şahıslar tarafından vatandaşların daimi murakabesi altında görüldüğü, bütün meselelerin serbestçe yapılacak mü-

zakere ve münakaşa ile halledildiği rejimdir. İsviçre'nin bazı kantonlarında hâlâ tatbik edilmekte bulunan doğrudan doğruya demokrasiyi bugünkü büyük devletlerde uygulanan demokrasiden ayıran husus, bugün vatandaşların, âmme işlerini müzakere etmek için bir "forum"da toplanmayacak kadar kalabalık olmasıdır. Zamanımız demokrasilerinde bu "forum"un yerini basın almış bulunmaktadır. Gerek vatandaşların fikirlerini diğer vatandaşlara duyurabilecek, gerek âmme işleri hakkında kendilerini tenviredecek ve reyinin istikametini tayin edecek en mühim unsur şüphesiz basındır. Bu

bakımdan bütün demokratik ülkelerde hür basın Anayasasının teminatı altına alınmış, basınla ilgili kanunlar en liberal bir zihniyetle hazırlanmış, diğer taraftan hükümetler karşısında bağımsız bir hüviyet taşımasına çalışılan basının iktisadî menfaat gruplarının da gizli himayesi altına girmesini önleyecek hükümler konulmuştur.

Memleketimizde, uzun süren mücadelelerden sonra 1950 senesinde, batılı demokrasilerde mevcut olan umumî prensipler ve hükümler, demokratik rejimin bir zaferi olarak kabul edilmiş bulunuyordu. 1950 Basın Kanunu umumiyetle basına

lüzumlu bütün istiklâli ve hürriyeti sağlamıştı.

O tarihten sonra Basının dertleri bilhassa resmî ilânlar konusunda kendini göstermiştir. Gerçekten, kanunlar ne derece liberal bir zihniyetin eseri olursa olsun, hükümetlerin dolaşık yollardan serbest tenkidi önlemek için basını bazı müşküllere sevkettikleri görülmemiş şeylerden değildir.

Daha sonra çıkartılan 6334 sayılı Kanun hukukumuzun mahiyetleri ve sınırları vuzuhtan bir hayli mahrum hükümler getirdiği için, bütün hukukçularımız tarafından acı acı tenkit edilmişti. Gazeteciler Cemiyetinin, Üniversitemizin mütehasşis azalarının da iştirakiyle kurduğu bilim heyeti, pek az evvel neşredilen raporunda bu kanunun kaldırılmasını temenni etmekteydi.

Bir taraftan resmî ilânların ciddi esaslara bağlanması ve son zamanlarda, iktisadî sıkıntılarının yarattığı basın malzemesi darlığının giderilmesine çalışılması, diğer taraftan Ceza Kanunundaki bazı geri hükümlerle beraber, 6334 sayılı kanunun da kaldırılması beklenirken, Basın Kanunu ile atılan adımlardan geri dönmüş ve 6334 sayılı Kanunda yapılan değişikliklerle de, vuzuhsuzluk daha da artırılarak basın hürriyetinin sınırları çok sıkı bir şekilde daraltılmış bulunmaktadır.

15 Günün Notları'nda bu yeni kanunların teknik bakımdan arzettiği mahzurlar üzerinde durulmaktadır. Burada belirtilmesi gereken husus, bugün bu mevzuda 1950 senesinde girilen ferahlatıcı yolun terkedilmiş olmasıdır. Türkiye hergün biraz daha, tek parti devrinden kalma müesseselerden ve kolay kolay terkedilmeyen antidemokratik zihniyetlerden kurtarmaya çalışacağımız yerde, acı acı tenkit edilmiş eski hükümlere dönmemiz, bugün 1946 ya nazaran sayıları çok miktarda artmış olan aydınlarımızı teessüre sevk etmiştir.

Bu kanunların Batı memleketlerinde de benzerlerinin bulunduğu yolundaki esbabi mucibeyi anlamak bir hayli müşkildir. Dünyanın her tarafında fertlerin, şeref ve haysiyetlerini kırıcı neşriyat ceza müeyyideleri altına alınmıştır. Bunu tabii telâkki etmek lâzımdır. Fakat, siya-

set adamlarını hemen hemen tekit mevzularının dışına çıkarmak hiç bir batı memleketinde görülmüş şeylerden değildir.

Demokratik memleketlerde benzerlerine tesadüf edilemeyen bu hükümleri, memleketimizde zaruri saydıracak bir durumun mevcudiyetini kabul etmek mümkün değildir. Türk Ceza Kanunu, diğer devletlerde olduğu şekilde şeref ve haysiyetlere vâki tecavüzleri men edici hükümleri zâten ihtiva etmektedir. 6334 sayılı kanun bu mevcut suçları, vüzuhu kaldırarak ayrı bir kanun içine almakla, hâkimleri içinden çıkılmaz güçlüklerle karşı karşıya bırakıyordu. Son yapılan değişikliklerle vatandaş hangi sözlerinin suç sayılabileceğini bilemeyecek hâle gelmiştir.

Kanun müzakereleri sırasında ne Encümen, ne de hükümet, yeni getirilen hükümlerin, evvelce ceza takibinden kurtulan hangi fiilleri içine aldığı söyliyebilmişlerdir. Binaenaleyh ne kabil sözlerin, ne kabil yazıların önlenmek istendiğini anlamak da mümkün değildir.

Çok partili hayata girdiğimizden beri muhalefet ve iktidar partilerinin yerlerini değiştirmelerine muvazi olarak zihniyet ve hareketlerini de tam manasiyle değiştirmeleri hakikaten üzülecek bir hadisedir. Bahis konusu kanunların müzakeresinde gerek iktidar gerek muhalefet, diğer partilerin iktidarda veya muhalefette iken söylediklerini mukabil delil olarak ortaya çıkarmışlardır. Bu kabil delillerin bilhassa iktidar partisini haklı çıkarmaya çalıştığı muhakkaktır. Siyasî partiler, muhalefette iken söyledikleri sözler ve yaptıkları vaadlerle ilzam olunmak lâzım gelir. Vatandaşlar reylerini verirken, iktidarda bulunan partiden memnun olmadıkları ne derece göz önünde bulundurulursa, muhalefet partisinden vaad ve tenkitlerini de müstakbel hükümetin program ve icraatı olarak o derece, hatta ondan daha fazla göz önünde bulundurlar. Binaenaleyh eski iktidar partisinden ne icraatı ne de sözleri, yeni bir iktidar partisi için kendini haklı gösterme vesilesi olmamak lâzım gelir. "Sizin zamanınızda da böyleydi" demek, iktidar partisini, olsa olsa mu-

halif parti karşısında haklı çıkartabilir, fakat vatandaş önünde ve en nihayet hakikat önünde haklı çıkaramaz.

Demokratik bir düzen içinde, en nihayet kimin haklı, kimin haksız olduğunun tesbitinin de seçmenlere ait olduğunu hiç bir zaman hatırdan çıkarmamak lâzımdır. Müzakereler esnasında hükümetin "muhalefet kanun sınırlarından başka bir hudut tanımıyor, böyle muhalefet yapılırsa böyle kanunlar çıkartılır" şeklindeki beyanı, bu ana kaidenin tam manasiyle kavranmadığı zehabını uyandırmaktadır. Muhalefetin kanunlar çerçevesi içinde serbestçe hareket etmesinden daha tabii bir şey olamaz. Bu hudutlar içinde söyleyeceği sözlerin, yapacağı hareketlerin hesabını seçmenler önünde - ve ancak seçmenler önünde - zamanı gelince verecektir.

Memleketimizde bir asırdan fazla tarihi olan hürriyet mücadelesinin, 1946 dan sonra bilhassa hızlanan demokratik düzeni yerleştirme davamızın, bu kanunların kabulü ile yeni müşküllerle karşılaşacağı muhakkaktır. Temennimiz, bu gibi müşküllerle daha da şiddetlenmesi mukadder olan siyasi mücadelenin salim yollara çevrilmesi için, atılan yanlış adımların geri alınması; tolerans ve hoş görürlüğün siyasi mücadeleye hakim olabilmesi için şiddet tedbirlerine müracaat yollarına düşülmemesidir. Şiddet yolu çığrımın açılması XXinci yüz yıl ortasında dünyanın her tarafında kaybedilmekte olan bir davanın taraftarlığını yapmak olacaktır. Daha geniş hürriyetlere daha yumuşak bir idareye doğru yol alan dünya içinde, Türkiye'yi aksi istikamete çevirmenin imkânsızlığı çok geçmeden anlaşılacaktır.

FORUM ' a

ABONE OLUNUZ

ve

İLÂN VERİNİZ

P. KUTUSU - 131 ANKARA

Onbeş Günün Notları

Basınla İlgili Yeni Kanunlar

Geçen yazımızın yayımlandığı günden bu yana, Türkiyede demokratik rejimin kaderi ile ilgili mühim bir gelişme oldu. Hükümet tarafından hazırlanan ve T.B.M.M. tarafından sür'atle kabul edilen bir kanun, 1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanunumuzun hükümlerini ağırlaştırdı.

Buna muvazi olarak, 6334 sayılı «Neşir yolu ile ve Radyo ile işlenen suçlar hakkındaki kanun» da değiştirildi; toplantılara da şâmil bir hale getirildi ve yeni suçlarla zenginleştirildi.

Bu değişikliklerin başlıcalarını kısaca inceleyerek, basın rejimimizin ne hale geldiğini gözden geçirmekte fayda vardır. Bu tahlil, bize demokrasiden uzaklaşma yolunda son hafta içinde ne kadar mesafe katettiğimizi göstermektedir.

Basın Kanunundaki Değişiklikler

a) Gazete ve dergilerin (mevkutelelerin) mesul müdürleri, muhbir ve muhabirleri için asgari «lise tahsili» şart koşulmuştur.

Bu tahdidin demokratik olduğu iddia edilemez. Bilgi, ehliyet ve kabiliyetin tek ölçüsü diploma değildir. Milletvekili, bakan, hatta Cumhurbaşkanı olmak için tahsil şartı aranmayan bir memlekette, matbuat erbabında ve kalem sahiplerinde tahsil şartı aranması garip bir tezat teşkil eder. 1950 yılında, D.P. iktidarı, muhbir ve muhabirlerde tahsil şartı aranması şöyle dursun, okur yazar olma şartı aranmasını bile lüzumsuz ve antidemokratik görmüştür.

O zaman da Basın Kanunu tasarısı bir karma komisyonda incelenmiş ve bu komisyonun sözcüsü Edirne Mebusu Mehmet Engin, 14. Temmuz, 1950 toplantısında, bugün son derece yadırganacak olan şu sözleri söylemişti: «haber toplamasını yapabilecek bir insanın mutlaka okur yazar olması şart değildir. Öyle insanlar vardır ki, hâfizaları gayet kuvvetlidir, haberleri yazmadıkları halde alacakları haberi aynıyle gösterebilirler. Bu itibarla okur yazarlık veya her hangi bir mektep mezunluğu gibi bir kayıtlı tahdit edilmesi encümenimizce doğru görülmemektedir. Konya Mebusu Saffet Gürol ve Erzurum Mebusu Bahadır Dülger aynı tezi savunmuşlardı. Bahadır Dülger, okur yazar olma şartı gibi bazı, tahdidi hükümlerin konulmasını, tatbikat kanununa verilmek istenen «hürriyet anlayışı ile tamamiyle tezat teşkil eden» bir hata olarak gösteriyordu.

Derhal söyleyelim ki, biz bir takım gazetecilerde tahsil şartı aranmasını basının hürriyetini fiilen yok eden çok ağır bir tedbir telâkki etmekten uzağız. Basının seviyeli olmasının lüzum ve faydasına da inanıyoruz. Fakat tahsil şartının bu maksada ulaşmak bakımından bir fayda sağlamıyacağı, ehliyetin diploma ile ölçülemeyeceği diploma aramanın garip ve yersiz olduğu düşüncesindeyiz. Bu hususta D.P. iktidarının görüşünün 6 yılda ne kadar kökten bir değişikliğe uğradığını belirtmekte fayda görüyoruz.

b) Basın Kanunundaki ikinci değişiklik, sahiplerinin aynı zamanda neşriyat müdürü olması mecburiyetidir. Bu değişikliğin de Basın hürriyeti bakımından vahim neticeler doğuracağı kanaatinde değiliz. Ancak eski kanunun yol açtığı muvazaaların yerine bu defa başka neviden muvazaaların ortaya çıkması mu-kadderdir.

c) Basın hürriyetine getirilen tahditlerden biri de mesul müdür ile sahibin ayrı olduğu hallerde, muharrir, muhabir, muhbir ve mes'ul müdürle birlikte sahibin cezai mes'uliyete ducar edilmesidir. Sırayla mes'uliyet sistemine doğru yönelen 1950 kanunu yerine son kanun tek parti devrindeki müteselsil mes'uliyet sistemine avdet etmiş oluyor.

d) Basın hürriyetine darbe vuran en mühim değişikliklerden biri, «tahrir sırrı» denilen «anonimlik hakkının» kaldırılmasıdır.

Daha 1931 de tek parti rejim'inin hakim olduğu devirde bile gazete sahiplerine ve neşriyat müdürlerine müstaar adla veya imzasız olarak neşredilen yazıların muharrirlerini gizlemek hakkı tanınmıştı, hatta 1831 sayılı ve 1931 tarihli tasarısı tetkik eden komisyon; tahrir sırrının matbuat hürriyeti için elzem olduğunu belirtiyor ve bunu Anayasamızdaki hükümün bir mantiki neticesi olarak görüyordu. Son kanunla bu konuda 1931 den bile geriye gitmiş olmamız teessüre şayan-dır.

e) 1950 tarihli ve 5680 sayılı Basın Kanunumuzun tatminkâr bir şekilde tayin etmiş olduğu cevap hakkı müessesesi de esaslı değişikliklere uğramıştır. Derhal belirtelim ki, eski hükmün cevabın neşredilmemesi halinde cezayı hafif tuttuğu söylenebilirdi; bu bakımdan cezaları daha ciddi bir hale getirmekte belki fayda vardır. Ancak son kanun cevapların neşri hususunda eskiden hâkimlere verilmiş olan bir çok yetkileri, doğrudan doğruya Adalet Bakanına tabi olan şavci-

lara devretmek suretiyle basın hürriyetini zedelemiştir. Bu yersiz değişiklik yüzünden, iktidar gazeteleri ile bağımsız neşir organları veya muhalefet gazeteleri farklı muamelelere tabi tutulacak olursa demokrasi ve kanun önündeki musavat zedelenmiş olacaktır.

f) Yeni kanunun basın hürriyetine darbe vuran hükümlerinden biri de, 1950 tarihinde kaldırılmış olan «gazete kapatma» cezasının tekrar ihdas edilmiş olmasıdır. Bu ceza, bütün basın yoluyla işlenen suçlara teşmil edilmiştir. Gazete kapatma gibi yalnız yazı sahibini veya bu yazının neşirinden mes'ul olanları değil, o gazete vasıtasıyla fikirlerini yyaan bütün vatandaşları kolektif olarak cezalandıran bir müeyyideyi her hangi bir suç için tatbik etmek, demokratik memleketlerde sık rastlanan bir ceza değildir.

6334 sayılı Kanunun tâdili :

Yeni aKnun 1. inci maddeye bir 5 inci bend ilâvesi ile resmî sıfatı haiz olanları küçük düşürmeyi hedef tutan neşriyatı müeyyide altına almıştır. Küçük düşürmeyi hedef tutan neşriyatın ne olduğunu anlamak mümkün değildir. Eğer bundan maksat, bilfarz bir vekilin veya memurun ehliyetsiz veya kabiliyetsizliğini ortaya koymak ise, söylemek lâzım gelir ki, basının en mühim vazifelerinden biri de budur. Vatandaşlar, âmme işlerinin sevk ve idaresi mes'uliyetini üzerine almış şahısların vasıflarını tanıyabilmelidirler.

1 inci maddenin diğer bendlerine de ilâve edilen bazı ibareler, bendlere vüzuah getireceği yerde, hükümleri daha da karışık bir hale getirmiştir.

Bu kadar elâstiki hükümlerle ihdas olunan suçlar için konulan cezalar da bir seneden başlatılarak tecil hükümlerinin dışına çıkarılmak istenmiştir.

3. üncü madde ise hukukçular için mânâsı anlaşılacak derecede karışık bir mahiyet almıştır. «Her ne suretle olursa olsun âmmenin huzur ve sükûnunun bozulması», suiniyetle veya maksadı mahsusa müstenit olarak neşriyatta bulunmak gibi ne muhtevasını, ne de unsurlarını bulmanın mümkün olmadığı yeni suçlar bu maddeye sokulmuştur.

Yalan havadisler hakkındaki hükümlerde gazetecilerin sür'atle haber yetiştirmek sebebiyle düşebilecekleri hatayı nazara almadan, yalanın vahamet derecesini gözönünde bulundurmadan, resmî tasarruflar hakkında her türlü yanlış haberi ağır bir şekilde cezalandırmaktadır.

Maddeden, kast unsurunun şart olup olmadığını anlamak mümkün değildir. Basın kanununun tadilinde 16 ncı maddenin 3 üncü bendinin kaldırılarak kast unsurunun bertaraf edilmesi, bu unsurun aranmasının arzu edilmediğine bir işaret sayılabilir. Bununla beraber, mahkemelerin, ceza hukukunun esaslı bir prensibini tatbik ederek, kasdı araştıracaklarını ümit edebiliriz.

6334 sayılı kanun hükümleri, yeni şekliyle, açık ve kapalı toplantılara da teşmil edilmiş bulunmaktadır. Bu suret-

le yazı hürriyetini tehdit eden mevzuat söz hürriyetini de tehlikeye düşürmüştür.

Bazı milletvekillerinin âme vazifesi gören şahısların vazifeleri hakkındaki isnadlarda, maznunun isnad ettiği hususu isbat edebilmesini temine mâtuflukunun encümence reddedilmiş olması, diğer taraftan Forum'un bir çok defalar üzerinde durduğu hâkim teminatının geniş miktarda zedelenmiş bulunması, Matbuat Hürriyetini zâten teminatsız bir hale getirmiş bulunuyordu. Son kanunların, basınımızı âme işleri üzerine ışık tutucu vasıftan tamamiyle mahrum ederek, fayda yerine büyük zararlar doğuracağından korkuyoruz. Asıl büyük mahzur ağız gazetesinin yayılması ile âme işleri hakkındaki tenkidin yer altına intikal etmesidir.

Vekâletin Sınırları

Son zamanlarda basın ve toplanma hürriyeti konularında alınan kararlar ve yapılan tartışmalar bazı çevrelerde siyasi rejimimizin temel prensiplerinin iyi anlaşılmadığını gösteriyor. Bu bakımdan, bu prensipleri tekrar hatırlatmakta ve toplanma ve basın hürriyetlerini bunların ışığı altında incelemekte fayda vardır.

Bugün Türkiye'de tatbik edilen siyasi rejim "Temsilî Hükümet Sistemi" dir. Bu sistem iki esasa dayanır: 1) Halk hâkimiyeti 2) Siyasi vekâlet veya "siyasi temsil". Siyasi iktidarın sahibi halktır. Fakat bunu icra etmek üzere halk, kendi adına hareket edecek, temsilciler, vekiller tayin eder. Siyasi iktidarı, muayyen bir zaman için, halk adına kullanacak olan organların tayini seçimler vasıtasıyla yapılır. Bu suretle, siyasi iktidarın tezahürleri olan kanun yapma ve bunları tatbik etme yetkileri, fiilen, bir ekseriyetin eline verilmektedir. Fakat bu tevkil muamelesiyle, demokratik rejimin bütün şartlarının tahakkuk ettiği ve halkın, siyasi iktidarını, kayıtsız şartsız devrederek artık bunu kullananlara müdahaleden vazgeçmiş olduğu zannedilmemelidir. Zira ekseriyetin almış olduğu "Siyasi vekâlet", hudutlu ve şartlı bir vekâlettir. Bunun verdiği yetkileri kullanırken, ekseriyetin, belirli bazı sınırlar içinde kalması lâzımdır.

Hâkimiyetin sahibi olarak, topluluğun da ihlâl edemeyeceği ferdi haklar, insan hak ve hürriyetleri bu sınırların başlıcasıdır. Bundan başka, azınlık fikir ve haklarına, siyasi teşkilâtın temel prensip ve teminatlarına hürmet ve rejimin ruhuna ve mantığına uygun hareket etme gibi bir çok maddî manevî ve ahlâkî tahditler vardır.

Seçimler yoluyla, siyasi vekâletin devredilmesiyle iktidarın asıl sahibi olan halkın siyasi hayattaki müdahalesi sona ermez. Çoğunluk iktidar imtiyazlarını kul-

landığı sırada da, devamlı olarak, halk efkârının murakabesi altındadır. İktidarı kullananların halkın kendisine karşı olan davranışını dikkatle takip etmesi ve bunun için halk efkârındaki temayüllerin tezahür vasıtalarına (basın, toplantılar, ara seçimleri, mahallî seçimler vesaire) büyük bir önem vermesi şarttır.

Evvelâ, demokrasinin bir kutbu, halkın siyasi iktidarı kullanması ise, bunun, aynı derecede önemli, diğer cephesi de vatandaşın hürriyetlerinin ve devlet otoritesine karşı bağımsızlığının sağlanmasıdır. Muhalefet haklarına hürmet, çoğunluğun aldığı kararların azınlık için de bağlayıcı olmasının temel şartıdır. Halk efkârının temayüllerini ve iktidar çoğunluğuna karşı olan davranışlarını takip ise, "temsîl" faraziyesinin bir zaruretidir. Çünkü halk efkârının, iktidarı kullananlar hakkındaki kanaatleri değiştiği takdirde "siyasi vekâlet" e meşruiyet kazandıran "temsîl" fikri politik gerçeklere dayanan bir mesnet olmaktan çıkar. Bütün bu sebeplerden, millî iradenin tezahüründen sonra, metafizik bir "temsîl" fikrini ileri sürerek, kendisine hiç bir hudut tanımayan ve halk efkârının murakabesini reddeden bir "siyasi vekâlet" anlayışının demokratik prensiplere uyduğunu iddia etmek imkânsızdır. Millî Hâkimiyet ve temsil fikirlerinin bu şekilde anlaşılması, her zaman, otokrasinin uzatılmasını veya otoriter rejimlerin tesisini hazırlayan ve kolaylaştıran bir amil olmuştur.

Âme hürriyetlerini ve bilhassa söz ve basın hürriyetlerini bu anlayışın ışığı altında incelemek gerekir.

Bu hürriyetler, genel olarak, vatandaş hakları zaviyesinden ele alınır. Fakat bunların, aynı zamanda, rejimin esaslarından biri olan "siyasi temsil" fikrinin gerçekleşmesinde temel şartlar olduğunu unutmamak gerekir. Siyasi temsil veya vekâlet, halkın, kendi adına iktidarı kullanacakları seçmesi olduğuna göre bu "tercih" in bir değeri olması, ancak, halkın, karşısına çıkacak muhtelif alternatifler hakkında tam bir bilgiye sahip olmasına bağlıdır. Halk iradesinin tezahürüne asıl değerini veren ve bunun neticesi olarak ortaya çıkan "siyasi vekâlet" e meşruiyet kazandıran vakia işte bu hürriyetlerin mevcudiyetidir. Bu itibarla, siyasi temsil mekanizmasının işlemesi için, halkın, tercih yapabilme üzere gereken bilgileri sağlayacak imkânlarla sahip olması, serbest seçimler kadar önemli, temel bir şarttır. Bu bilginin elde edilmesinin başlıca vasıtaları ise düşünce ve ifade hürriyetlerinin kullanılabilmesidir. Bu husus, aynı zamanda, "siyasi vekâlet" in hariz bir hududunu da teşkil eder. Çünkü siyasi iktidar sadece muayyen bir zaman için devredilir. Bunun tekrar asıl sahibine dönebilmesi lâzımdır. Halkın verdiği vekâletle, temsilcilerine, kendi hâkimiyetinin kullanılmasına ve iradesinin tekrar serbestçe tezahürüne engel olacak kararlar alma yetkisi tanıdığı düşünülemez. Buna başvurduğu takdirde vekâletin hudutları aşılar ve rejimin mahiyeti değişir. Bu şartlarda yapılacak seçimler, şekli ola-

rak serbest dahi olsalar, demokratik prensipler muvacehesinde, gerçek bir değer taşıyamazlar. Görüldüğü gibi, düşünce ve ifade hürriyetlerine konan aşırı tahditlerin sadıçe ferdi hakların ihlâli olarak düşünülmesi doğru değildir. Çünkü bunlar, aynı zamanda, halk hâkimiyetinin kullanılması için gerekli ana şartların ortadan kaldırılması gibi, demokratik rejim mekanizmasının temelindeki ana fikri bozan bir netice doğururlar.

Siyasi iktidarı kullananların, devamlı bir şekilde, halk efkârının murakabesi altında bulunması, halk oyundaki temayülleri takip ederek bunlara kendini uydurması gerektiğinden bahsedildi. Ve bunun, "temsîl" faraziyesinin zarurî bir neticesi olduğu söylendi. İşte, düşünce, ifade ve bilhassa basın hürriyetlerinin bu noktanın gerçekleşmesinde büyük bir rolü vardır. Çünkü bunlar, halk efkârındaki temayüllerin ve iktidara karşı olan kanaatlerdeki gelişmenin en iyi tezahür vasıtalarıdır. Bilhassa basının, halk oyundaki gelişmeleri en iyi aksettiren bir unsur olduğu bugün herkesce kabul edilmiş bir gerçektir. Bu sebeple, bu hürriyetleri ortadan kaldırmak, halk murakabesini reddetmek demektir. İktidardaki çoğunluğun, hâkimiyeti temsil ettiğini ileri sürerek, halk murakabesini reddetmesi, ötedenberi, temsili hükümet sisteminin tereddidine bir alâmettir.

Temsilî Demokrasinin temelindeki ana faraziye olan "siyasi vekâlet" fikrinin, bazıları tarafından zannedildiği gibi, bütün hâkimiyet haklarının kayıtsız, şartsız ve kontrolsüz kullanılması manasına geleceğini ve bunun kullanılması safhasında da riayeti mecburi olan bazı tahditlerin, gerçekleşmesi gereken şartların bulunduğunu unutmamak lâzımdır. Bunlar demokratik rejimin asıl şartlarıdır. Bütün bu şart ve prensiplere uyulmadığı takdirde vekâletin hudutları aşılar ve rejimin prensiplerinden ayrılmış olur. Bu suretle ortaya çıkan durumun kıymetlendirilmesinde de başka ölçülere baş vurmamak icab eder. Düşünce, ifade, toplanma ve basın hürriyetleri de tahakkuku zarurî olan bu şartlar içinde, her biri temel prensiplerin ayrı bir cephesiyle ilgili, çok taraflı bir fonksiyon ifa ederler.

Ara Seçimlerinin Yapılmaması

Demokrat Parti Meclis Gurubu 5 Haziran 1956 tarihinde bu yıl da ara seçimlerinin yapılmayacağı hususunda bir karar aldı. Böylece, esasen geçen sene de yapılmamış olan seçimler, belirsiz bir tarihe talik edilmiş bulunuyor. Bu hareket ne demokratik rejimin mantığına ne de mevcut mevzuata uymaktadır.

Normal işleyen bir demokratik sistemde ara seçimleri sadece boşalan milletve-

killerinin yerini doldurmak için yapılan bir hareket mânâsını taşımazlar. Bunların bu maksadı aşan özel bir karakteri vardır. O da, ara seçimlerinin büyük seçimlerden sonra halk efkârında meydana gelen değişimleri gösteren birer "test" mahiyeti taşımasıdır. Gerçekten halkı temsil kaygusu ile hareket eden bir çoğunluk için bunlar çok kıymetli bir ölçü teşkil ederler. Aynı şey bütün siyasi partiler için de varittir. Bu seçimler diğer taraftan temsil organları üzerinde halk mura-kabesinin de iyi bir vasıtasıdır. Bunlar vasıtasıyla halk efkârı alınan kararlar ve tatbik edilen politika hakkındaki kanaatlerini izhar etmek fırsatını bulur. Demok-rat Parti çoğunluğunun aldığı karar bizi 1954 seçimlerinden buyana cereyan eden önemli olaylar karşısında halk efkârının ne düşündüğünü ve iktidar partisini de memleket içindeki gerçek durumunu öğrenmek imkânından mahrum etmektedir. Bu suretle demokrasinin oyun kaide-lerinden bir tanesi daha bozulmuş oluyor. Seçilmesi gereken milletvekili sayısı 19 tür. Bunun nasıl olsa Meclis içindeki du-rumu değiştirmeyeceğini ileri sürmek çok safhî bir görüşe dayanan bir iddiadır.

Meselenin diğer tarafı da bu kararın mevcut mevzuata uygun olup olmadığıdır. Ara seçimleri hakkındaki tatbikat iki ka-nun hükmüne istinat etmektedir. Bunlar-dan birincisi "...mebusluk sıfatı zail veya sakıt olan veyahut vefat eden mebusun yerine bir diğeri intihap olunur". diyen Anayasanın 29. maddesidir. Diğer hü-küm seçim kanunundaki 6. maddedir. Bu madde aynen şöyle diyor: "Seçim döneminin son toplantı yılının 23 Temmuz günü, seçimin başlangıç tarihidir. Ara seçimleri de, T. B. M. M. aksine ka-rar vermedikçe, her yıl 23 Temmuzda başlar ve her iki halde Eylül ayının üçün-cü pazarına rastlayan gün oy verilir." A-nayasa ara seçimlerinin yapılmasını amir-dir. Seçim kanunu da bunun her yıl nor-mal olarak yapılacağı tarihi bile tesbit etmiştir. Burada iki yıldanberi ara seçim-lerinin geciktirilmesine mesnet olan un-sur, bu kanunun "T. B. M. M. aksine ka-rar vermedikçe" diyen ifadesidir. Bunun Meclise bu seçimlerin yapılıp yapılma-ması hususunda yetki veren bir hüküm olarak tefsiri hatalıdır. Dikkat edilirse burada Meclise sadece kanunda zikredi-len tarihi değiştirme yetkisi verilmekte-dir. Yoksa seçimlerin her yıl yapılması gerektiği hususu yine amir bir hüküm o-larak kalmaktadır. Bu maddeyi kanunun ne maksadına ne de lâfzına uymayan bir tefsire tabî tutarak ara seçimlerinin bu-kadar uzun bir devre için talik edilmesi bu hususta amir olan Anayasa hükmüne de aykırıdır. Çünkü bu durum fiilen se-çimlerin yapılmaması mânâsı ifade et-mektedir. Böyle olmasa bile, yine de, A-nayasa'nın bu maddesinin asıl maksadı olan, boşalan yerlerin doldurulması ga-yesi, uzun bir zaman ihmal edilerek bu-nun ruhuna aykırı bir iş yapılıyor demek-tir.

Demokrasi, her an için, kendini, sis-temin mantığına uygun hareket etmekle sorumlu sayan bir zihniyet üzerinde ku-rulur. Yoksa sadece şekli bazı şartlara ri-ayet etmiş görünmek kaygusu buna yet-mez.

Meclis Çalışmaları ve Sözlü Soru

Son yıllarda bilhassa muhalefet par-tileri Mecliste sözlü soru müessesesinin işlemediğinden şikâyet etmektedir. Biz de muhtelif vesilelerle aynı konuya temas etme lüzumunu duymuştuk. Hakikaten muayyen bir devrede halk efkârını u-zun müddet ciddi bir şekilde işgal etmiş olan bazı meselelere dair verilen sözlü so-ruların, aylarca bekletildiğini veya bu konu üzerinde dikkat ve alâka dağıldık-tan sonra bunların meclis gündemine a-lındığını gazetelerden okuyoruz. Bu hal Meclis çalışmalarına karşı duyulan ilgi-nin azalmasına ve parlamentoların en mühim vazifelerinden birinin tatminkâr bir şekilde yapılmamasına sebep olmak-tadır.

Bilindiği gibi parlâmentoların başlıca iki görevi vardır. Hükümet sorumluluğu altında âmme işlerinin görülmesine, ka-nun yaparak ve bunların tatbikatını kontrol ederek yardım etmek; bir de milli vic-danı ve âmme efkârını işgal eden konu-ları millet huzurunda tartışarak, açıkla-yarak muayyen neticelere varmak ve istikametler göstermek. Sözlü soru müesse-sesi bilhassa bu ikinci görevin ifasıyla il-gilidir. Milletın zihnini işgal eden her su-al ve mesele, âmme efkârının bir minya-türü olan parlâmentoda mutlaka cevap-landırılmalı, tartışılmalıdır.

İngiliz parlamentosunda, bu iki gö-revin tatminkâr bir şekilde ifası için, haf-tanın bazı günleri hükümet tarafından getirilen kanun tekliflerinin müzakeresine harp v.s. gibi olağanüstü haller dışında da bir veya iki günü, münferid parla-mento azalarının tekliflerinin tartışması-na tahsis edilmiştir. Cumadan başka her gün 45 dakika kadar bir zaman da sözlü soruların cevaplandırılmasına ayrıl-mıştır. Millet vekillerinin münferid ola-rak sorduğu bu sualler bazı kayıtlarla tahdit edilmiş olmakla beraber, mebus-ların soru sorması son derece kolaylaştırılmıştır. Bu sorular dolayısıyla parla-mentoda genel müzakere açılmaz. Her mebus üç sorudan fazla soramaz. Bu so-rular bir hadise hakkında bilgi edinmek üzere açılmak icabeder. Gensoru ve u-mumî tartışma için, muhalefet partisi li-derinin teşebbüste bulunması lâzımdır. Sözlü soru için, ilgili bakana iki gün, ya-zılı için yedi gün mühlet vermek icabeder. Bakan âmme menfaati bakımın-dan açıklanmasını doğru bulmadığı nok-talarda cevap vermeye zorlanamaz. Ce-

vaplar kifayetsiz bulunduğu zaman parla-mento azalarının celsenin uzatılmasını is-teme haklarıdır.

İngiliz parlamentosunda milleti ilgi-lendiren ve aydınlatılması gereken hiç bir mesele mevcut olamazki sözlü soru konusu edilmesin. Buna rağmen bir çok noktalarda bilgi edinmeleri için, İngiliz mebuslarının ve seçmenlerinin elinde sözlü soru müessesesinden başka bir çok imkânlar vardır. Bunlar içinde en dikka-te değer olanları «Command Papers» ya-hut «White Papers» adı verilen resmi rap-orlar, beyaz kitaplardır. Bundan başka tahkikat komisyonlarından başka, bilhas-sa uzun tedkik ve tahlil isteyen münaka-şalı konular üzerinde «Kırali Komisyon-lar» (Royal Commissions) adı verilen tedkik heyetleri kurulur. Bunlar neşre-di-ler, hem halk, hem parlamento üyeleri, hem de uzmanlar bu konular üzerinde aydınlanırlar.

Demokrasi herşeyden evvel, âmme işlerinin herkesin gözü önünde cereyan ettiği rejimin ismidir. Bunun için hükü-metin başta gelen vazifelerinden biri, milletın zihnini işgal eden meselelerin sür'atle aydınlatmasıdır. Sözlü soruların mutlaka günü gününe olmasa bile haftası içinde cevaplandırılması, demokratik bir düzende parlâmentoların en mühim gö-revlerinden biridir. Bu müessesenin kör-letilmesi, parlâmentonun işlemez bir hale sokulmasına delâlet eden ciddi bir hare-ket sayılmalıdır.

C.H.P. Kurultayı Münasebetiyle

Geçen sayımızda C.H.P. sinin 12 inci kurultayı münasebetiyle ortaya çıkan ve genel olarak modern siyasi partiler ba-kımından önemli bir mahiyet arzeden bazı meselelere temas edilmiş ve diğer bazılarında da bu sayımızda bahsedile-ceği belirtilmişti. Aşağıda kısaca bunlar üzerinde durulacaktır.

Bahis konusu meselelerden biri par-ti içi demokrasi problemidir. Parti içi demokrasiden maksat, bir siyasi parti-nin gerek umumi hattı hareketinin tes-bitinde gerekse çeşitli organlarda vazife görece kimselerin tayininde parti men-suplarının eşit haklara sahip olmaları ve bahis kousu organları devamlı ve mü-essir bir şekilde mürakabe ve icabında değiştirme imkânlarına malik bulun-malarıdır. Ancak hemen hemen teşkilât-lanan her gurupta görüldüğü gibi bu ülkü, siyasi partilerde de pekçok ahval-de nazarı kalmaktan öteye geçeme-mekte ve mahdut bir zümre partiye ha-kim olmaktadır. Tabii temayüllerin, ar-zulanan durumun aksi istikamette te-celli ettiği her halde olduğu gibi, burada da parti içi demokrasinin gerçekleştiril-

mesi devamlı bir mücadeleyi zarurî kılmaktadır. 12 inci kurultayda C.H.P. içinde böyle bir mücadele isteğinin gelişmeye başladığını gösteren bazı işaretler müşahade edilmiştir. Tek parti stili, «şef» ci hatiplere karşı gösterilen reaksiyon ve parti idareci zümresine yöneltilen tenkitler - aynı mahiyette bir başka idareci zümre tesisi maksatlarının örtüsü olmadıkları ölçüde - bu işaretler arasında zikredilebilir. Parti içi otokraşiye karşı mücadele arzusunun başlıca şu kaynaklardan doğduğu intibai uyanmaktadır: Demokrat Parti tecrübesinden alınan dersler; C.H.P. nin evvelce açıkça otokratik bünye taşıyan bir parti oluşu ve nihayet halk kütlelerinin «şeflere» ve «büyük adamlara» bağlanma yolundaki temayüllerine karşı mücadele.

Bu mesele ile yakından ilgili diğer bir husus da parti kadrolarını gençleştirme veya parti idareci zümresini yenilemek hususunda ortaya çıkan temayüllerdir. Öyle anlaşılmaktadır ki bu bilhassa, İstanbul gibi aydın zümrenin nisbeten kesif bulunduğu bölgeler temsilcilerinin bir temayülüdür. Mamafih bunlar hiç değilse şimdilik mücadeleyi kaybetmiş benzemektedirler.

Parti merkez teşkilâtı ile taşra teşkilâtı arasındaki münasebetler ve bilhassa adayların tayininde bu iki grubun yetkileri meselesi de aynı ana dayanım bir başka vechesini teşkil etmektedir. Bilindiği gibi C.H.P. daha evvelce alınan bir kararla parti adaylarının tayinini tamamlı mahalli teşkilâta bırakmıştı. Bu defa kurultayda merkeze bu konuda tekrar bir kontenjan vermek istenilmiş ise de bu teşebbüs de ki parti idareci kadrolarının yenilenmesini isteyen zümreden geldiği anlaşılmaktadır - akamete uğramıştır. Adayların mahalli teşkilât tarafından tayini esasında çok demokratik bir usul olmakla beraber, fiiliyatta hemen daima merkez teşkilâtı bu konuda şu veya bu şekilde müessir olur. Başlangıçta merkeze % 20 nisbetinde bir kontenjan tanımış olan Demokrat Partide sonradan merkez lehine bir veto ortaya atıldığı ve müessir bir şekilde kullanıldığı malumdur. Bu hususta, sonradan el altından yapılması kuvvetle muhtemel baskı ve tesirlere ve netice itibarile birtakım ihtilâf ve ayrılımlara yol açmaktansa meseleyi hissi olmaktan ziyade rasyonel muayyen ve açık bir esasa bağlamak herhalde daha uygun düşerdi.

Nihayet Kurultayda ortaya atılan bir diğer önemli nokta da partiye aidat meselesidir. Geniş bir teşkilâtı ve devamlı faaliyetleri icab ettiren bir siyasi partinin malî kaynaklara ihtiyacı açıktır.

C.H.P. evvelâ bir muhalefet partisi olarak parti gelirini aidatlardan temin etmek zorundadır. İkinci olarak da, parti yeni şartlara intibak etmek bakımından bu vadide mazide temini kabil olabilen bazı imkânlardan ve alışkanlıklardan kendisini kurtarmak zaruretindedir.

İnsan Hakları ve Sovyet Rusya

Stalin'in ölümünden beri Sovyet Rusya'da ferde verilen önemin artmaya başladığını gösteren bazı işaretler vardır. Malenkov'un iktidarı zamanında istihlâk malları istihsaline ehemmiyet verileceğine dair yapılan beyanlar bu işaretlerin ilki idi. Her ne kadar bilâhare bu yoldan dönülmüş ve Sovyet ekonomisinin istihsal vasıtaları istihsaline önem vermesi gerektiği kabul edilmiş ise de istihlâk mallarına verilen önem yine de eskisinden daha fazladır.

Stalin'in ölümüyle birlikte Sovyet basınında bilhassa federe hükümetler hakkında tenkitlere daha sık rastlanmaya başlanmıştır. Ancak, siyasi tenkit imkânları bahsinde en mühim hâdise Stalin'in bazı hususlarda bizzat Kruçef ve arkadaşları tarafından reddedilmesidir. Kanaatimizce, bu, çok önemli bir olaydır. Gerçekten, yarı-ilâh mertebesine yükseltilmiş olan sâbık diktatörün kendi çalışma arkadaşları tarafından ölümünden sonra da olsa şiddetle tenkit edilebilmiş olmasının, Sovyet Rusya'da bilhassa aydın çevrelerde "kollektif idare"nin de tenkit edilebileceği kanaatini uyandırması pek muhtemeldir. Kruçef ve arkadaşları da bu ihtimali sezmiş olacaktı ki resmî basında son zamanlarda "kollektif liderlik"e bağlılık ifade eden bir kampanya açılmıştır.

Sovyetlerin, henüz, siyasi tenkit ve tesamüh bahsinde, Yugoslavya'nın erişmiş bulunduğu merhalede bile çok uzak bulunduğu muhakkaktır. Mareşal Tito idaresinin, Yugoslavya'da muhalefetin tesisini isteyen eski arkadaşlarına karşı beklendiği kadar hasın davranmadığı hatırlardan çıkmamıştır. Mareşal Tito 4 Mayıs tarihinde "Le Monde" Gazetesine vermiş olduğu bir beyanatta, tek parti idaresi parti içinde serbest münakaşa ve tenkidi mümkün kıldıktan ve neticede halkın ekseriyetinin fikri ve arzusu hilâfına iş yapılamıyacağı dogmasının kabul edilmesinden sonra, demokratik bir rejimin mevcudiyeti için muhtelif partilere lüzum olmadığını söylüyordu; bu beyanının Batı çevrelerinde müttefikan garip karşılanacağını farketmiş olacak ki Mareşal hemen arkasından, mamafih Yugoslavya'da tek parti rejiminin cari olmadığını, bir partiler ittifakının mevcut olduğunu belirtmek lüzumunu duymuştur. Bu açıklamanın reel kıymeti pek şüpheli olmakla beraber bir komünist liderin böyle bir açıklama yapma lüzumunu hissetmesi dahi önemli bir işarettir. Bu vesileyle, Tito idaresinin bugünkü şekline muhalif olan Yugoslav komünistlerinden Dedijer'in New York Times gazetesine yazdığı bir mektupta, yayınlanmak üzere götürdüğü kitaplarının matbaa kooperatifleri tarafından reddedildiğinden şikâyet edebildiğini zikretmek yerinde olur.

Sovyet Rusya'da ana hürriyetler bahsinde vâki inkışaflardan en önemlisi ceza hukuku sahasındadır. Sovyet Yüksek Mahkemesi Başkanının bir beyanatından, Sovyet Rusya'da vatandaş-

ların tevkifi veya mahkûmiyeti hakkında verilen kararların 1953 tenberi sadece adli makamlar tarafından verildiğini anlıyoruz. Halbuki, 1953'e kadar sabotaj ve terorizm suçları için M. V. D.'e bağlı sırf polislerden müteşkil "OSSOB" denilen bazı hususî mahkemeler mevcuttu. Başkan, bu mahkemelerin vermiş oldukları kararların gözden geçirilebilmeleri için bir usulün vaz'edilmiş olduğunu da söylemiştir. Geçen Nisan ayı içinde alınan bir karara göre de, 1934 ve 1937'de meşhur temizlikler esnasında çıkartılmış bazı kanunlar yürürlükten kaldırılmıştır. Bu kanunlara göre, sabotaj ve terorizm suçları 10 gün içersinde karara bağlanacak; iddianame maznuna duruşmadan ancak 1 gün evvel teblig edilecek; hüküm maznunun hazır bulunmadığı bir celsede verilebilecek; ve teyiz veya af talepleri imkânı mevcut olmayacaktı; ayrıca, M. V. D.'nin mahkemesiz ceza verme yetkisi de vardı. Diğer taraftan, yakında yürürlüğe girecek olan yeni Ceza Kanununa göre, eskiden avukat ancak duruşma safhasında bulunabildiği hâlde, bundan böyle ilk tahkikattan itibaren hazır bulunabilecektir; 1922'den beri mevcut bulunan "kıyas" yoluyla hüküm verme prensipi ortadan kaldırılacak ve cezalar kanunda sarıh ve kat'i şekilde târif edilecektir; ekonomik sabotaj suçu kaldırılacaktır; ciddi cürümleri ihbar etmeyenlere verilen cezalar hafifletilecektir; bundan böyle, Devlete karşı cürüm teşkil etmediği takdirde idareye muhalefet ceza görmeyecektir, maznunun suçlu olmadığı karinesi kabul edilecektir.

Sovyet Rusya'da, bundan başka, iş hukukunda önemli hafifletmelere gidilmiştir. Bugüne kadar, izinsiz işi terkten veya devamlı surette işe gelmemekten mahkûm olanlar affedileceklerdir. Bundan böyle, bu suçlar sadece disiplin cezalarıyla karşılanacaktır. Yeni mevzuata göre 15 gün evvel ihbar şartıyla işçinin işini terketmesi caiz addedilecektir. Bittabi, bu şekilde işini terketen işçi tekaüdiye ve sosyal sigortalar bakımından bazı avantajları da feda etmek zorundadır. Bu tedbirlerin alınmasına sebep olarak, işçilerde içtimâî şuurun çoğalmış, refah ve kültür standartının yükselmiş ve iş disiplininin artmış olması gösterilmektedir. Bununla beraber, bazı hallerde gençlerin resmî makamlar tarafından tesbit olunan sahalarda eğitime sevk edilmesi yetkisiyle bazı Üniversite ve Yüksek Okul mezunlarının 3 ilâ 5 yıl mecburî hizmete tabi tutulması yetkisi Devlet elinde muhafaza olunmuştur.

Din ve iman hürriyeti bahsinde, harbin zaruretlerinin daha Stalin devrinde önemli hafifletmeler getirdiği bilinmektedir. Ancak, b usahada en önemli olay, hâlen Birleşik Amerika'yı ziyaret etmekte olan Moskova Metropolitan, Rus Ortodoks Kilisesi'nin vaizleri ve yayınlarında Komünist Partisi'nin materyalist tezlerini reddetmekte olduğunu ve Sovyet Rusya'da Kilise'nin kendi işiyle, Komünist Partisi'nin de kendi işleriyle meşgul olduklarını söyleyebilmiş olmasıdır.

Sovyet Rusya'da, ademi merkezîyetçiliğin de ilerlemekte olduğu müşahade ediliyor. Son alınan bir kararla, Federal Adalet Bakanlığı lâğvedilmiş ve yetkileri Federe Cumhuriyetlere devre-

dimiştir. Bundan başka, gıda maddeleri istihali, balıkçılık, inşaat malzemesi, kereste ve kâğıt endüstrileri, kara nakil vasıtaları ve nehir nakliyatı, gıda maddeleri ticareti ve bil'umum perakende ticaret işleriyle uğraşan merkezî Bakanlık ve teşekküller lâğvedilerek yetkileri Federe Devletlere devredilmiştir. Sağlık işleri için de aynı karar alınmıştır. Hafif sanayi, mensucat sanayi ve ziraî stoklama işlerinde Federe Cumhuriyetlerin yetkileri geniş ölçüde artırılmıştır.

Sovyet Rusya'daki bu gelişmelerin hakikî mahiyeti ve bu tedbirlerdeki samimiyet derecesi ilerde daha iyi anlaşılacaktır. Bu tedbirlerin, ferdî hürriyetler bahsinde olsun, ferdî siyasî hakları bahsinde olsun, Batı memleketleriyle şöyle dursun, Yugoslavya'daki durumla dahi kıyaslanamayacağı muhakkaktır. Ancak, her ne olursa olsun, böyle tedbirlerin ilân edilmesine lüzum hissedilmesi dahi, hürriyet fikrinin Sovyet Rusya'da ilerlemekte olduğunu göstermektedir. Kanaatimizce, bu fikrin ilerlemesi, daha ziyade, kütlelerin inkişafı ve baskısı sayesinde mümkün olabilmektedir.

Bütün bunlar, hürriyet fikrinin insanlığın en tabii ve derunî temayülüne tetabuk ettiğine inanan Batı medeniyetinin üstünlüğünü göstermekte, hürriyet ihtiyacının çok sarf olduğunu bir defa daha belirtmekte, ve tarihin tabii tekâmülünün herşeye rağmen devamlı olarak durdurulamayacağını isbat etmek bakımından ümit verici tezahürler teşkil etmektedir.

Gelir Vergisinde Değişiklikler

Vergi politikası iktisadî faaliyetlerin sevk ve idaresinde kıymetli bir vasıttır. Enflasyon zamanlarında vergi nisbetleri artırılarak ve deflasyon zamanlarında da azaltılarak iktisadî hayatın aksandan devamını temin edebilir. Bundan başka millî gelirin vatandaşlar arasında tevzi tarzı üzerinde de vergi politikası ehemmiyetli bir rol oynar.

İşte bu sebepten dolayıdır ki bir çok memleketlerde vergi politikası, şüphesiz diğer tedbirlerle birlikte, sık sık müracaat edilen bir kontrol vasıtası halini almıştır. Meselâ İngilterede vergi hadleri her yıl yeniden gözden geçirilir.

Vergi politikası bakımından vasıtalı ve vasıtasız vergiler arasında önemli farklar vardır. Vasıtalı vergiler spesifik kontrollere daha müsaittir. Meselâ eğer gaye muayyen bir maddenin istihlakini kontrol etmekse yapılacak şey o madde üzerindeki vergi nisbetleriyle oynamaktır. Fakat eğer güdülen gaye umumi harcamaları kontrol etmekse, bu ancak vasıtasız vergiler ve bilhassa gelir vergisi nisbetleri üzerinde oynamak suretiyle tahakkuk ettirilebilir. Ayrıca adalet mülâha-

zası da ancak gelir vergisinde nazarı itibara alınabilir.

Memleketimizde, son yıllar içinde vasıtalı vergilerde bazı değişiklikler yapılmış olduğu halde, gelir vergisi nisbetlerinde, yürürlüğe girmiş olduğu 1950 den beri, hiç bir ayarlama yapılmamıştır. Halbuki, bilindiği üzere, 1950 den beri memleketin umumi fiat ve gelir seviyesinde ehemmiyetli yükselmeler olmuştur. Binaenaleyh, değil bugünkü şartların icab ettirdiği yeni mülâhazalarla, fakat 1950 deki nisbi durumun muhafazası için bile gelir vergisi nisbetlerinde ve asgari geçim indirimi hadlerinde bazı değişiklikler yapılması bir zaruret halini almıştır.

1950 den beri fiyatlarda, resmi endekslere göre, % 50 bir artma olmuştur. Bunun neticesi olarak verginin ağırlığı da az gelirli sınıflara doğru kaymıştır. Meselâ 1950 de günde 4 lira kazanan evli ve dört çocuklu bir vatandaş, kazancı asgari geçim indiriminin altında olduğu için, gelir vergisinden muaftır. Halbuki bugün aynı geçim seviyesini 6 lira gündelik temin edebilmekte fakat bunun son iki lirası vergiye tabi bulunmaktadır. Aynı şey ayrı nisbetlerde vergilenen gelir dilimleri için de varittir. Meselâ, geçim indiriminden sonra ki ilk 2500 lira % 15 vergiye tabidir. 1950 deki 2500 lira bugünkü 3750 liraya tekabül ettiğine göre, 1250 lira, daha yukarı kademe dahil olup, % 20 den vergilenmektedir. Yani aynı reel gelire sahip olan bir adam bugün, 1950 dekine nazaran daha fazla vergi vermektedir.

Zaten son yıllarda gelir vergisi hasılatındaki artışın mühim bir sebebi de bu yukarıda izah ettiğimiz husustur.

Meclise sunulmuş olan gelir vergisi tâdil tasarısı, asgari geçim indirimini % 50 nisbetinde artırarak (komisyon bunu % 100 e çıkarmıştır) küçük gelirlielerin yükünü bir miktar hafifletmiştir. Ayrıca müterakkiyet 100 bin liranın ötesinde 300 bin liraya kadar devam ettirilmektedir. Tasarıya göre vasati vergi nisbeti 300 bin lirada % 50 olmakta ve daha yukarı gelirliere de artık % 50 nisbeti tatbik edilmektedir. Halen cari olan azami vasati nisbet % 35 olduğuna göre yüksek gelirliere vaz edilen munzam vergi % 15 gibi oldukça önemli bir yükün tutmaktadır. Mamaafih şuna işaret etmek isterizki, ileri batı memleketlerinde, gelir vergisi, yüksek gelirlielerin % 50 sinden çok daha büyük bir kısmını almaktadır.

Ferdî gelirleri büyüklüklerine göre tasnif eden bir istatistikten maalesef mahrum olduğumuz için, bahis konusu değişikliklerin verginin hasılatı üzerinde ne gibi bir tesir yapacağını tayin etmek mümkün değildir. Maamaafih hasılatın artması daha büyük bir ihtimaldir.

Son olarak şu noktaya işaret etmek isteriz ki değişiklik, esas itibarıyla, istihlakî teşvik edici mahiyettedir. Çünkü vergileri azalan küçük gelirlieler istihlaklerini arttırlar. Vergileri artan yüksek gelirlieler ise istihlaklerini değil fakat tasarruflarını kısarlar. Bu sebepten bahis konusu

tadilatın enflasyonu bir miktar körüklemesi mümkündür. Fakat tadilatın adalet yönünden olan faideleri bu bakımdan olan muhtemel mahzurunu kat kat aşmaktadır.

Odalar Birliği Toplantısı

Geçen haftalarda Ankara'da Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Borsaları yıllık genel kurul toplantısı yapıldı. Bu genel kurul Türkiye'nin her tarafından gelen tüccar ve sanayicileri ihtiva etmesi dolayısıyla ilgi çekici idi. Fakat yine bu zaviyeden, pek tatmin-kâr netice vermiş sayılmaz. Mecliste müzakere edilmekte olan Millî Kuruma Kanunu tadilatının ve bilhassa ihbar müessesinin uyandırıldığı endişe hariç, tüccar ve sanayici zümresinin memleketin iktisadî durumu hakkında müşterek ve sarîh bir kanaat sahibi olduğu itibarı uyanmadı. Muhtelif vesilelerle konuşma yapanlar, ya şu veya bu maddenin kendi muntikalarına daha fazla tahsis edilmesini, şu veya bu faaliyet kolu için de kredi kolaylıkları, prim gibi himayelerin tatbik edilmesini temenni ettiler. Kül halinde iktisadî durumumuzu, karşı karşıya bulunduğumuz güçlükleri mevzubahis eden ve bunlarla mücadele için yapılmış politikalar üzerinde duran kimse çıkmadı. Halbuki İdare Heyet'i bunun için mükemmel bir fırsat temin etmiş ve toplantıya objektif ve ilmi bir iktisadî rapor tevdi etmişti. Bu raporun temin ettiği bilgi ve istatistik tablillerinin ışığında, memleketin iktisadiyatı ile ilk elden temas halinde bulunan tüccar ve sanayiciler çok aydınlatıcı müzakerelerde bulunabilirler ve son celsesine ticaret vekilinin de katıldığı bu toplantıda Hükümetin iktisadî politikası bakımından da faydalı olacak tavsiyelerde bulunabilirlerdi. Genel kurul azalarında bu atalet veya sübjektifliğe mukabil, İdare Heyet'i son senelerde Türkiye Ekonomisi için en önemli vesikalardan birini hazırlamakla, büyük bir hizmette bulunmuş ve ön sözde de ifade edildiği gibi 5590 sayılı kanunun kendisine verdiği fonksiyona yaklaşmıştır. Gerçi mükemmel bir vesika olarak bu iktisadî raporda da bir çok eksik taraflar, vuzuhsuzluklar mevcuttur. Bir, ilk tecrübe olması bakımından bunlar mazur görülebilir. Böyle bir raporun hazırlanması ileriki yıllarda daha geniş ve derin etüdlerin yapılacağı hakkında bir ümit doğurmaktadır. Muhakkak olan bir husus İdare Heyet'i'nin bu raporu ile, dar zümre menfaatlerinden sıyrılarak, Türk Ekonomisinin problemlerini ve karşı karşıya bulunduğu güçlükleri millî bir mesele olarak tahlil edebilecek ve millî ekonomi zaviyesinden makul ve haklı tavsiyelerde bulunabilecek bir olgunluk seviyesini gösterdiği'dir. Hazırlanan rapor teferruata müteallik hususlarda ne kadar tenkide lâyıf olursa olsun, temsil ettiği zihniyet, iktisadî işlerimizle objektif ve ilmi bakımdan ilersî için küçümsememesi gereken bir ümit ışığıdır.

Batı Almanyanın İç Durumu

Batı Almanya'daki iç politika müca- delelerine dış siyaset meselelerinin zi- yadesiyle hâkim olduğu görülür. Batı Almanya'nın silâhsızlanmasının ve Brüksel İttifakı'na ve NATO'ya iltiha- kının birleşme probleminin hâllini güç- leştirip güçleştirmeyeceği hâlen iktidar- da bulunan koalisyon ile muhalefetteki Sosyal Demokrat Parti arasında uzun ve çetin münakaşalara sebep olmuştur. Saar meselesinin de, son plebisitin Alman- ya taraftarları lehine neticelenmesine kadar sadece muhalefet ile iktidar ara- sında değil, fakat, koalisyon grupları ara- sında bile mücadele mevzuu olduğu görülmektedir.

Alman politika hayatındaki belli başlı kuvvetler, Şansölye Adenauer'in Hıristiyan Demokrat Partisi (CDU), Li- beral Demokrat Parti (FDP), Mülteciler Partisi (BHE) ve Sosyal Demokrat Partidir (SPD).

1953 seçimlerinde Şansölye'nin haiz olduğu büyük şahsî prestij sayesinde Hıristiyan Demokratlar Parlâmento'da tek başlarına mutlak ekseriyeti sağ- layabilmişlerdir. Ancak, Almanya'nın hâkimiyetini tekrar sağlama devresini geride bırakmasıyla birlikte Şansölye'nin şahsî prestijinde de bir azalma mü- sahede edilmektedir. Bu sebeple, ge- lecek seçimlerde Hıristiyan Demokrat Partisi eski kuvvetli şanslarını tamamen haiz görülmemektedir.

Mülteciler Partisi, mülteciler mese- lesinin peyderpey halliyle önemini kay- betmekte ve Parti'den ayrılmalar ol- maktadır.

İktidar koalisyonuna dahil partile- re, ezümlü Liberal Demokrat Partiye karşı tutumunda Şansölye, mutlak ekse- riyetli ancak diğer partilerin yardımla- riyle sağlamakta olduğu 1953 seçimlerin- den evvelki devreye nisbetle daha az mültefidir. Esasen, Şansölye ile Libe- ral Demokrat Parti lideri eski Adalet Bakanı Dehler arasında bazı önemli gö- rüş farkları çıkmıştır. Bu ihtilâfların sebebi, hakikatte, siyasi meseleler üze- rindeki derin kanaat ayrılıklarından zi- yade, şahsî münaferetlerden ve Libe- ral Demokrat Partinin iktidarda daha nâfiz bir rol oynamak arzusundan ileri gelse gerektir. Zira, Hükümetin ikti- sadî politikasını tatbik eden Ekonomi Bakanı Erhard, hiçbir partiye mensup değilse de, hattı hareketi tamamen Li- beral Demokrat Parti'nin programına uygun düşmektedir. Dış politikada bu Parti, daima Şansölye Adenauer'in po- litikasını tasvip etmişken, Şansölye Paris Andlaşmalarının Saar'a müteallik hükümlerini kabul etti diye, Dehler ta- rafından Muhalefetteki Sosyal Demok- ratlardan daha fazla tenkit edilmişti; halbuki, Şansölye, o vakit, ya Almanya'nın hâkimiyetini kazanmak ve onu Ba- tı dünyası içinde her sahada müsavi bir statüye sahip kılmak veya bu maksat- ları feda etmek alternatifi karşısında ka- larak Saar hakkındaki anlaşmayı kabul etmişti. Kaldı ki kabul ettiği şey de bir plebisitti. Plebisit ise Almanya ta- raftarlarının lehine neticelenirse, Al- manya'ya iltihakın önüne kimsenin ge- çemeyeceği muhakkak gibi idi. Ve, ha- diseler Şansölye'nin muhakeme tarzı-

nın doğruluğunu kâfi derecede isbat da etmiştir. FDP, bundan başka, 1954 yı- lında Rusya ile geniş ölçüde ticarete girişmek yolunda teşebbüsler yapılması- nı istemiş ve bu mevzuada da bu par- tiyle Şansölye arasında bilâhare izale e- dilen ihtilâflar ortaya çıkmıştı. Dehler'in, Dışişleri bakanı Von Brentano'yu Cenevre Konferansında Sovyetlerle te- mas aramakla suçlandırması, yeni se- çim kanunu mevzuunda çıkan görüş ay- rılıkları, nihayet Şansölye'yi, FDP'yi koalisyonda kalmak isteyip istemediği- ne dair suale çekmeğe ve Dehler'in FDP Parlâmento Grubu başkanlığına se- çilmemesi için gayretsarf etmeğe kadar sevk etmiştir. Buna rağmen, Dehler 1956 Ocak ayında Partisinin Meclis Grubu Başkanlığına seçilmişse de neticede ken- disi aleyhinde rey vermiş olan 18 kişi (kabinede bulunan Bakanlar dahil) FDP Parlâmento Grubu'nu terketmişler ve bunun üzerine Dehler Grubu da, daha evvel, Nordrhein-Westfalen Land'ı Hü- kûmet koalisyonundan Şansölye'nin i- daresini protesto maksadıyla ayrılarak CDU'e mensup Land Başbakanının düş- mesine sebep olan FDP mensuplarını takliden, muhalefete iltihak etmiştir. Bir yandan gitgide sağa kayan Liberal Demokrat Parti, görüldüğü gibi diğer yandan, Sosyal Demokrat Parti'ye ya- naşmak ve seçimlerde yeni bir cephe kurabilmek için bu sonuncu Parti'nin dış politika tezlerini benimseme yoluna gitmiştir.

Buna mukabil, 1957 seçimleri için şanslarının arttığını gören Sosyal De- mokratlar, dış politika bahsindeki hat- tı hareketlerinde Adenauer politikası- na yaklaşan bazı değişiklikler yapmamış değillerdir. Meselâ, SPD, şiddetle mu- halif olduğu askerlik kanunu bahsinde neticede CDU ile uyuşabilmiştir. Buna mukabil, seçimlerdeki şansının art- ması, ancak daha ziyade sağa temayül ederek BHE'ye ait bazı reyleri de topla- masıyla mümkün olabilecek olan FDP, askerlik kanunu bahsinde askerî teşkilâtta daha an'anevî esaslara riayet edilmesi üzerinde durmuş ve sonunda kanun aleyhinde rey vermiştir.

Sosyal Demokratlarda görülen ta- havvül ise, Sovyetlerin Almanya'nın birleşmesini istemedikleri, hele 1937 hudutlarını kabule her ne taviz bahası- na olursa olsun yanaşmayacakları ka- naatinin Almanya'da gittikçe kuvvet bulmasından dolayıdır. SDP, iktidara geldiği takdirde, Sovyet Rusya ile Al- manya'nın birleştirilmesi mevzuunda muhakkak ki iki - taraflı müzakerelere girişecektir. Amma, bu usulün bugün- kü Hükümet tarafından hiç bir suretle nazarı itibare alınmayacağı da söylene- mez.

makta serbesttir. Bu görüş, ne prensiple- re ne de gerçeklere uyar. Çünkü, gerçek bir demokraside siyasi iktidarı kullanmak- la vazifeli olanlar bu iktidarı sahibi olan halkın devamlı bir murakabesine tâbidir- ler. Bu bakımdan, bunların, halk efkârın- da meydana gelen değişmeleri dikkatle ta- kip etmeleri ve hakikaten halk iradesini temsil kaygusuyla hareket ediyorlarsa, kendilerini bu değişmelere uydurmaları şarttır. Bu sebeple demokrasi, «idare eden- lerle idare edilenler arasında devamlı bir diyalog» olarak telâkki edilir. Yasama or- ganı seçimleri dışında halk efkârındaki de-ğişmeler, ara seçimleri, mahallî seçimler gibi bazı kıstaslarla ölçülürler. Bu seçim- ler sadece mahallî organları seçmek olan gayelerini gerçekleştirmekle kalmaz, fa- kat halk efkârının temayüllerini göstere- rek, siyasi temsilciler üzerinde bir ikaz ve tembih fonksiyonu icra ederler. İtal- ya'da yapılan son mahallî seçimler ve bunların siyasi hayattaki tesirleri bu ba- kımdan öğreticidir.

Bu gibi seçimlerde genel olarak iki çeşit faktör hâkim olur. Bunlardan birin- cisi mahallî meseleler ve menfaatler, di- ğeri de, bunları aşan, daha genel mahiyet- te umumî politika problemleridir. İtalya'daki son seçimlerde mahallî faktörlerin rolü çok az olmuş ve bunlar, sadece, be- lediye reisliği için önemli şahısların çar- pıştığı, Floransa, Napoli, ve Bolonya şe- hirlerinde büyük yer işgal etmişlerdir. Se- çimlere, umumiyetle, hürriyet, içtimai a- dalet ve Atlantik politikası gibi genel si- yaset problemleri hâkim olmuştur. Bu itibarla, bu seçimlerin neticelerinin, par- lâmentodaki siyasi muvazenenin ve dola- yısıyla, 1958 yılında yapılması gereken genel seçimlere kadar, İtalya'nın iç ve dış politikası üzerinde büyük bir tesiri o- lacağı tahmin ediliyordu. İşte Dünya'da İtalya'daki mahallî seçimlere karşı doğ- muş olan büyük ilginin sebebi, bu seçim- lere doğması beklenen siyasi neticeler idi.

Meselenin milletlerarası münasebet- lere önemli olan bir tarafı da, olayların, bu seçimlere, Dünya politikasında mey- dana gelen son gelişmelerin tesirleri ba- kımindan bir «test» mahiyeti vermiş ol- ması idi. Çünkü, bunlar Rusya'da mey- dana gelen değişmeden sonra, komünist cereyanının mühim bir rol oynadığı büyük bir batı devletinde yapılan ilk seçimlerdi. Bunların neticesi, son değişmenin kütle- lere uyandırdığı tesiri ölçmek bakımın- dan önemli sayılmakta idi.

Parlamentonun terkihi

Bugün İtalyanın parlâmentosunda, Hıristiyan Demokrat, Sosyalist Demokrat ve Liberallerden müteşekkil merkezci bir çoğunluk, iktidarı elinde bulundurmaktadı- r. Başlıca muhalefet partilerini ise, Komünistler, Nenni'nin liderliği altında bulunan ve şimdiye kadar komünistlerle işbirliği yapmış olan Sosyalistler, ve aşırı Sağcılarla Monarşistler teşkil etmektedir. Yapılan mahallî seçimler bu partilerin par- lâmentodaki adedi durumları üzerinde hiç bir değişikliğe sebep olmayacaktır.

ÜSTAV İtalyada Mahallî Seçimler

Demokratik bir rejimde, halkın rolü- nün, sadece yasama organını seçmek ve bu organı, hâkimiyetini icra ile yetkili kıl- maktan ibaret olduğunu zannedenler var- dır. Bunlara göre, müteakip seçimlere ka- dar, yasama organı ve bunun içindeki ço-ğunluk, siyasi iktidarı istediği gibi kulan-

Fakat gerek seçim kampanyasındaki propagandalarına hâkim olan unsurların, gerek alınan reylerin evvelki seçimlere nisbeten gösterdiği değişimin bunların teşri organı içindeki gerçek kuvvet muvazelerine büyük bir tesiri olacaktır. İktidar koalisyonunun temel taşı olan Hristiyan Demokratlar durumlarını muhafaza etmekte ve bu parti İtalya'nın en büyük siyasi cereyanı olarak kalmaktadır. Fakat, bu parti, içinde çok muhafazakâr unsurlardan müteşekkil bir sağ cenahı ve bir çok hususlarda sosyalistlerden ayrılmayan bir sol kanadı olan, gayri mütecanis bir topluluk manzarası arz etmektedir. Seçim kampanyasında sosyal meselelerin ön plânda tutulması, bu partinin meclis içinde sol cenahına daha kuvvetli bir durum sağlayacaktır. İktidar koalisyonunu teşkil eden diğer iki partinin de aldıkları oy nisbetinde oldukça önemli bir artma görülüyor. Bu nisbet, Liberaller için + % 20 ve Sosyalist Demokratlar için ise + % 35 olarak görülüyor. Fakat seçim kampanyasında Liberaller muhafazakâr bir propaganda yapmışlar, buna mukabil Sosyalist Demokratlar, daha çok reformist unsurlar üzerinde durmuşlardır. Halk efkârında kendilerine karşı temayülleri bu istikamette görerek, mahalli seçimlerdeki propagandayı bu cihete yöneltmiş oldukları için, bu partiler, meclis içindeki politikaları bakımından da kendilerini bu hususa bağlı sayacaklardır. Bu itibarla mahalli seçimlere birbirine zıt propagandalarla iştirak etmiş olan iktidar koalisyonunun, yekûn olarak aldığı rey sayısı artmış bulunmakla beraber, bunların, bundan böyle müşterek bir politika üzerinde anlaşması güçleşecektir.

Muhalefet partilerinin durumuna gelince... Komünist partinin son gelişmelere intibak etmek üzere yaptığı taktik değişiminin, şimdiye kadar tamamen, başka sloganlarla tesir altında bulunduran taraftarlarında, büyük bir huzursuzluk yaratacağı ve bunun, rey sayısında önemli bir düşmeye sebep olacağı tahmin edilmekteydi. Alınan neticeler komünist reylerinde, gerçekten, beklendiği gibi bir düşme olduğunu gösteriyor. Fakat bu azalma sadece % 10 nisbetinde olmuş ve umulduğu gibi Komünist partisi için bir çözüme manası ifade etmemiştir. Geçirdikleri buhranlı devreye rağmen bugün, komünistler İtalya'da halâ kuvvetlerini muhafaza ediyorlar. Komünistlerin kaybettiği reylerin kendileriyle işbirliği yapan Nenni'ci Sosyalistler tarafından alınmış olduğu gözönünde bulundurulursa durum daha açık olarak ortaya çıkar. Son seçimlerin büyük galibi, % 20 rey artışı ile, Nenni'dir. Aşırı sağcı faşist ve monarşist partileri için ise bu seçimler bir hezimet olmuştur.

Bu seçimlerin genel politikadaki başlıca tesirleri, iktidar koalisyonundaki gerginliği arttırmak ve Nenni'ye büyük bir ağırlık kazandırarak bir hakem ro-

lû sağlamak olacaktır. İşçi sınıfının siyasi hayattaki rolünü arttırmak üzere hiç bir sebeple bölmek prensibini savunan Nenni'nin, büyük bir elâstikiyet göstererek hareket edeceği ve merkezci partilerin sol cenahlarını birleştiren solcu bir Cumhuriyetçi Cephe teşkil etmek isteyeceği anlaşılıyor. Bu cephe,

“Beraber Yaşama,, ve Yugoslavya

Mareşal Tito, 17 Hazirana kadar devam edecek olan Rusya ziyaretine onüç gün evvel büyük gösteriler arasında başlamış bulunuyor. Her iki tarafın liderleri bu vesile ile gerek karşılıklı münasebetleri, gerek dünya ahvali hakkında iyimser demeçler vermekten geri kalmıyorlar; ziyaretin sonunda yayınlanacak olan resmî tebliğde de aynı iyimserliğin aksettirileceği muhakkak sayılabilir.

Bütün bunlar, bazı Batı çevrelerinde ve bilhassa halk oyunda Yugoslavya'nın niyetleri hakkında tereddütler uyandırmış; hatta bu memleketin Batı'ya yüz çevirip tekrar Demirperde'ye iltihak edeceği endişesini doğurmuştur. Bulganin ve Kruçef'in Belgrad'ı ziyaretlerinin arifesinde hükümetimizin yayınladığı ve bir ihtarname uslubunu taşıyan resmî tebliğ bu endişeyi ifade ediyordu. Bu kerre de C.H.P. Genel Başkanı son Kongre'yi açış nutkunda Balkan Paktının değerini kaybettiğini söylerken; bu endişenin efkârı umumiyemizde artan ölçüde mevcut olduğunu değişik bir tarzda belirtmiş oluyordu.

Rus tazyikini, tarihi boyunca en ağır bir şekilde hissetmiş olan memleketimizde böyle bir endişenin ortaya çıkması tabii bir hâdisedir. Ancak, Yugoslav politikasının dikkatle incelenmesi, kanaatimizce, bu endişeleri haklı çıkaracak neticelere ulaştırmamaktadır.

Bu gibi endişeler iki ana sebebe dayanıyor. Bunlardan birincisi Yugoslavya'nın komünist bir rejime sahip olması, diğeri de Yugoslav liderlerinin; Balkan Paktının askeri olmayan veçheleri üzerinde bundan böyle daha fazla durulması gerektiği yolundaki demeçleridir.

Biz, Yugoslav liderlerinin ideolojik görüşlerinin, ne bu liderlerin, ne de Yugoslav milletinin çok kuvvetli olan istiklâl iradesi muvacehesinde, «Cenevre havası»nın hâkim olduğu yeni diplomatik safhanın açılmasıyla, Yugoslavya'yı yeneden Rusya'nın kucagına atabilmeye kâfi bir unsur teşkil edebileceğini sanmıyoruz. Yugoslav liderleri, komünist olduklarını 1946'den evvel de, sonra da değişmeyen bir ısrarla tekrar edegelmislerdir. Yugoslavlar, bütün dünyanın tabii bir inkişaf neticesinde, -ihtilâllere ve kan dökülmesine lüzum kalmadan normal yollarla- sosyalist bir cemiyet nizamında karar kılacağına kuvvetle inanmaktadırlar. Ancak, onlara göre, bu sosyalist nizamın vâris yolları da, bu nizamın bizzat

komünistlerin iştiraki olmadan kurulacak, fakat, muhtemelen, bunlar tarafından desteklenecektir. Bugün Fransadaki durumun buna ne kadar benzediği düşünülürse, Dünya politikasındaki son gelişmelerin Avrupadaki tesirleri üzerinde belirli bir fikir sahibi olmak mümkün olur.

kendisi de her memlekette muhakkak surette aynı olmak icab etmez. Hatta, -Devlet kapitalizmini kendi memleketlerinde reddeden ve «liberal komünist» sıfatını kendilerine verdirecek kadar adem-i merkezîyetçi ve demokratik bir iktisadi işletme sistemi tatbik eden, ziraatte kolektivistimden vazgeçen, küçük serbest işletmelere izin veren- Yugoslav liderleri, istihsâl vasıtalarının millileştirilmesinin, sosyalist nizamın gerçekleştirilme yollarından sadece bir tanesi olduğu; bu nizamın, büyük işletmelerin iç idare tarzında vuku bulacak değişmelerle de gerçekleştirilebileceği tezini savunmaktadırlar. (Bu tez muvacehesinde, kapitalist denilen memleketlerde «millî ve «millileştirilmiş» işletmelerin yer aldığı «muhtelit» ekonomi nizamının kaydettiği inkişaf ve -hatta Birleşik Amerika'da- büyük işletmelerin hisse senetlerinin halk tabakalarına daha geniş ölçüde yayılma temayülü ve işçilerin bu işletmelerin idaresinde çok daha fazla söz sahibi olmaya başlamaları nazarı itibara alınırca, neticede, sosyalist nizamdan maksadın, tahfif edile edile, millî gelirin âdilâne bir şekilde taksim edildiği ve iktisadi hayatın inkişafına «lobbylerin hâkim olmadığı bir cemiyet nizamı olarak anlaşılabilen günlerin, hiç görülemeyeceği iddia edilmemelidir. Gerçekten, Tito Yugoslavya'sının görüşleri, iktisadi düzen bakımından kapitalist ve komünist blokların tarihi bir vetire içinde birbirlerine yavaş yavaş yaklaşmakta oldukları yolundaki -ideolojik fikri sâbitlerden uzak- bazı batılı aydınların telâkkilerine çok yaklaşmaktadır.). Bu görüşleri dolayısıyla ki Yugoslavya liderlerine göre, hiçbir memleket ve hiçbir parti diğerleri üzerinde üstünlük iddiasında bulunamaz; sosyalist cemiyet nizamının âlemşumûl bir mahiyet almasından sonra dahi; sosyalist memleketlerin birbirlerinin iç işlerine müdahaleleri bahis konusu olamaz; bu demek değildir ki, komünist ve sosyal-demokrat partiler, hatta -geniş anlamda progressitler arasında temaslar olmayacaktır; ancak, bu temaslar tamamen iştiraki olarak eşitlik esasları üzerinde cereyan edebilir; yeni bir Enternasyonal kat'ıyyen derpiş edilemez. Yugoslavya'nın Sovyetler Birliğiyle münasebetlerinin normalleşmesi Sovyetlerin bu esasları kabul ettiklerini ilân etmelerinden ve Yugoslavya'dan özür dilemelerinden sonra başlamıştır. Yugoslav liderlerine göre, herhangi bir memleket üye-

rinde yapılan baskı, sosyalist bir memleketten gelse bile kötü, ve gerici tepkiler doğurur. Bu itibarla, Yugoslavya her nedenden gelirse gelsin baskıya karşı mukavemet kararlıdır.

Balkan Paketi işte böyle bir baskı neticesinde doğmuş ve bu baskının devamı müddetince Paktın askerî veçhesi pek tabii olarak ön plânda yer almıştır. Baskının hafiflemesiyle birlikte, -tıpkı NATO'da olduğu gibi - Balkan Paktının da gayri askerî taraflarının önemi üzerinde durulmaya başlanmıştır. Ancak, bu demek değildir ki, Sovyetler bir tevâzüh harbine girişeler Balkan Paketi dahilinde yapılmış olan askerî plânlar tahhik mevkiine konmayacaktır. Filhaki'ka, Yugoslav liderlerinin bu askerî plânları reddettiklerine dair hiçbir işaret yoktur. Kaldı ki, silâhsızlanma bahsindeki görüşleri, Yugoslavların savunma mevzuunda ne kadar realist ve temkinli olduklarını ortaya koymaktadır. Yugoslavya, silâhsızlanmanın, belibası siyasi anlaşmazlıkların hâlline muvazi olarak; safha safha gerçekleştirilmesi lüzumuna kanaatli; ve Mareşal Tito son defa "Le Monde" Gazetesine verdiği bir beyanatta, büyük Devletlerin silâhlarını bırakmaya başlamalarından evvel Yugoslav savunma gayretlerinin azaltılmasının bahis konusu olamayacağını açıkça ifade etmiştir. Yugoslavlar, silâhsızlanmanın kontrolü ve atom silâhları bahislerinde de Batı'nın -hasaten Fransa'nın - görüşlerine çok yakın görüşleri savunmaktadırlar.

Yugoslavya, "blok" siyasetlerinin aleyhindedir. Bundan maksadı, blokların karşılıklı bir korku ve çekinme içersinde yekdiğeri hakkında fikri sâbitlerle hareket ederek görüşme ve anlaşma imkânlarını daha esasından yok etmemelerini temin etmektir. Yugoslavlar, Batı'nın sulhçu gayelerine inanmaktadırlar. Stalin'in ölümünden sonra Sovyetlerin değiştiğine de inanmaktadırlar. Maksatları, her iki tarafla da dostane münasebetler idame ettirerek; her iki tarafa da birbirleri hakkında emniyet duymalarını telkine gayret etmektir. Yugoslavlar, büyük davaların bir anda hâlledilemeyeceğini, ancak, şayet iyi niyet havası sabırla muhafaza edilebilir, görüşmek ve anlaşmaktan karşılıklı olarak çekinilmezse ihtilâfların yavaş yavaş ortadan kalkmasının kabil olduğu kanaatindedirler; bunun için de her iki tarafı "her teklifin altından çapanoğu çıkacağı" korkusunu terke imale etmek istemektedirler. Ancak, şunu unutmamak lâzımdır ki, Yugoslavlar bu görüşü uzun vâdede meyvelerini verebilecek bir yaklaşma politikasının ana temeli olarak daima tekrar ederken kısa vâde içinde - savunma ve silâhsızlanma bahislerinde olduğu gibi - realiteleri görmekten de fariğ olmamaktadırlar. Ekonomik yardım kabul ederken bu yardımların devamlı bağlılıklar yaratmamasına ve Batı ile Doğu'nun yardımları arasında bir muvazenenin muhafazasına büyük önem atfetmektedirler. Bu mülâhazayla Sovyetlerin pek müsait şartlarla yaptıkları yardım tekliflerinin bazılarını Batılıların yardımlarına tercih

etmemişlerdir. Yugoslavya, aynı realizmle, kendisi dışında kalmakla beraber, NATO'nun "beraber yaşama"ya mâni olduğu yolundaki Sovyet görüşünü reddetmekte ve askerî teşekküllerin karşılıklı olarak tasfiye edilip kollektif güvenlik sisteminin kurulduğu vakit, - daha evvel değil - bütün Paktların ve bu arada Balkan Paktının askerî veçhelerinin hep birlikte ortadan kalkacağını söylemektedir.

Yugoslavya, "beraber yaşama" dan maksadın, blokların, sadece, harpçi metodlara başvurulamayacağı kanaatine vâsil olarak birbirlerini ifna gayretlerine başka yollardan devam etmeleri olmadığını söylemektedir. Sosyalist nizamın her memlekette nasıl olsa teşekkül edeceği yolundaki inançları, onları, her memleketin kendi ekonomik düzenini ve kalkınma metodlarını seçmede tamamen serbest bırakılması kanaatine sevkettiği gibi, ekonomik düzen ve metodlarını serbestçe seçen geri kalmış memleketlere yardımın da bir çekişme havası içinde değil, fakat, müştereken plânlı bir şekilde yapılmasını istemektedirler. Kanaatlerince geri kalmış memleketlere yardım, bir nüfuz sağlama vasıtası, hatta, bir kendini beğendirme vesilesi olmamalıdır; ve bu sebeplerdir ki, bu yardım -Fransa'nın da istediği gibi- bir Birleşmiş Milletler Ajansı vasıtasıyla dağıtılmamalıdır. İngiliz İşçi Partisi Lideri Mr. Gaitskell'in de bu fikre iltihak ettiğini belirtmek yerinde olacaktır. Yugoslavlar, işte bu sebeple, Birleşik Amerika'nın yardımlarını iki taraflı anlaşmalarla yapmasını tenkit etmektedirler.

Yugoslavlar, Sovyetleri birçok noktalarda tenkit ediyorlar; eczümle, Molotov'un feda edilmesine rağmen, bilhassa peyk memleketlerde Stalinizmin tesirlerinin gereken hızla ortadan kaldırılmadığından şikâyetçidirler. Kominform'un lâğvının, Yugoslav liderlerince, peyk memleketlerin Titoizme iltihakla tamamen ve hakikaten müstakil hâle gelmelerinin bir başlangıcı olarak telâkki edilmek istendiği anlaşılmaktadır. Mr. Dulles da böyle bir inkişafı memnuniyetle karşılayacağını belirtmiştir. Yugoslavya'nın Almanya'nın birleştirilmesi meselesini -Batılılar gibi- silâhsızlanma meselesine bağlarken, -Batılılardan bir noktada ayrılarak- iki Almanya'nın müzakerelere girişmeleri tezine de önem atfetmeye başlaması, peyk memleketler hakkındaki bu görüşünün muhtevası içinde kıymet kazanabilmektedir.

Yugoslav idarecilerinin dış poplitika felsefesinin ideolojik esasları üzerinde kendileriyle mutabık olmamak pek mümkündür. Müşahhas bazı meselelerde de onlarla her zaman mutabık kalmıyabir-

li Ancak, kanaatimizce, Yugoslavya'nın tekrar Demirperde'ye iltihak edeceğinden ve Balkan Paketi'nin savunma mekanizmasını icabında harekete geçirmekten kaçınma niyetleri beslemesinden şüphelenmek de yersizdir. Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya dahil bulunmalarını tenkit mevzuu yapmamaktadır; bilakis bu durumu anlayışla karşılamakta ve savunma tertiplerini doğurmuş olan sebeplerin henüz tamamen ortadan kalkmadığını da müdrük bulunmaktadır. Buna mukabil, Türk halk oyunun da, muhtelif hususi sebep ve imkânlarına dayanarak, realizmin icablarına sırt çevirmeksizin, uzun bir vâde içinde hakikî bir sulhün teessüsü için çalışan Yugoslavya gibi memleketlere karşı daha ziyade anlayışlı olması lâzımdır. Türkiye'nin ve NATO Devletlerinin bugünkü fonksiyonu, savunma gayretlerini ve tesanütlerini gevşetmeksizin müşahhas meseleler üzerinde müzakere ederken iyi niyetli, fakat, realist ve temkinli tavırlarını terketmemek ve aşırı bir iyimserliğe kapılarak Sovyetler manevra çevirdikleri, propaganda hareketlerine giriştikleri vakit bunların hakikî mahiyetini teşhiste tereddüde düşmemektir. Bu itibarla, FORUM, sırf bir "Cenevre havası"yla her şeyin hâlledilemeyeceğini her fırsatta tekrar etmektedir. Yugoslavya ve mümâsili memleketlerin fonksiyonu ise, iki taraf arasında aracı ve köprü rolü oynayarak temas ve müzakerelerin neticesinin alınmasının uzun vâdeli bir iş olduğunu daima belirtmek suretiyle iyi niyet, görüşme ve yakınlaşma zihniyetinin yaşamasını sağlamaktır.

Yugoslav dostlarımıza hatırlatılacak en mühim nokta, kanaatimizce, şudur: Hakikî bir sulhün devamlılığının en müessir garantisi, ana hürriyetlerin teminata bağlandığı bir cemiyet nizamıdır. Refah ve eğitim seviyesinin yükselmesinin, insan haklarının tanınması yolunda geçen insan oğlunun tabiatinde mevcut olan temayülü kuvvetlendirdiğini gösteren işaretler, son zamanlarda, -Yugoslavya dâhil- kollektivist memleketlerde çoğalmaya başlamıştır. (Bu mevzuda, bu sayımızda ayrı bir Not vardır). Ancak, bu işaretler henüz pek kifayetsizdir. Şüphesiz, bu memleketlerde, ana hürriyetlerin inkişafı uzun vâdeli bir davadır. Bununla beraber, kollektivist memleketlerin, ana hürriyetler bahsinde en ilerisi olan Yugoslavya'nın Batılılarla sıkı temaslarından almış olması gereken en büyük dersin insan hakları bahsinde olduğunu ve aynı dersi başta Sovyet Rusya olmak üzere diğerlerine de anlatmak yolunda müsmir gayretler sarfedeceğini ümit etmek istiyoruz.

SEYHAN NAKLİYAT
Limited Ortaklığı

Memleket Nakliyat hizmetinde

İncelemeler

Teşkilâtı Esasiye Kanununun Tâdili

Feridun CANITEZ

Teşkilâtı Esasiye Kanununun tâdili lüzumu İkinci Dünya Harbi sonrasında memleketimizde sık sık bahsedilen bir mevzu oldu. Bu defa Forum dergisi de, 15/Mayıs/1956 tarihli sayısında değerli bir yazı ile bu mevzuu temas ederek yeni kabinenin, vaadine rağmen, tâdil mevzuunda samimî olmadığından ve gevşek davrandığından şikâyet etti. İstikrarlı bir devlet nizamı kurmak için bugünkü TEŞKİLATI ESASİYE KANUNUNUN tâdiline lüzum varmı sualinin halli, yazıda işaret edilen bir hususa, tâdille tahakkuk ettirilmek istenilen gayelerin sarahatle bilinmesine bağlıdır. Ben bu yazı ile bu mevzuu girmeyecek; yalnız, Türkiye'de TEŞKİLATI ESASİYE KANUNUNU hangi makamın ve ne zaman değiştirmesi icap ettiğinden bahsedeceğim.

TEŞKİLATI ESASİYE KANUNUNUN 102 nci maddesi bu kanunun tadilinin, teklif "Meclis azayı mürettebesinin lâakal bir sülüsü tarafından,, gelmek suretile yapılabileceğini tasrih etmiştir. Bu, rasgele bir hüküm değildir. Bir memleketin, bilhassa hükümdarı bulunmayan bir memleketin siyasi bakımdan en mühim istikrar vasıtası Teşkilâtı Esasiye Kanunudur. Bunun için Teşkilâtı Esasiye Kanununun mümkün olduğu kadar tâdil edilmemesini ve tadillerinin iyice düşünülerek ve kat'i ihtiyaç neticesinde yapılmasını temin maksadile bir kısım memleketlerde, bilhassa teşkilâtı esasiye müesseseleri iyice yerleşmemiş bulunan memleketlerde hususî ve nisbeten fazla merasime tabi bir tâdil tarzı kabul edilir. Bizim 20 Nisan 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunumuz bu mevzuada şu esasları koymuştur: A — Devlet şekli cumhuriyettir. Bu hüküm değiştirilemez. (Madde I ve 102) B — Diğer hükümler değiştirilebilir. Fakat, a — Teşkilâtı Esasiye Kanunundan başka kanunları teklif hakkı seyyanen meb'uslara ve hükümete verildiği halde, Teşkilâtı Esasiye Kanununun tadilini teklif hakkı münhasıran meb'uslara verilmiştir. (madde 15 ve 102) b — Teşkilâtı Esasiye Kanununun tâdil teklifinin Büyük Millet Meclisi reisliğince ruznameye alınabilmesi için, teklifin meb'usların en az üçte biri tarafından imza edilmiş bulunması, kanun haline gelmesi için de, en az üçte iki reyyle kabul edilmiş olması lazımdır. (madde 102) c — Reiscumhür'un, diğer kanunlardan farklı olarak, Teşkilâtı Esasiye Kanununu bütçe kanunları gibi ikinc

ci bir müzakereye sevk etme selâhiyeti yoktur. (madde 35)

Burada mevzu dolayısıyla, yalnız teklif hakkının hangi kuvvete ait olduğu üzerinde duracağım. Çünkü teşkilâtı esasiye tâdillerinin teşebbüs (İnitative) ünü haiz olan kuvvet (pouvoir) diğerlerine siyaset bakımından üstündür ve esasen aidiyet cihetinin tayin ve tasrihine hâkim olan ruh budur. Büyük Millet Meclisini, "milletin yegâne ve hakiki mümessili" teşri ve icra kuvvetlerinin toplandığı yer sayan Teşkilâtı Esasiye Kanunumuzun bu mevzuada da meclisin üstünlüğünü kabul etmesi gayet tabiidir. İcra kuvvetinin üstünlüğünü esas tutan kanunu esasilerdir ki, tâdillerinin teklif ve kabulünde de icra kuvvetini takviye ederler. Buna, 7 zilhicce 1293 (23 kânunuevvel 1876) tarihli hattı hümayunla ilân olunan ve 93 kanunu esasisi diye yad edilen Osmanlı Kanunu Esasisi misaldir. 93 Kanunu Esasisi millet tarafından yapılan ve millî hâkimiyetin ifadesi olan bir teşkilâtı esasiye kanunu değil, II. Sultan Abdülhamid'in tarihen tevârüs ettiği hâkimiyet hakkına dayanarak verdiği bir teşkilâtı esasiye fermanı (charte constitutionnelle) idi. Bu kanun hükümdara geniş bir üstünlük temin ediyordu. Bu ruh kanunun, tâdile ait olan 116 nci maddesinde açık bir tarzda ifade edilmiştir: Tâdil teklifi hem hey'eti vükelâdan, hem padişah tarafından tayin olunan âyândan, hem de milletçe seçilen meb'uslardan gelmekte ve sıra ile meb'usan ve âyân meclisleri tarafından üçte iki ekseriyetle kabul edildikten sonra padişahın iradesine sunulmaktadır.

Netice olarak, Teşkilâtı Esasiye Kanununun tâdilini hükümetten beklemenin bu kanunun ne metnine ne de ruhuna uymadığı, teşri ve icra vazifeleri gören uzuvların muvazenesini, nazari de olsa, bozduğu kanaatindeyim. Hükümet de bu işin teşebbüsünü mercine yani Büyük Millet Meclisine bırakmalıdır.

Yazımın başında işaret ettiğim ikinci noktaya geçiyorum: Teşkilâtı Esasiye Kanunu ne zaman değiştirilmelidir? Başka bir ifade ile, Onuncu Büyük Millet Meclisi Teşkilâtı Esasiye Kanununda esahî tâdiller yapmağa, meselâ parlömanter tarzı tam olarak kurmağa, âyân meclisi ihdasına reislik hükümeti (gouvernement présidentiel) tesisine siyasi bakımdan selâhiyetli miçir?

Bir memleketin teşkilâtı esasiye kanunu, o memlekette hâkimiyetin sahibî olan millet ile bu hâkimiyeti fillen kullanan teşri, icra ve kaza kuvvetleri arasında bir nevi mukavele demektir. Yani hâkimiyeti kullananlar hâkimiyete kendilerine has bir vasıf olarak sahip değildirlir. Hâkimiyet onlara milletten teşkilâtı esasiye kanunu ile ve sırf kullanmak üzere geçmiştir. İşte teşkilâtı esasiye kanunu, hâkimiyeti fillen kullanan teşri, icra ve kaza kuvvetlerinin teşkilâtının ve çalışmalarının prensiplerini tayin etmek ve çalışma sahalılarının hududunu çizerek ferd hürriyetlerini teminat altına almak için yapılır. Yani hâkimiyeti kullananları bağlar. O halde teşkilâtı esasiye kanununun, bu kanunu yapmak üzere seçilmiş, selâhiyet almış bir meclis kurucular meclisi (assemblée constituante) üzere seçilmiş, selâhiyet almış bir meclis, ante) tarafından yapılması lâzım gelir. Bu suretle ki, teşri, icra ve kaza kuvvetleri, kurucu kuvvet (pouvoir constituant) ten çıkmış olurlar. Teşkilâtı esasiye kanununu, bu kanuna uygun kanunlar yapmak ve hükümeti mürakabe etmek üzere seçilmiş, yani selâhiyetini milletten yalnız teşri vazifesi görmek üzere almış bir parlamento yapamaz ve tadil edemez. Fakat hemen ilâve edeyim ki, kurucular meclisinin bazı memleketlerde olduğu gibi, bizde de bu isim altında kurulmuş olması lüzumunu iddia etmiyorum. Bu husus bir teşkilâtı esasiye ve siyaset tarihi mevzuu olarak mütalâa edilmeli ve kurucu kuvvet mes'alesi kendi tarihimiz içinde ve kendi teşkilâtı esasiye hukukumuz sahasında tetkik olunmalıdır. Bu mütalâa ve tetkikin prensibi şudur: Yeni bir teşkilâtı esasiye kanunu vaz edilecek, yahud mevcut teşkilâtı esasiye kanununda esahî, yani kuvvetlerin teşkilât ve münasebetlerine veya ferd hürriyetlerinin hududuna taallük eden tâdiller yapılacaksa, bunun ilkin memlekette hissedilmesi, profesör "Maurice Hauriou" nun dediği gibi, bütün millete yayılmış bir teşkilâtı esasiye arzusu (intention constituante) nun vücud bulması lazımdır. Teşkilâtı esasiye arzusunun vücud bulması demek, teşkilâtı esasiye kanununun tamamının veya bazı hükümlerinin memleketin muayyen bir zamadaki ihtiyacını karşılamaması ve bundan bir sıkıntı husule gelmesi demektir. Bu sıkıntı profesörler, gazeteciler, parlömanterler vesaire tarafından bahs ve münakaşa edilir. İşte bu bahs ve münakaşalar esnasında ve bu bahs ve münakaşaların hal tarzları parti seçim programlarına alınarak seçilen bir parlamento ki, en güzel manasile kurucular meclisidir. Çünkü milletten, hâkimiyetin sahibinden bir teşkilâtı esasiye kanunu yapmak üzere, duyulan ihtiyaç üzerine ve açıkça selâhiyet almıştır.

Bugünkü 20 Nisan 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanunu böyle bir yoldan geçilerek yapılmıştır. 26-30 ağustos 1922 Başkumandan meydan muharabesi Türkiye tarihine yeni bir istikamet vermiş; Başkumandanın dediği gibi, "Bütün seferi hi-

tama erdirecek bir azamet ve ehemmiyette" olan zafer "Türk Tarihinin en mühim bir dönüm noktasını teşkil" etmiştir. Başkumandan Meydan Muharebesinin düşmanı hemen hemen ordusundan mahrum eden pek kat'i neticesile Türkiye tarihinde, kabul edilmiş fikirlerin ve kalplerde yerleşmiş müesseselerin yerlerine yenilerini koymak (table rase) için en müsald zaman gelmişti. Birinci Büyük Millet Meclisi İstiklâl Harbinin en mühim teşkilâtı esasiye metni olan 5 Eylül 1920 tarihli Nisabı Müzakere Kanununun birinci maddesine göre "Hilâfet ve Saltanat"ın, Vatan ve milletin istihlâs ve istiklâlinde ibaret olan gayesinin husulüne kadar, iş başında kalacaktı. Mudanya mütarekesi, ile Vatan ve Millet kurtulmuş ve Anadolu'da Yunan ordusunu tutan siyaset, İngiliz Başvekili Lloyd George'un Bonard Lav'a mağlup olmasıyla kapanmıştı. VI. Sultan Mehmed'in son sadrazamı Tevfik Paşa'nın ihtiyatsız tavır ve hareketleri Saltanat'ın kaldırılmasını hızlandırmış ve Hilâfet makamına Veliâhd Abdülmecid Efendi getirilmişti. Bu suretle Birinci Büyük Millet Meclisinin vazifesi bitmiş oluyordu. İşte bu sırada, büyük başarılarla memleketin mutlak hâkimi haline gelen - zamanki unvanile - Gazi Paşa maharetle teşkilâtı esasiye ve siyaset meseleleri

vaz etti. Memleketin refahını temin maksadile halkı faaliyete getirmek için bir program ve bir siyasi teşekküle ihtiyaç bulunduğunu; bu sebeple halk fırkası namile bir fırka kuracağını, bu fırkanın ruhu "istiklâli - tam ve bilâkayduşart hâkimiyeti - milliyet" olacağını söyledi. Muhallifleri (Lütfi Fikri ve Ahmed Emin Beyler vesaire) gazetelerle cevaplar verdiler. Böylece İkinci Büyük Millet Meclisi seçimi arifesinde devletçilik, sulh ve Cumhuriyet mes'eleleri kâfi bir açıklıkla münakaşa edildi. Bu, altıyüz yıl nesiller boyunca alışılmış bir Saltanat makamının birdenbire çökmesinin, Lozan'da müzakere edilmekte bulunan sulh şartlarının, küçülmüş ve harap bir vatanı nasıl geçinilebileceği düşüncesinin dimağlarda husule getirdiği tereddüt, endişe ve sıkıntılardan meydana gelen teşkilâtı esasiye arzusunun hal tarzlarını göstermekti. Birinci Büyük Millet Meclisi işte böyle bir zamanda (1 Nisan 1923) seçimin yenilenmesine karar verdi ve İkinci Büyük Millet Meclisi Müdafaa-i Hukuk program ve namzetlerine yani o günkü teşkilâtı esasiye arzusunu Gazi Paşa tarafından gösterilen hal tarzına rey verilme suretile seçildi. Bu sebeple, İkinci Büyük Millet Meclisi kurucular meclisi vasfını

kazanmış oldu ve bu günkü Teşkilâtı Esasiye Kanununu yaptı.

Bu gün memleketimizde bir teşkilâtı esasiye arzusu ve buhranı var mıdır? Tereddütsüz evet. Fakat münakaşa edilmesi lâzımgelen mes'eleler, muhtelif sebepler dolayısıyla, açık olarak vaz edilmeyip yahut edilemeyip; demokrasinin yerleşmesi vesaire gibi bazı umumî ve müphem ifadelerle ıktifa edilmektedir. Bunun neticesi olarak Teşkilâtı Esasiye Kanununun tadili mevzuu teşkilâtı esasiye mütehassısları arasında akademik bir münakaşa halinde kalmakta, büyük kitleye sirayetle hararetlenmemektedir.

20 Nisan 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanununun yapılması arifesinde vücud bulan güzel misali teşkilâtı esasiye ve siyaset tarihimizde bir an'ane haline getirmek her halde iyi olacaktır. Bu bakımdan ve son söz olarak, seçimi esasında teşkilâtı esasiye meseleleri milletçe duyularak münakaşa edilmeyen, binnetice sırf teşri vazifesi görmek üzere seçilmiş bulunan Onuncu Büyük Millet Meclisinin Teşkilâtı Esasiye Kanununu tadil etmemesi ve bu işi teşkilâtı esasiye arzusunu memleket ölçüsünde husulünden ve buhranın açıkça münakaşasından sonra seçilecek bir meclise bırakması uygun olur kanaatindeyim.

İvedilik Kararıyla Çıkan Kanunlar

Dr. Necip BİLGE

Kanunlarımızın sosyal ihtiyaçları tamamiyle karşılayamadığından ve bu sebeple sık sık değişikliklere uğradığından bahseder ve hatta madde metinlerindeki ifadelerin bile bozukluğundan şikâyetlerde bulunuruz. Bu şikâyetlerin gelişi güzel verilmiş, peşin bir hüküm neticesi olmadığı, bilâkis hadiselerle dayandığı şüphesizdir.

İşbu kifayetsizliğin ve bozukluğun sebebini kanunlarımızın hazırlık safhasındaki inceleme ve araştırmaların yetersiz olması ile izah ve ifade etmek mümkündür.

Malûm olduğu üzere kanun tasarıları Hükümetçe, kanun teklifleri de milletvekilleri tarafından hazırlanıp Meclis Başkanlığına verilir (Anayasa mad. 15; İçtüzük mad. 66, 67). Bu tasarı veya teklifler Meclisin ilgili komisyonlarında müzakere ve icabında tadil edildikten sonra, Meclis umumî heyetine sevk olunur. Meclis umumî heyetine kabul edilmiş olan kanunlar, on gün zarfında yayımlanmak üzere Cumhurbaşkanlığına gönderilir (Anayasa mad. 35).

Biz bu yazımızda kanunların hazırlanması ile ilgili olarak vukubulan Meclis dışı faaliyetlerle; Meclis komisyonlarındaki faaliyetleri bir tarafa bırakarak, sadece Meclis umumî heyetindeki görüşme safhası üzerinde kısaca duracağız.

B. M. Meclisindeki müzakereler içtüzükte (Dahili nizamnamede) tesbit edilmiş olan kaidelere göre cereyan eder. İçtüzükte gerek soru ve gensoruların (sual ve istizahların) gerekse kanunların görüşülmesi ve kabulü hakkında bir takım usul hükümleri mevcuttur.

Kanunların müzakeresi başlığını taşıyan sekizinci bölümün ilk hükmünü teşkil eden 99. maddeye göre "kanun tasarı veya teklifleri ancak iki müzakereden sonra kesin surette kabul edilmiş olur." 101. maddeye göre ise "kanunların yapılabilmesi için komisyon raporunun Millet Vekillerine dağıtılmasından itibaren; 48 saatlik bir sürenin geçmesi de icabeylemektedir.

Diğer taraftan aynı tüzüğün 106. maddesi de ikinci müzakerenin birinci müzakereden ancak beş gün geçtikten sonra gündeme alınabileceğini ifade etmektedir. Demek ki bir kanun teklif veya tasarısının kanunlaşabilmesi için, onların Mecliste iki defa konuşulması ve ikinci müzakerenin de ancak ilk konuşmanın sonundan itibaren beş gün sonra gündeme alınması gerekmektedir.

Bu hükümlerin konmasından maksat, sosyal ihtiyaçların bir ifadesi olarak ortaya çıkan ve cemiyet hayatını düzenleyecek olan kanunların Meclis üyeleri heyetinde iyi bir tetkik süzgecinde geçmesi, tüzümlü olan şartların hazırlanması, Millet vekillerinin ko-

misyonlarda hazırlanan raporları ve metinleri okuyup gerekli tetkikleri yapabilmeleri için kendilerine zaman bırakılması ve Meclisin ilk müzakeresi sırasında gözden kaçmış olabilecek noktaların; iki müzakere tarihi arasında mevcut olan en az beş günlük süre içinde ve ikinci müzakere sırasında tekrar ele alınarak gerekli düzeltmelerin yapılmasına imkân sağlanması düşüncesidir.

İki defa müzakere yapılması ve her iki görüşme tarihi arasında belli bir zaman fasılasının konması, tasarı veya teklifin kanunlaşmasını bir müddet geciktirebilir. Halbuki öyle hal ve hadiseler olabilir ki, unumi menfaat bu konu ve hallerdeki yasama faaliyetinin bir an önce kesin bir şekil almasını icap ettirebilir; ve böylece kanunun bir tek müzakere ile çıkarılması zaruret halini alabilir. İşte İçtüzük bu gibi durumları göz önüne alarak, iki müzakere ile işin uzamaması için gerekli hükümleri sevk eylemiştir. Gerçekten İçtüzüğün 70-73. maddeleri kanunların bir tek müzakere ile çıkarılabilmesini sağlamak amacıyla ilave verilecek İvedilik (müstacell-yet) kararlarını ilgilendirdiği gibi, 76. maddesi de iki müzakere arasında geçecek beş günlük fasılanın kısaltılmasını derhâl eylemektedir.

İvedilik ve öncelikle müzakere başlığını taşıyan beşinci bölüm hükümleri ile kanunların müzakeresi usulüne tah-

sis edilmiş bulunan sekizinci bölüm hükümlerinin (70 - 77 99 - 115) incelenmesi, kanunların iki defa müzakeresinin kaide ve ivedilik kararı verilmesi suretiyle bir defa müzakere ile iktifa edilmesinin de istisna olması gerektiğini göstermektedir. Gerçekten 70. mad. nin 2. fıkrasında «yalnız bir defa müzakere ile iktifa edilmesi için Meclis'in kabul edeceği esaslı bir sebep olmadıkça ivedilik kararı verilemez» denilmek suretiyle bu düşüncemiz teyit edilmiş bulunmaktadır.

Halbuki VIII. ve IX. dönem yasama faaliyetleri bakımından Meclis tutanakları üzerinde yaptığımız bir inceleme, tüzük hükümlerine rağmen Meclis tatbikatının yukarıda belirttiğimiz istikametinin aksine olduğunu, yani Tüzükteki kaidenin istisna haline ve istisnanın da kaide haline gelme temayülünde olduğunu göstermektedir: Çünkü B. M. Meclisinden çıkan kanunların çoğu bir defalık müzakere ile kabul edilmiş ve daha az bir miktarı da iki görüşmeye tabi tutulmuş bulunmaktadır. Gerçi bu durum kanunların muteberliğine hanel getirmez, fakat kanunî hükümlerin ihtiyacı karşılamaktaki yeterliği bakımından üzerinde durulması gereken mühim bir mevzu olarak meydana çıkar.

Yaptığımız inceleme sonucunu rakamla ifade etmek istersek şöyle bir durumla karşılaşılır:

1946-1950 seneleri arasında VIII. sındaki IX. dönemde ise 747 kanun çıkmıştır. Şu hale göre VIII. dönemde yılda ortalama olarak 180 kanun ve IX. dönemde ise yılda 187 kanun kabul olunmuştur. Bu miktardan ortalama olarak 50 — 60 kadar kanun, İttüzük gereğince zaten bir tek görüşmeye tabidir. Ancak geri kalan 120 — 130 kanunun iki görüşmeden sonra kabul edilmesi gerekmektedir. Halbuki incelemelerimiz iki görüşme ve tek görüşme arasındaki nisbetin hemen hemen yarı yarıya olduğunu ve hatta bazı yıllarda tek görüşme ile çıkan kanun sayısının daha fazla olduğunu göstermektedir. Böylece İttüzüğe konmuş olan kaide tersine işleme başlamıştır ve halk efkârı bu nevi kanunları «ekspres kanunlar» adı ile yâd etmektedir.

Kanunların müzakeresi bakımından İttüzüğün koymuş bulunduğu kaidenin istisna haine ve istisnanın da kaide haline geldiği şeklinde ifade eylediğimiz düşünceyi teyit için misal olarak fazlaca kanun çıkmış bulunan 1953 yasama yılını ele alalım:

İşbu yıl içinde Meclis'in toplandığı 1/Kasım/1952 tarihinden tatile girdiği 23/Temmuz/1953 tarihine kadar geçen müddet zarfında mecliste 200 kanun müzakere ve kabul olunmuştur.

Bu miktar kanundan 64 adedi yukarıda belirttiğimiz üzere İttüzük hükümlerine göre zaten normal olarak bir tek görüşme ile kanunlaşmıştır. Zira İttüzüğün 100. maddesi uyarınca, iki defa müzakere hakkındaki şartlar «gelir ve gider bütçeleriyle kesin hesap kanunu-

na, ek ve olağanüstü ödenek, ve bütçe bölümlerine aktarma sistemini muhtevi kanun tasarılarına şamil değildir. Bunlar hakkında bir müzakere kâfidir.»

İşte yukarıda bahseylediğimiz 64 kanunun İttüzüğün 100. Maddesinde ifade edilmiş olan konulara ilişkin bulunduğu için zaten tek müzakereye tâbi olmaları bakımından 200 rakamından indirilmek icabeder. Ancak bu ameliyeden sonra geri kalan 136 kanunun kaideten iki müzakereye tâbi tutulması ancak ivediliğinden ötürü bu rakama dahil bir kaç kanunun da tek müzakere ile çıkarılmış bulunması gerekir. Meselâ 136 kanun içinden 10 — 15 kadarının acele çıkarılması halinde kaideye bir hanel gelmeyeceği düşünülebilir. Fakat Meclis tutanakları istisna mahiyetinde zikrettiğimiz bu rakamları fazlasıyla aşmakta ve 136 kanundan ancak 55 adedinin normal yollarla ve iki müzakere sonunda kabul edildiğini, buna mukabil 81 adet kanunun da ivedilik kararı alınarak bir defalık görüşmeye tâbi tutulduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan, tek görüşmeye tâbi tutulan kanunların adedi rakam olarak fazla olduktan başka, ivediliği icabettiren gerekçelerde de İttüzüğün aradığı esaslı bir sebebe rastlanmamaktadır.

Görülüyor ki İttüzüğün sadece ivedi hal ve hadiseler için ve ancak esaslı sebeplerin mevcut olması şartına bağhyarak derpiş eylemiş bulunduğu tek müzakere usulü, bu şartların mevcut olup olmadığı araştırılmaksızın normal yol haline gelmiş bulunmaktadır.

Nihayet bu mevzu üzerinde ve ivedilik kararının verildiği tarihler bakımından yapmış olduğumuz bir araştırma, ivedilik kararlarının çok zaman B.M. Meclisinin tatile gireceği tarihlere yakın zamanlara rastladığını da meydana çıkarmaktadır. Bu durum, ivedilik kararlarının İttüzükte belirtildiği üzere işin mahiyeti ile ilgili esaslı bir sebepten ziyade Meclis'in tatili tarihi ile mi ilgili olduğu sorusunu ister istemez hatıra getirmektedir. Çünkü tetkik ettiğimiz pek çok ivedilik tekliflerinde İttüzüğün aradığı esaslı bir sebep şöyle dursun her hangi bir sebep dahi mevcut değildir. İttüzüğün 71. maddesi hükmüne nazaran ivedilik teklifi üzerinde müzakere yapılamayacağı için ivediliğin gerçek sebebi hakkında tutanaklarda bir işaret bulmak mümkün olamamakta ve binnetice ivedilik kararının alındığı tarih ile Meclis'in tatil tarihi arasındaki yakınlıktan başka objektif bir sebep de görülmemektedir.

Sebepler ne olursa olsun, verilmiş olan ivedilik kararları kanun teklif veya tasarılarının olgunlaşması bakımından, çok mühim rol oynayabilecek olan zaman unsurundan istifadeye engel olmakta ve bu sebeple bazı kanun hükümleri gerek esas, gerek şekil bakımından ihtiyaçlarımızı tamamen tatmin edememektedir.

Kanunlarımızın sık sık değişikliklere uğraması bu düşüncemizin uzak bir

ihtimal değil, hakikatın ta kendisi olduğunu teyit eder.

Sırf nazari mülâhazalarla hareket etmeyip hadiselerle dayandığımızı isbat için bir misal verelim: Gayrimenkul kiralari hakkındaki 6570 sayılı kanunun muvakkat 1. maddesinin ç bendindeki 1/6/1955 tarihinin maddi bir hataya müstenit olduğunu 6634 sayılı kanun isbat ve ifade eylemektedir. Filhakika kanun teklifinin gerekçesinde «daha evvelki fıkraların tetkikinden anlaşılacağı üzere ç fıkrasındaki tarihin 1956 olması icap ederken kanunun hazırlanması sırasında bir maddi hata eticesi olarak 1955 şeklinde yazılmış» olduğu zikredilmekte ve gerekçenin bir az aşağısında da kanun vazının hatasında dolayı vatandaşların mağduriyetten kurtarılması gerektiği belirtilmektedir.

Geçici komisyon raporunda da «teklif sahibinin mucip sebepleri yerinde görülerek teklifin aynen kabul» edildiği yazılı bulunmaktadır. 6570 sayılı kanundaki bu hatanın ivedilik kararından ve tek müzakere keyfiyetinden doğmuş olduğu kanaatindeyiz. Çünkü ivedilik kararı ile çıkan işbu kanun bir defa görüşülmüştür. Eğer ikinci bir müzakere yapılmış olsaydı, bahsolunan bu maddi hata çok kuvvetli bir ihtimal ile görülür ve düzeltilirdi. Tek müzakere buna imkân vermemiştir.

Bu durum karşısında Milletvekillerimize düşen ilk vazife, Meclis'in kabul edebileceği objektif mahiyette esaslı bir sebep bulunmadıkça ivedilik teklifini kabul etmemek ve böyle bir teklifin görüşmesiz oya konacağı hakkındaki 71. madde hükmünü değiştirerek bir kanunun ivedilikle müzakeresine lüzum olup olmadığının tartışılmasına imkân sağlamaktadır.

İki defa müzakere, kanunun çıkmasını belki beş on gün veya bir kaç hafta geciktirebilir. Fakat bir defalık müzakere ile çıkan ve bu sebepten bir hata ile mâlûl olabilen bir kanunun tatbikatçıları ve vatandaşları yıllarca üzüp mağdur edebileceği düşünülecek olursa, Meclis'in bir iki haftalık fazla çalışmayı göze alacağı makul olarak düşünülebilir. Esasen kanunun iki müzakere ile daha olgun bir şekilde çıkmış bulunması ileriki tadillerin önünü almayı veya hiç olmazsa bunların azalmasını intaç edeceği için fazla sarfedilmiş gibi gözükken vakit israf edilmemiş bulunduğu zamanla meydana çıkar.

Batı Almanyanın parlamentosunda olduğu gibi komisyon görüşmelerinin bile ikiye ve umumi heyet görüşmelerinin üçe çıkarıldığı (1) bir zamanda bizim Meclis İttüzüğümüzde mevcut hükümlerin dahi gereği gibi tatbik olunmuyarak istisnai hallerin kaide mertebesine yükseltilmesi, üzerinde ehemmiyet ve ciddiyetle durulması gereken bir olay olsa gerektir.

(1) Geschäftsordnung des deutschen Bundestages § 78, 80, 85

Para Politikamızda Başarısız Adımlar

Aydın YALÇIN

Bu ayın başında, reiskont rayicinin yeniden yükseltilmesi, son zamanlarda para ve kredi kontrolü sahasında atılan adımların, toplu bir muhasebesini zaruri kılmaktadır.

Hükümet 1954 yılı ortalarından başlayarak, geçen iki yıl içinde, para ve kredi politikasında bazı daraltıcı adımlar atmıştır. Son üç yıl içinde, ekonomimizde tesirini gün geçtikçe artıran enflasyon tazyikini hafifletmek için, para sahasında alınan bu kontrol tedbirleri ne netice vermiştir?

1954 ortalarından itibaren, enflasyonu kontrol için para politikası sahasında atılan adımlar şu suretle hülâsa edilebilir: 1954 Temmuzundan itibaren ithalâtçıların, transferi yapılamayan dış ticaret borçlarının Türk parası karşılıkları, Merkez Bankasında hususî bir hesapta sterilize edilmeye başlandı. Bu suretle, ticaret bankalarımızın likid kaynaklarından mühim bir kısmını kaybederek, kredilerini tahdit edecekleri tahmin ediliyordu. Bankalar 1953 yılında Merkez Bankasında 157 milyon lira kadar bir mevcut bulundurdıkları halde, bu 1954 de 309 ve 1955 de 526 milyon liraya yükseldi. İki yıl içinde, bankaların likit kaynaklarından 370 milyona yakın bir meblâğı, önemli bir kısmı atıl olarak tutulmak üzere Merkez Bankasına nakletmiş olması, para piyasasında mühim bir kredi daralması yaratabilirdi. Böyle bir neticenin meydana gelmediğini, 1953 yılında 3.991 milyon olan umumî kredi hacminin, 1954 de 4.886 ve 1955 de 5.805 milyona yükselmesinden anlıyoruz.

Banka kredilerinin kısılmasını hedef tutan bu adımın başarısızlığına sebep olan muhtelif amilleri dergimizde zaman zaman tahlil ve tebarüz ettirdik. Bunların başında, hiç şüphesiz bütün banka sistemi kredilerinin temelini teşkil eden banknot hacminin, evvelki devrelere nisbetle daha da hızlı olarak artmaya devam etmesi gelmekteydi. Nitekim tedavüldeki banknotların hacmi, 1953 ün 1.414 milyonuna mukabil, 1954 de 1.474 ve 1955 de 2.008 milyona yükseldi.

Diğer taraftan, bankalar bir taraftan likit kaynaklarını kaybederken, diğer taraftan bunu fazlasıyla telâfi edecek şekilde gene Merkez Bankasından yardım gördüler. Hakikaten 1954 yılı ortalarına kadar, Merkez Bankası kredileri içinde fazla bir mevki işgal etmeyen reiskont kredileri, bu tarihten itibaren birden önem kazandı. 1950 yılında reiskontta getirilen senetler yekûnu, Merkez Bankasının umumî kredi hacmi içinde % 21 gibi bir nisbet teşkil ediyordu. Bu nisbet 1953 de % 26 idi. 1954 ortalarına kadar da umumî kredi hacminin dörtte birini teşkil eden reiskont kredileri, bankaların zayıflayan likiditelerini takviye için senet reiskonto ettirmeleri sayesinde 1954 sonunda % 38 e çıktı. 1955 sonunda ve 1956 ortasında bu nisbet % 33 e indi. 1953 sonunda Merkez Bankası senetler cüzdanı tutarı 550 milyonken, bu 1956 Haziran başında 1.171 milyona çıktı.

Halbuki, Merkez Bankası, bankaların getirdikleri bu senetlerle, likiditelerini takviye ederek kredilerini artmalarını önlemek üzere munzam bazı tedbirler alabilirdi. Bunları almak şöyle dursun, aksi yollara saptı, kifayetsiz bazı teşebbüslere girişti ve bu teşebbüslerin zamanını iyi tayin edemedi. Alınacak tedbirlerin başında, Merkez Bankasına yatırılan banka mevduatıyla hemen birlikte, reiskont rayicinin mühim bir nisbette yükseltilmesi geliyordu. Bu yapılmadı; ancak bir yıl sonra 1955 Haziran ayı sonunda reiskont rayici % 3 den % 4.5 ğa yükseltildi. % 1.5 gibi bir yükseltmenin artan enflasyonu hafifletmek, kredi hacmini daraltmak için kâfi olup olmadığı, dergimizde oldukça geniş bir şekilde bahis konusu edildi. Banka kredi ve mevduatı için konulan kanunî faiz rayiçleri de yükseltilmeden, bankalar genişleyen banknot hacmi sayesinde munzam likidite teminine devam ederken, reiskont rayicindeki cüz'î değişikliklerin kredi kontrolüne kâfi gelmeyeceği anlaşılıyordu.

Nitekim aşağıdaki tablo son yıllarda, kredilerin genişleme temposu, kredilerin kaynakları ve gittiği sahaları bize göstererek, kredi kontrolü hususunda atılan adımların ne derece başarılı olduğu hakkında fikir verecektir. Bu tablonun tetkikinden görüleceği üzere, senelik umumî net kredi artışı 1950 de 473 milyon lira olduğu halde, müteakip yıllarda gittikçe artan bir hızla 1955 yılında 1.528 milyonu bulmuştur. Yalnız 1954 yılındaki artış 1953 yılındakine nisbetle biraz yavaşlamıştır. Bunda, 1954 yılında hususî bankaların kredilerindeki artış temposunun yavaşlaması rol oynamıştır. Bu hadise bize 1954 temmuzunda hususî bankaların likiditesini azaltma tedbirlerinin tamamen boşa git-

mediğini hatırlatmaktadır. 1953 yılında hususî bankalar 496 milyon liralık bir kredi genişlemesine sebep oldukları halde, 1954 de yarattıkları munzam kredi 128 milyon liraya düşmüştür. Buna mukabil hususî kanunlarla kurulmuş olan resmî bankalar 1953 yılında 407 milyonluk bir kredi yarattıkları halde, 1954 yılında bu 748 milyona çıkmıştır.

1955 yılında resmî ve hususî bankaların, 920 milyon lira tutan umumî banka kredileri içinde ne nisbetlerde iştirak ettikleri bilinmemektedir. 1953 yılında banka kredileri (Merkez Bankası hariç) 1.003 milyon arttığı halde, bu 1954 de 876 ve 1955 de ise 920 milyon olmuştur. Kredilerdeki bu gelişmeler bize şunları hatırlatmaktadır: Bilhassa resmî bankalar, hükümetin son zamanlarda aldığı kredileri tahdit tedbirlerinden hiç müteessir olmamışlardır. Hakikaten 1954 yılında hususî bankalar Merkez Bankasına 86 milyon liralık bir tevdiatta buldukları halde, resmî bankaların Merkez Bankası hesaplarında 4 milyonluk bir azalma olmuştur. Aynı zamanda resmî bankaların Merkez Bankasına taahhütlerinde 558 milyonluk bir artış olmuştur. Bu da bize, hükümetin hususî bankaların kredilerini kontrola çalışırken, diğer taraftan resmî bankaları daha geniş bir nisbette kredi yaratmaya teşvik ettiğini göstermektedir. (Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, İktisadî Rapor 1956. sahife 33).

Bu gelişmeler ışığında, Merkez Bankası reiskont rayiçlerinde, son yapılan yükseltmelerin tesirlerinin ne olabileceğini tahlil edebiliriz. Reiskont haddindeki yükseltmeler, tesir sahası itibarıyla Merkez Bankamızın kredilerinin ancak üçte birini ilgilendirmektedir. Çünkü bu banka kredilerinin büyük kısmına teşkil eden, Hazineye a-

Kredilerin Senelik Artışı ve Dağılışı
(Milyon Lira)

Kaynaklar	1950	1951	1952	1953	1954	1955
Merkez Bankası	261	271	376	256	684	853
Amortisman ve Kredi Sandığı	—	—	—	96	96	99
Devlet Bankaları	145	457	587	407	748	920
Yekûn	406	728	963	759	1528	—
Hususî Bankalar	216	91	267	496	128	—
Yekûn	622	819	1,230	1,255	1,656	1,872
Reiskontlar	149	122	101	4	489	344
Yıllık net kredi artışı	473	697	1,129	1,251	1,167	1,528
Kredinin Dağılışı						
Ziraat	—	370	609	383	220	327
Ziraat Bankası	—	(234)	(420)	(147)	(285)	(59)
Toprak Ofis	—	(136)	(189)	(236)	(—65)	(268)
Ticaret	—	(293)	356	668	492	783
Emlâk	—	51	69	63	68	101
Sanayi	—	—	36	28	49	—2
Diğer (*)	—	—	—5	—8	347	205

(*) Merkez Bankasının reiskont ve Toprak Ofis kredileri dışındaki diğer kredileri ile Amortisman ve Kredi Sandığının kredileri.

Kaynak: Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği 1955 İktisadî raporundan

vanslar, banka kanununun 34 üncü maddesinin 2 inci fıkrasına göre Hazine ile Banka arasında kararlaştırılacak faiz haddinden verilmektedir. Diğer taraftan aynı bankanın 38 inci Maddesinin 6 inci fıkrası da hazine kefaletini haiz bonolarla Hazine bonolarına tatbik edilecek faizin de aynı şekilde kararlaştırılacağını söylemektedir. Şu halde, banka kredilerinin temeli olan banknot hacmi, daha çok bu kredilere dayandığından ve bunlar da reiskont rayicinde yapılacak yükseltmelerin tesirine tâbi olmayacağından, reiskont politikasıyla banka sistemimizin umumî kredi hacmini tahdit çok zor olacaktır.

Diğer taraftan reiskont getirilen ziraat ve ticarî senetler portföyünün terkip tarzı da, bu kredilerin faiz rayıcı ile elâstik bir münasebet halinde bulunmadığı intibahı vermektedir. 1953 yılında 550 milyon lira tutan ticarî ve ziraat senetler portföyünde, ancak 259 milyonu, hususî bir finansman dışında kalan, ticarî muamelelerden doğan senetleri göstermektedir. Geri kalan, bütün finansmanı, Tarım kredi ve Satış Kooperatifleri ile Şeker şirketinin senetlerinden müteşekkildir. Bu sonuncular devlet müesseseleri olduğu için ve hususî bir finansman dolayısıyla meydana geldikleri için, reiskont rayicine karşı fazla hassas değildiler. Nitekim diğer ticarî senetler 1954 de 1.041 milyon lira olan senetler portföyü içinde 454

milyon iken, 1955 de 1.209 milyonluk portföyün ancak 391 milyon lira kadârını teşkil etmişlerdir. 1955 yılında iskontoya getirilen asıl ticarî senetler 60 milyon kadar azaldığı halde, bütün senetler portföyü 170 milyon kadar artmıştır. Asıl ticarî senetlerdeki bu azalma, 1955 yılı ortasında artırılan reiskont haddine izafe edilebilir. Hakikaten 1955 Haziran ayı sonunda 486 milyon olan senetler, 1955 sonunda 391 milyona düşmüştür. Bu düşüş mevsimlik hareketlere atfedilemez, çünkü daha evvelki yıllarda senetler portföyünde bu senetlerin hacmi, yılın ortasından sonlarına doğru dalma bir artma temayülü göstermiştir.

Ticarî senet reiskontlarındaki bu azalmayı aynı zamanda, emtia darlığı yüzünden daralan ticaret hacmine atfetmek te mümkündür. Reiskonta gelen senetler hacmindeki düşüş bu sebepten ileri gelse bile, resmî faiz rayicindeki artışın, kredi hacmini tayinde gene büyük bir rol oynamadığı kabul edilmiş olur.

Netice olarak denebilir ki, 1954 ortasında başhyan bankaların likiditesini daraltarak krediyi tahdit tedbirleri, 1955 Haziranında % 3 den % 4.5 a yükseltile reiskont rayıcı politikası, banka kredilerindeki umumî genişlemeyi önleyememiştir. Bu tedbirler çok dar bir sahada tesir icra edebildikleri, diğer taraftan devlet nüfuzu altında olan

Merkez Bankası mütenakız adımlar attığı, ve nihayet devlet nüfuzu altında bulunan diğer resmî bankaların da kredilerinin daratılması hususunda hiç bir tedbir alınmadığı için, para politikası sahasında atılan bu adımlar herhangi bir başarı sağlamamıştır. Son olarak resmî iskonto rayicinin %1.5 daha artırılması, yaptığımız bu tahlillerin ışığında, umumî kredi hacminin kontrolünde fazla bir tesir uyanırmıyacaktır.

Bilhassa yukarıki tablonun tedkikinden çıkan umumî netice, para politikası sahasında da atılan adımların, sistemsiz ve koordinasyonsuz olduğunu göstermektedir. Yeni tedbirler alınırken bunların tesir sahası, müessir olma derecesi, halledilmesi gereken problemin vüs'at ve kaynakları üzerinde kâfi bilgiye sahip olmadan ve vazih bir şekilde durum tahlil edilmeden kararlar verildiği intibahı uyanmaktadır. Meselelerimizin hallinde yalnız zaman zaman tavsiye edilen ve tekrarlanan tedbirlerin alınması kâfi değildir. Para politikası sahasında olduğu kadar, umumî iktisadî ve mali politikada da, bir sistem ve görüş birliği içinde, meselelerin girift mahiyetini derinliklerine kadar vazih bir şekilde kavrayıp, her an değişen şartlara göre bir tedbirler manzumesini tatbik kabiliyetli bir mali idareye ihtiyaç vardır.

Muhtemel Bir Devalüasyon ve Fiatlar

Dr. Zeyyat HATİBOĞLU

Son zamanlarda devalüasyon üzerinde düşünmemiz için ciddi sebepler mevcuttur. İr kere, tediye bilançomuz senelerden beri açık; ikinci olarak, dahili fiatlarımız mütemadiyen yükselmekte; nihayet, serbest piyasada (kara borsa) döviz fiatları resmî döviz fiatlarının esaslı surette üstünde seyrediyor. Durum böyle iken, bu hadiseleri görmezlikten gelmek veya aldirmamak veya biraz daha bekliyelim bakalım ne olacak demek veya bir mucize beklemek yapılması en az arzu edilen şeylerdir.

Devalüasyon tedbirinin diğer bir çok iktisadî tedbirler gibi siyasî tarafı olduğu malumdur. Gene malumdur ki, D.P. muhalefette iken 7 Eylül 1946 devalüasyonunu şiddetle tenkit etmişti. Şunu demek istiyoruz ki, devalüasyonun iç politika bakımından hoş olmayan neticeler doğurabileceği endişesi halihazır iktidar partisini, devalüasyon yapmak değil, devalüasyonu düşünmekten dahi alıkoyabilir. Devalüasyonun hoş olmıyan ne gibi siyasî neticeleri bulunabileceği ve muhalif partiler tarafından ne şekilde istismar edilebileceği üzerinde bir lâhza düşünülürse akla ilk gelen şey, devalüasyonun iç fiat seviyesine tesiridir. Öyle zannolunur ki, devalüasyon yapmak paranın dahili kıymetini devalüasyon nisbetinde düşürecek veya diğer bir tabirle dahili fiat-

lar seviyesinin devalüasyon nisbetinde yükselmesine sebep olacaktır. Bu, mevcut pahalılığın daha artması demek olacağından, bir taraftan seçmenlerde hoşnutsuzluk doğuracak, diğer taraftan muhalif politikacılara, devalüasyonu yapan hükümeti, partiyi tenkit için bir silâh verecektir. Hikâye böylece devam ediyor. Fakat başlangıcı yanlış bir faraziye üzerinde kurulmuş. Şöyle ki, devalüasyon yapılmıca dahili fiatların yükselmesi için bugünkü durumumuzda, hiç bir sebep yoktur. Devalüasyonun dış ticaret zorluklarımızı halledip etmiyeceği veya ticaret hadlerini (Terms of Trade) memleketimiz lehine inkişaf ettirip ettirmeyeceği veya dış borçlarımızın ödenmesindeki zorluklarımızı arttıracağı hususunda bir şey söylenmiyecektir. Bu bakımlardan devalüasyon Millî Ekonomimiz için faydalı veya zararlı neticeler husule getirebilir. Bahis mevzuu hususlarda ancak etraflı etütler sonunda bir neticeye varılacaktır. Bu yazının gayesi, fiatlar umumî seviyesi bakımından devalüasyonun menfi bir tesir yani fiatları yükselten bir amil olarak telâkki edilmemesi lâzım geldiğini göstermektir. Bundan çıkacak netice, fiatlar bakımından devalüasyondan korkmağa lüzum olmadığıdır. Evvelâ geçmiş bir göz atalım ve 1946 da yapılan ve nisbeti % 50 den fazla bulunan bir devalüasyonun fiatlar seviyesinde nasıl bir

değişikliğe sebep olduğunu araştıralım. Konjonktür servisi toptan fiatlar indeksi şu rakkamları gösteriyor:

1946	92
1947	93
1948	100
1949	108
1950	97

Şu rakkamlar bize açıkça ifade ediyor ki, 1946 devalüasyonunun dahili fiatlar üzerinde hiç bir hissedilir tesiri olmamıştır. Zaten olmaması da icap ederdii.

Memleketimizde devalüasyonun dahili fiatlar seviyesine tesir edemeyeceğini söylemek ilk bakışta akli selime ve iktisat prensiplerine aykırı bir düşünce olarak görülebilir. Nitekim yabancı paraların değerini yükseltmek yani millî paranın değerini düşürmek, ithalat ve ihracat mallarımızın fiatlarını yükseltecek ve fiatlar birbirine bağlı bulunduğu cihetle, diğer fiatlar da bunu takip ederek memleketimizde umumî fiatlar seviyesi tekrar yükselecek yani paranın dahili kıymeti azalacaktır. Çok makul ve tabii gözükün ve iktisat bilimyenlerin veya öğrenmek istemiyenlerin kolaylıkla kabul edebilecekleri bu düşüncenin çok mühim iki hatası vardır.

Evvvelâ, yarın yapılacak bir devalüasyon bir çok ithal malların fiatlarına tesir etmiyecektir. Zannolunur ki ,deva-

lülasyon yapılmıca ithalât mallarının Türk lirası olarak maliyeti yükseleceğinden, fiatları da maliyete muvazi olarak yükselecektir. Halbuki İktisat ilminin en mühüm kaidelerinden biri, maliyetle fiatlar arasında doğrudan doğruya bir alakanın bulunmadığıdır. Maliyetin fiata tesir edebilmesi için satışa arz edilen, getirilen malların miktarının değişmesi icap eder. Meselâ bir malın maliyeti artınca hemen bunun fiatı artmayacaktır. Maliyet artışı neticesinde piyasaya gelen mal miktarında bir azalma olduğu takdirde bahis mevzuu malın fiatı yükselecektir. Bugün ithal malları bakımından memleketimizde bu mekanizma işlemediğine göre, maliyetle fiatın hiç bir alakası yoktur. Nitekim, tediye bilançosumuzdaki açık sebebiyle ithalâtımızı piyasanın ihtiyaçlarına göre ayar etmek imkânsızdır. Yani bir ithal malı için talep, maliyet fiatına yakın bir fiat seviyesinde yapılacak arz miktarından kat kat yüksektir. Bu sebeple her ithal malının satış fiatı maliyet değerinden fevkalâde yüksektir. Normal olarak bu durumda daha fazla ithalât yapılması ve ithal mallarının satış fiatının maliyete yakın bir seviyeye inmesi icap eder. Fakat, tekrar edelim, tediye bilançosumuzdaki açık, bu mekanizmanın işlemesine mani olmaktadır. Her gün ithalâtımızın artmasını değil bilâkis eksilmesini bekliyoruz. Şu halde ithal mallarımızın maliyetinin artıp eksilmesi, bunların fiatına tesir etmeyecektir. Fakat denilebilir ki, bazı ithal malları tevzile tabidir ve bazılarının ise maliyetlerine uygun olmayan bir fiatla satışa arz edilmesi kanunen yasaktır. İkinci Dünya harbindeki tecrübeler ve halen tevziattan yapılan şikâyetler, faturadan yüksek satışlar şayiaları, iktisadî zaruretlere aykırı kanunlarla fiatları düşük seviyede muhafaza zorluğunu veya daha doğrusu imkânsızlığını halâ alâkâhılara öğretememiştir.

Daha garip olan bir şey var ise, o da iktisat prensiplerine uymayan tevziat ve fatura hususundaki bahis mevzuu kanun, nizam ve kararların tamamen tatbik edilebilseler bile - ki edilemezler; çünkü iktisadî zaruretlere aykırıdır - istenilen neticeyi veremeyecekleridir. Bir misalle bunu izah edelim: Bahis mevzuu kanun ve kararlara göre, ithal olunan inşaat malzemesi, meselâ inşaat demirleri maliyeti muayyen bir kâr haddi ilâve edilmek suretiyle satılacaktır. Farzedelim ki, satılsın. Fakat bu malzemeyi kullanmak suretile inşa edeceğimiz binayı istediğiniz fiata satabilirsiniz. Böylece ithalât malları fiatının kontrolünün hiç bir kıymeti kalmaz. Mevcut ithalât mallarımızın % 75 inin şu veya bu şekilde istihsalde kullanıldığı veya mamul maddelerin fiatı hususunda bir kontrol tesis edilmediği veya edilemeyeceği için, ithal mallarının kontrol etmenin müstehlik bakımından hiç bir manası kalmaz.

Bütün bunlardan çıkan netice şudur: Yapılacak devalüasyon neticesinde bir çok ithalât mallarının fiatlarında yükselme olmayacaktır. Benzin gibi bazı ithal mallarında bir yükselme husule gelecektir.

İhraç malarımızın fiatları devalüasyon neticesinde muhtemelen yükselecektir. Acaba bu malların fiatlarında ki yükseliş diğer fiatlara sirayet ederek

fiatlar umumî seviyesinde bir artışa sebep olur mu? Fiatların birbirine bağlı olduğunu ve biri yükselince diğerinin de yükseldiğini her gün işitiriz. Para teorisinin esaslarına vakıf olanlar için bu muhakeme yanlıştır. Fiatlar umumî seviyesindeki değişiklikleri izah için daima nakdî amilleri hesaba katmak lâzım gelir. Bu amilleri nazarı itibara almaksızın yapılacak izahlar yanlıştır. Nitekim global nakdî miktarlarda ve piyasada tedavül eden mal miktarında değişiklik olmaksızın bir malın fiatı artarsa diğer malların fiatlarının artması şöyle dursun azalmaları icap eder.

Şimdi, memleketimizde yapılacak bir devalüasyonun fiatlar umumî seviyesini arttırabilmesi için, ya tedavüldeki para miktarının veya paranın gelir sür'atının artması veya memleketimizde istihsal ve mübadele edilen malların azalması icap eder.

Şimdi bu üç amil üzerinde muhtemel devalüasyonun ne gibi tesirleri olabileceğini araştıralım.

Devalüasyonun para miktarı üzerinde arttırıcı bir tesir yapması için hiç bir sebep yoktur. Bilâkis para miktarında azaltıcı bir tesir icra edebilir. Nitekim bir taraftan Hükümetin ihraç mallarımıza türlü şekillerde verdiği primler azalacak diğer taraftan Toprak Mahsulleri Ofisinin Merkez Bankasına olan borçları her sene yeni artışlar kaydetmeyecektir. Zira Ofis kendine 40 kuruşa malolan buğdayı ihraç ederek temin ettiği dövizleri Türk parasına çevirince, devalüasyondan sonra eline 40 kuruş civarında Türk parası geçeceğinden Merkez Bankasına olan borçlarını ödeyebilecektir. Ayrıca ithalat gümrük ve muamele vergisi tahsilâtı da artacaktır. Bütün bunların manası Merkez Bankasının piyasadan bir miktar bankot çekebilmesi veya hiç olmazsa yeniden para sürmeyecek hale gelmesi demektir. Devalüasyon neticesinde paranın ge-

lir sür'atında ise bir artış beklemek yer-sizdir. Zira memleketimizde, iktisaden gelişmemiş bütün memleketlerde olduğu gibi paranın gelir sür'ati sabit bulunmak temayülündedir. Son senelere ait aşağıdaki rakamlar paranın gelir sür'atındaki sabitliği gösterir. (Paranın gelir sür'ati, Millî gelirin para miktarına bölünmesi ile elde edilir).

Seneler	Millî gelir (Mil. L.)	Para miktarı (Mil. L.)	Paranın gelir sür'ati
1948	8.814	932	9.4
1949	7.924	890	8.9
1950	8.964	961	9.3
1951	10.693	1.138	9.4
1952	12.424	1.237	10
1953	14.692	1.414	10.4
1954	14.272	1.474	9.8

Görülüyor ki, paranın gelir sür'ati 10 civarında sabit olmak temayülündedir. Millî Gelirin yüksek olduğu senelerde bir az artmakta, düşük olduğu senelerde biraz azalmaktadır. Nazarı olarak da böyle bulunması lâzım gelmektedir. Devalüasyonun paranın gelir sür'atını değiştirmesi için hiç bir sebep yoktur ve zaten değiştiremez. (**)

Devalüasyon sonunda memleketimizin istihsal ve mübadele hacminde menfi bir değişiklik beklenemez. Bilâkis ihraç malları fiatlarının biraz yükselmesi istihsalı teşvik edebilir.

Şu halde devalüasyonun fiatlar üzerinde menfi, yani yükseltici bir tesiri olmayacaktır.

(*) Kaynak: İstatistik bülteni (aylık No. 22.)

(**) Memleketimizde paranın gelir sür'atının ne gibi amillere tâbi olduğu ve neden sabit olmak temayülünde bulunduğu ilerde yazmayı tasarladığımız bir yazıda ele alınacaktır.

T. C.

ZİRAAT BANKASI

Yurt içinde 520 Şube ve Ajansı. dünyanın her tarafındaki muhabirleriyle sayın müşterilerinin emrinde.

Vadeli, vadesiz tasarruf hesapları 1956 ikramiye tutarı

Şimdilik

1.750.000 Liradır

Bu Zengin Plânda

Gayrimenkuller, dolgun para ikramiyeleri, eşya, traktörler, ziraat aletleri bulunmaktadır.

Az Gelişmiş Memleketlerde Sosyal Politika

Dr. Cahit TALAS

I. Az Gelişmiş Memleket Teriminin Mânâsı

Bilhassa İkinci Dünya Harbinden sonra iktisat ve siyaset literatürüne giren terimlerden biri de hiç şüphesiz az gelişmiş veya geri kalmış memleket terimidir. Her yeni terim gibi bu terim de tam bir vuzuha kavuşmuş sayılamaz. Binaenaleyh bu incelemede asıl mevzu girmeden önce az gelişmiş veya iktisaden geri kalmış memleket teriminin ifade edebileceği mana üzerinde bir nebze durmak yerinde olacaktır. Ben herkesin pek iyi bildiği ve şimdiye kadar söylenmiş kıstaslardan millî gelir kifayetsizliği, millî ekonomi içinde ziraî faaliyetin geniş hakimiyeti, nüfusun yüzde 70 ini ve daha fazlasının köylerde yaşadığı, saklı işsizliğin veya az çalışma ve çalıştırmanın yaygın karakteri, okuma yazmanın yüksek nisbeti, vesaire üzerinde durmaksızın ve bunlara ilâveten umumiyetle söylenen fakat daha az yayılmış olan hususları düşüncelerinize arz etmekle iktifa edeceğim.

1— Şu veya bu sahalarda az gelişme ekseriya mücerret bir hadise değildir. Başka bir deyimle hâdiselerin birbiri üzerine sıkı ve geniş tesirleri dolayısıyla muayyen bir sahadaki ilerleme, diğer sahalara tesir etmekte ve mütakabilen başka sahalarda vukua gelen gelişmelerin tesiri altında kalmaktadır. Hususiyle siyaset bakımından az gelişme ile iktisadî bakımdan az gelişme arasında sıkı bir münasebet vardır.

Bütün memleketlerde siyaset üç ana unsuru ihtiva eder :

- A — Akıl unsuru,
- B — His unsuru,
- C — Tesadüf unsuru.

Bu son iki unsurun ilk, yani akıl unsuruna hâkim oldukları ve ona tekaddüm ettikleri yerlerde politik şartların az gelişme halinde oldukları söylenebilir. Böyle bir durum iktisadî gelişme üzerinde tesirini gösterir. Gerçekten, siyasî şartların az gelişmiş olması muvazeneli bir iktisadî sistemin kurulup yürütülmesine pek az müsait bir zemin arzeder. Birçok hallerde siyasî şartların tereddüdü, keyfi olması, umumî efkâr tarafından benimsenmemiş bulunması ve bunlara ilâveten istikrarsızlık arzemesi iktisadî sahada programlı ve ahenkli faaliyetlere köstek olur. Bu şartlar içinde his ve tesadüf unsuruna dayanan anî buluşlar iktisadî ve malî sahalarda hâkim olurlar. Fakat bu durum, istikrar ve emniyet isteyen iktisadî faaliyetlerin inkişafına pek az müsait bir zemin hazırlar.

2 — İleri diye vasıflandırmış olduğumuz memleketlerde sınıflar arasındaki hayat seviyesi farkı gittikçe azalma temayülü göstermektedir. Başka bir deyim-

le millî gelirin dağılışı hadisesi gittikçe daha âdil bir şekilde vuku bulmaktadır. Buna mukabil az gelişmiş memleketlerde sınıflar arasındaki hayat seviyesi farkı büyüktür. Sefâlet ile lüks yan yana yaşar. Bunun başka bir ifadesi millî gelirin dağılışının geniş ölçüde adaletsiz olarak cereyan etmesidir. Diğer taraftan az gelişmiş kategorisine mensup memleketlerin muhtelif bölgelerinin gelişme derecesi arasında da büyük farklar vardır.

3 — Az gelişmiş memleketlerde kalifiye işgücü ile kalifiye olmayan işgücünün ücret seviyeleri arasındaki fark büyüktür. İleri vasfını verdiğimiz memleketlerde bu fark azalma temayülü göstermektedir. Fakat bundan ücret seviyelerinin yeknasaklaşmaya doğru gittiğini de anlamamak lâzımdır. Farkın büyüklüğünü kalifiye işgücü talebinin kesafet derecesi ile de kısmen izah etmek mümkün ise de sosyal politika kifayetsizliği ve Devletin genel olarak ücretlere müdahaleden çekinmesi yani bir ücret politikasına sahip bulunmaması bize ana sebep olarak görünmektedir.

II. Modern Devletin Hedef ve Vazifeleri

Şüphesiz Devletin hedef ve vazifeleri devamlı bir oluş halindedir. Bu beşer tarihinin ana ve müdir prensiplerinden biridir. Modern Devlet, ekonomik ve sosyal hayat içinde gittikçe büyüyen ve ehemmiyet kesbeden bir rol ifa etmek mevkiinde bulunuyor. İktisadî, içtimâî, kültürel ve tarihî şartlar devletin yöneleceği hedefleri göstermekte ve âmme menfaati prensibi bu hedeflerin portresini tayin etmektedir.

Fakat iktisadî, içtimâî ve kültürel şartlar durmadan değişip inkişaf etmektedir. Binaenaleyh Devletin hedef ve vazifeleri de bu değişmelere ayak uydurmak mecburiyetindedir. Bu sebepten dolayıdır ki klâsik liberalizmin devleti ile bugünün devletin hedef ve vazifeleri arasında büyük farklar vardır. Bugünün Devleti her şeyden önce şu hedef ve vazifelerle karşı karşıya bulunmaktadır.

1 — Ekonomik ve sosyal ihtiyaçları mazidekinden daha geniş bir şekilde tatmin etmek,

2 — Millî geliri artırmak için millî kaynakları rasyonel bir şekilde kullanmak,

3 — İnsan haklarını ve hürriyetlerini teminat altında bulundurmak,

4 — Hayat seviyesini devamlı olarak islâh eylemek maksadıyla şamil ve müessir bir sosyal politika vasıtasıyla millî gelirin adil olarak dağılışı sağlama.

İşte bu son noktadan sosyal güvenlik meselesine giriyoruz.

III. Sosyal Güvenliğin İfade Ettiği Mânâ

Bir bakımdan sosyal güvenlik millî gelirin bir kısmının yeniden tevzii manasını ifade eder ve bu tevzi daha ziyade ilk dağılışı millî gelirden kâfi derecede pay alamamış olanlar lehine cereyan etmektedir. Başka bir bakımdan sosyal güvenlik, insanlığın ezeli ve derin bir ihtiyacının müşahhas bir ifadesidir. Bu ihtiyaç "yarından" emin olmak arzusu içinde belirir. Şüphesiz yarından emin olmak arzu ve ihtiyacı cemiyetin bütün fertleri için bahis mevzuu olabilir. Ancak bu arzu ve ihtiyaç maddî ve manevî ihtiyatlara malik olan sınıflarla bu nevi ihtiyatlara malik olmayan sınıflar bakımından değişik derece ve kesafettir. Meslekî ve sosyal yani iş kazası, meslek hastalığı, işsizlik, hastalık, ihtiyarlık, malûliyet gibi risklere maruz kalan bir kimse malik olduğu ihtiyatlar nisbetinde "yarın" endişesinden azade kalabilir. Bu sebepten dolayıdır ki işçi sınıfı, yani genel olarak ücretinden başka bir gelire sahip bulunmayan kişiler bakımından sosyal güvenlik meselesi daha âcil ve daha şamil ve daha kesif bir ihtiyaca tekkabül eder.

Fakat zan edilmesin ki sosyal güvenlik yalnız işçiler için bahis mevzuu olmaktadır. Sosyal güvenlik, cemiyetin büyük bir çoğunluğu için lüzumunu hissettirmektedir. Ancak dâvanın sıklık merkezinde ecirler mevcuttur ve diğer kategorilerin sosyal güvenliği nisbeten yakın bir devrin hâdisesidir.

Bu anlamda daha vuzuha varmak için sosyal güvenliğin sosyal sigortalara nazaran farklarını belirtmek yerinde olacaktır. Bu farklar esasta ve teknikte olmak üzere iki kategoride mütalâa olunabilir.

1 — Bu Esasa Mütellik Farklar

A) Evvelâ biraz önce verdiğimiz izahlardan anlaşılacağı üzere; sosyal sigortalar yalnız bazı meslekî ve sosyal riskleri karşılamayı istihdaf ederler. Halbuki sosyal güvenlik bütün sosyal ve meslekî riskleri karşılar.

B) İkinci olarak sosyal sigortalar yalnız halkın bir kısmının, işçilerin, daha umumî bir tabirle iktisaden zayıf durumda olanların himayesini derpiş ederler. Buna mukabil sosyal güvenlik sistemleri bir memleket içinde yaşayan halkın bütününe şamildir.

2 — Tekniğe Mütellik Farklar

A) Sosyal sigorta ödeneklerine hak kazanmak için aidat ödemek mecburiyeti vardır. Başka bir deyimle sigortalının ödediği aidat ile kendisine yapılan hizmet arasında sıkı bir münasebet vardır. Si-

(Devamı 19. sayfada)

FORUM'UN İKTİSADİ MÜŞİRLERİ

SEKTÖRLER	Ünite	1955 Aylık Ortalama	Geçen Yıl Bu Ay	Bir Evvelki Ay	Hali Hazır Bilinen en son ay	En son aya göre		
						1955 farkı	Geçen Yıl bu ay farkı	Bir evvelki ay farkı
I. İstihsal :								
Linyit (Devlet)	1000 Ton	150,4	158,6	135,1	157,1	+ 0,7	- 1,5	+ 22,0
Maden Kömürü	1000 Ton	458,0	485,5	406,8	489,1	+ 21,1	+ 8,6	+ 22,3
Çimento	1000 Ton	68,0	77,0	34,0	68,0	—	+ 9	+ 34
Ham demir	1000 Ton	16,7	17,9	16,7	18,5	+ 1,8	+ 0,6	+ 1,9
Ham çelik	1000 Ton	15,7	15,7	14,5	14,8	- 0,9	- 0,9	+ 0,3
Bakır (Devlet)	1000 Ton	2,0	2,0	2,2	2,8	+ 0,8	+ 0,8	+ 0,6
Pamuk ipliği (Devlet)	1000 Ton	2,2	2,1	2,2	2,3	+ 0,1	+ 0,2	+ 0,1
Yün ipliği (Devlet)	Ton	362	386	311	332	- 30	- 54	+ 21
II. İnşaat :								
Bina ruhsatları	Adet	4315	2254	2733	2436	- 187,9	+ 202	- 297
Yüz ölçümü	1000 m2	565,3	370,1	435,8	354,9	- 210,4	- 15,2	- 80,9
Kıymet	Milyon TL.	73,4	47,0	67,8	53,2	- 20,2	+ 6,2	- 14,6
III. Ulaştırma :								
Taşınan yük D. Y.	1000 Ton	949	747	1052	979	+ 30	+ 232	- 73
Taşınan yük Dz. Y.	1000 Ton	86(1)	38	102	70 (2)	- 16	- 18	- 32
IV. Çalışma :								
İş yerleri sayısı	1000 Adet	19,3	18,7	19,2	19,3	—	+ 0,6	+ 0,1
İşçi sayısı	1000 Adet	411,8	362,7	421,9	381,4	- 30,4	+ 18,7	- 40,5
V. Fiyatlar :								
Geçinme - İstanbul	1948 = 100	134,0	128	158,4	155,0	+ 21	+ 27	- 0,4
Geçinme - Ankara	1948 = 100	137,4	134	155,1	157,4	+ 20	+ 23,4	+ 2,3
Toptan eşya	1948 = 100	126,5	125	144,3 (3)	154,3 (4)	+ 27,8	+ 29,3	+ 10
VI. Dış Ticaret :								
İthalât	Milyon TL.	116	130,7	107,1	108,1	- 7,9	- 22,6	+ 1,0
İhracat	Milyon TL.	73	61,6	88,6	88,5	+ 15,5	+ 36,9	- 0,1
VII. Para :								
Tedavül hacmi	Milyon TL.	1926	1601,8	1955,4	2076,8	+ 150,8	+ 475,0	+ 121,4
Altın ve döviz mevcudu	Milyon TL.	- 363,8	- 291,2	- 254,4	- 235,9	+ 127,9	+ 55,3	+ 18,5
Resat Altını	T. L.	92,40	68,25	102,50	116,0	+ 23,60	+ 47,75	+ 13,50
Külçe	T. L.	11,80	9,00	12,90	12,10	+ 1,30	+ 4,10	+ 0,20
Dolar (Transfer)	T. L.	9,50	7,75	10,55	12,10	+ 2,05	+ 4,75	+ 1,00
VIII. Kredi ve Mevduat :								
Umumî Kredi yekûnu	Milyon TL.	5805,2	5042,0	5790,5	5958,7	+ 153,5	+ 916,7	+ 168,2
Ticari kredi	Milyon TL.	3662,7	3105,5	3657,9	3841,9	+ 179,2	+ 736,4	+ 184,0
Zirai kredi	Milyon TL.	1558,9	1459,4	1548,7	1536,8	- 22,1	+ 77,4	- 11,9
İpotek mukabili kredi	Milyon TL.	438,7	341,6	434,0	430,7	- 8,1	+ 89,1	- 3,3
Sınai kredi	Milyon TL.	144,9	135,5	149,8	149,3	+ 4,4	+ 9,4	+ 0,5
Mevduat yekûnu	Milyon TL.	3986,5	3291,8	3974,2	4138,8	+ 152,3	+ 347,0	+ 164,6
Vadeli mevduat	Milyon TL.	690,7	661,8	719,2	735,2	+ 44,5	+ 73,4	+ 16,9
Vadesiz mevduat	Milyon TL.	3345,8	2630,0	3258,0	3403,6	+ 57,8	+ 773,6	+ 145,6
IX. Maliye :								
Vergi tahsilâtı	Milyon TL.	209	158,2	213,3	176,7 (3)	+ 32,3	+ 18,5	- 36,6
Hazine mevcudu	Milyon TL.	59,1	80,1	104,6	93,3 (5)	+ 34,2	+ 13,2	- 11,3
Dalgali borçlar (iç)	Milyon TL.	1570	1800,0	1525,6	1534,9	- 35,1	- 265,1	+ 8,3
Dalgali borçlar (dış)	Milyon TL.	202	217,3	194,2	217,2	+ 15,2	- 0,1	+ 23,0
Konsolide borçlar (iç)	Milyon TL.	985	810,2	768,5	1003,9	+ 18,9	+ 193,7	+ 235,0
Konsolide borçlar (dış)	Milyon TL.	767	692,3	1008,6	847,3	+ 80,3	+ 155,0	- 161,3

Not : (1) 1954 Aylık ortalaması, (2) Kasım 1954, (3) Şubat 1955, (4) Nisan 1955, (5) Mayıs Halihazır bilinen enson ay, Çalışma için Aralık 1955, İnşaat ve Ulaştırma için Ocak 1956, Kredi ve Mevduat için Şubat 1956, istihsal için Mart 1956 Dış Ticaret ve Maliye için Nisan 1956, Fiyatlar ve para için Mayıs 1956 dır.

S o n İ k t i s a d î D u r u m

SON İKTİSADİ DURUM

Bu defa deniz yolları ile taşınan yük müstesna olmak üzere bütün kalemler için 1955 yılı ortalaması verilmektedir,

İSTİHSAL :

Bütün istihsal kalemlerinde geçen aya nispetle artmalar görülmektedir. Geçen yıl da aynı aylar zarfında çelikte ve yün ipliğinde müstesna olmak üzere bütün kalemlerde artışlar olmuştur. Bu defa istihsal kalemlerindeki artmalar içinde en fazla alâka çekebilecek olan yün ipliği istihsalindeki artıştır. Çünkü yün ipliği istihsalinde uzun zamandan beri devamlı düşmeler görülmekte idi. Mamefi bu artışın uzun zamandan beri devam edegelmekte olan azalma trendinde bir dönüş olup olmadığı önümüzdeki aylarda belli olacaktır.

İNŞAAT :

İnşaata ait bütün kalemlerde geçen aya nispetle düşmeler olmuştur. Geçen yıl aynı aylar arasında ruhsat miktarlarında bir düşme olmuştur. 1955 yılında metre kare başına ortalama maliyet 130 lira olduğu halde durumunu bildirdiğimiz ocak ayında bu maliyet 149 liraya çıkmıştır.

ULAŞTIRMA :

Denizyolları istatistikleri hâlâ Kasım durumunu göstermektedir. Demir yolları ile taşınan yük rakamı ise ocak ayına aittir. Ocak ayında aralığa nispetle 73 bin tonluk bir azalma görülmektedir. Fakat geçen yılda da 81 bin tonluk bir azalma görülmüştür.

ÇALIŞMA :

Çalışma rakamları aralık 1955 durumunu göstermektedir. İş yerleri sayısı için geçen ay aralık durumu verilmişti. Yeni rakam bulunamadığı için aynı rakamlar tekrar edilmektedir. İşçi sayısına ait rakam yenidir. Tabloda sigortalı işçi sayısında geçen aya nispetle 40,5 binlik bir azalma görülmektedir ki, bu da tamamen yukarıda diğer kalemlerdeki gibi mevsimlik bir azalmadır.

DIŞ TİCARET :

İthalâtımızda mart ayında başlayan ilgi çekici daralma hareketi bu ay da devam etmektedir. İhracatımız geçen yılın aynı ayından 38,9 milyon lira fazla olduğu halde ithalâtımız geçen yılın aynı ayından 22,6 milyon lira azdır. Bu durum ithal imkânlarımızın azalmakta olduğunu gösteriyor.

PARA :

Mayısın son haftasında tedavül hacminde, nisanın son haftasına nispetle 121,4 milyon liralık bir artış olmuştur. Bu artışın 42 milyon kadarı Ticari ve zirai senetlerdeki artışlardan 55 milyonu ise önemli kısmı kısa vadeliyelerden olmak üzere, hazineye tahvil üzerine ve kısa vadeli avanslardaki artışlardan ileri gelmektedir. Altın ve döviz mevcudumuzdaki negatif durum çok tedrici bir şekilde azalmaktadır. Bu ay da 18,5 milyon liralık bir azalma olmuştur. Merkez Bankasının altın ve döviz borcunu gösteren 235 milyon liradan altın alacaklıları ismiyle gösterilen ve bir iç borç olan 154,7

milyon lira inilecek olursa Merkez Bankası kanalıyla harice olan borcumuzun 81,2 milyon lira olduğu görülmektedir.

Mayıs ayında bilhassa Reşat altının da mühim olmak üzere bir artış olmuştur. Dolar fiyatında da 160 kuruşluk bir artma vardır.

KREDİ ve MEVDUAT :

Üç aydan beri rakam temin edilemeyen kredi ve mevduat kalemlerinde bu defa yeni rakamlar temin etmek mümkün olmuştur. Kredi ve mevduat rakamları Şubat durumunu göstermektedir. Kasım ayından itibaren Umumi kredi yekünü ve ticari kredilerde devamlı artışlar olmuştur. Sınai kredi aralık ayında bir miktar azalmış ocak ve şubat aylarında artmalar göstermiştir. Ziraî krediler ve ipotek mukabili krediler önce aralık ayında artma ondan sonra ocak ve şubat aylarında düşmeler göstermişlerdir. Mevduat yekunları kasımdan bu yana devamlı artışlar göstermişlerdir.

MALİYE :

Vergi tahsilâtı rakamı şubat, hazine mevcudu mayıs, diğerleri ise nisan ayına aittir.

Vergi tahsilâtında geçen aya nispetle 11,3 milyon liralık bir azalma mevcuttur. Geçen yıl da aynı ayda aynı şekilde bir azalma olmuştur.

Borçlarımızla ilgili kalemlerde konsolide dış borçlarda geçen aya göre, bir azalma diğerlerinde ise artmalar görülmektedir. En büyük artış konsolide iç borçlarda olmuştur.

Az Gelişmiş Memleketlerde Sosyal Politika

gortanın malî rejiminde genel olarak kapitalizasyon sistemi caridir. Matematik ihtiyatlar tesis edilmiştir ve sigortanın idaresi devletten tamamıyla müstakil bir durum arzeder.

B) Sosyal güvenlik meselesi umumi bir sosyal politikanın içinde mülâhaza olununca, işlemesine zarurî malî kaynağın aidatlardan veya devletin umumi malî kaynaklarından gelmesinin pek az ehemmiyeti vardır. Zira bir bütün olarak mülâhaza edildiğinde sosyal güvenliğin masraflarını netice itibarıyla karşılayacak olan umumi ekonomidir. Binaenaleyh sosyal güvenliğin finansmanın şu veya bu şekilde sağlanması bir ekonomik ve psikolojik oportünite meselesidir.

C) Sosyal güvenlik sistemi ile birlikte aynı ve nakdî yardımlar için talep olunan şartlar gittikçe azalma temayülü göstermekte ve hattâ yavaş yavaş kalkmaktadır. Malî rejimde tevzi usulü ka-

pitalizasyon usulünün yerini almaktadır. Zira Devletin varidatının devamlılık arzeden mahiyeti kusuru ve sosyal sigortalarda olduğu gibi, kapitalizasyon sisteminin zarurî kilmamaktadır.

D) Sosyal güvenlik ile birlikte bu hizmet gittikçe bir Devlet hizmeti vasfı kazanmıştır.

IV Geri Kalmış Memleketlerde Sosyal Güvenlik Meselesi

Geri kalmış memleket halkları ileri memleketler halklarından çok daha kesif bir şekilde sosyal güvenlik tedbirlerine muhtaçtırlar. Zira bu memleketler fakirdirler. Kâfi derecede gelire, sıhhi imkânlara malik olmadıklarından bu memleketlerin sakinleri hastalığa daha fazla maruzdurlar. Ücretlerin düşük seviyeleri ferdî tasarrufa imkân vermediği için ihtiyarlık sigortası bu memleketler için daha âcîl bir durum arzeder. Nüfus-

ları fazla arttığı ve bu artışa müessir olan iş imkânları yaratılmadığı için saklı işsizlikle birlikte konjonktürel ve demografik sebeplerden mütevellit işsizliğe karşı alınması lüzumlu tedbirler daha âcîl bir şekilde ortaya çıkar. Millî gelirin adaletsiz bir şekilde dağılışı fakirliğin yaygın bir hal almasını mucip olur. Şu halde bir paradoks içinde gibiyiz. Zira sosyal güvenliği millî ekonomiden ayrı olarak mülâhaza etmek mümkün değildir. Sosyal risklerin karşılanması ve tazmini normal olarak aşağı yukarı millî gelirin yüzde onunu talep eder. Binaenaleyh millî geliri yüksek olan memleketler kolaylıkla şamil ve müessir bir sosyal güvenlik sistemi kurabilirler. Bunun yanında bu memleketlerde sosyal güvenlik tedbirleri fert için âcîl bir durum arzetzemeyebilir. Şayet millî gelir adil olarak dağılmakta ise -ki genel olarak ileri memleketlerde millî gelirin dağılışı daha âdil bir şekilde cereyan etmektedir. herkes kendi geliri ile ihtiyaçlarını karşılayabilmekte ve daha müreffeh bir hayat seviyesine sahip olmaktadır. Böyle olduğu

halde iktisaden ileri memleketlerde nüfus başına isabet eden sosyal güvenlik masrafları, az gelişmiş memleketlerin masraflarını çok arkada bırakmaktadır. Şahıs başına yapılan masrafların nisbeti mukayese edildiğinde geri kalmış memleketlerde milli gelirden sosyal güvenlik masraflarına daha az bir miktar ayrılabilirdiği görülmektedir. Halbuki müessir ve şamil bir sosyal güvenlik sistemi kurmak için, muayyen bir milli gelir seviyesine malik olmak zarureti de çok mübalâğa etmemek lâzımdır. Bilindiği üzere refah devreleri büyük sosyal reformlar devresi değildir ve ekseriya zengin devletlerin sosyal mevzuatı daha az ge-

leşmiştir. Zira umumî refah münferit sefalet hâdiselerini kabili ihmal kılabilir. Asıl ücretlerin kifayetsiz, işsizliğin yaygın, para kıymetinin sukutunun tasarrufları yok ettiği, umumî sağlık durumunun tehlikeye düştüğü fakirlik devrelerinde sosyal reformlar gelişmektedir. 1935 yılında Birleşik Amerika Devletlerinde Social Security Act kabul olunmuş, İngiltere ve Fransa'da İkinci Dünya Harbinin sonunda yani son derece fakir düştükleri ve milli gelirleri azalmış olduğu bir devrede sosyal güvenlik sistemleri kurulmuştur.

Şu halde ne için az gelişmiş memleketlerde ki - halkları sosyal güvenlik ted-

birlerine geniş ölçüde muhtaçlıklar - sosyal güvenlik sistemleri inkişaf edememektedir. Bunu iki sebebe irca etmek mümkündür.

1. Bu memleketlerin milli gelirleri kâfi değildir.

2. Bu memleketlerde milli gelirin dağılışı adaletsiz bir şekilde cereyan etmektedir. Ve bu adaletsiz dağılışı karşılamak üzere şamil ve müessir bir sosyal güvenlik politikası umumî iktisadî ve içtimai politikada içinde ehemmiyetli bir yer işgal etmemektedir.

(Sonu gelecek sayıda)

Okurların forumu

Din Problemine Dair

Forum Yazı Kuruluna.

Din problemi, memleketimiz için, üzerinde dikkat ve titizlikle durulması lâzım gelen bir problemidir. Bugün toplumumuz içinde din konusunda, aydın sınıfla din adamları ve halk arasında büyük bir anlaşmazlık, birbirini sevmeme görülmektedir.

Bilhassa köylerde büyük halk kütelleri, din adamlarının çoğu aydın dinsizlikle itham etmekte, aydın sınıf ta din mensuplarının büyük kısmını ve geri halk kütellerini yobazlıkla haklı olarak vasıflandırmaktadır.

Büyük Atatürk'ün devrimci, uyanık gençliğiyle koyu islâm mistisizmiyle yetinmiş, müspet düşünceden tamamiyle uzak zihniyetlerin birbirini sevmeyeceği aşikâr ise de, hiç bir devirde bu, zamanımızdaki kadar derin ve geniş olmamıştır.

Önce bu müesseseyi incelediğimiz zaman görürüz ki din, geniş halk kütelleri için lüzumlu ve faydalıdır. Zira din, insanların vicdanına hitap ederken bir takım ahlâk problemlerini de ortaya atmakta, Toplum düzeni içinde birbirleriyle kardeşçe geçinmek, kötülük yapmamak, sevgi göstermek, yardım etmek kısaca erdemli yaşamayı öğretmek gibi faydalar sağlamaktadır.

Diğer taraftan insan tabiatı, eskiden beri ölüm korkusu, kimliğinin kısa bir müddet sonra yok olması karşısında derin bir ıstırap ve ümitsizliğe düşmüş, ebedî hayata, ölümsüzlüğe karşı büyük bir özlem duymuştur. Ruh sükûnetine kavuşmak, teselli bulmak yolunu din müessesesinde aramıştır.

Bütün teknik ilerlemelere, müspet bilim alanındaki inkişafalara rağmen metafizik bazı problemler karşısında insan eski yunandan bu yana büyük bir ilerleme kaydetmiş değildir. İnsanoğlu, sonsuzluk, ölüm, daha binbir çeşit hayat olayları karşısında çok defa aceze düşmekte, hayretler içersinde kalmaktadır. Zaman zaman dine karşı ilgisiz olanlarımız bile aciz ve ümitsizlik içinde Tanrıya sığınmak lüzumunu hissederiz.

Fakat başka bir yönden inceleyince görürüz ki, toplum, daima değişmekte, inkişaf etmektedir. Dinler yüzlerce sene evvel kurulmuş müesseseler olarak, etrafını sarmış bir takım menfaat gruplarının zoruyla de geri bir karakter taşımaktadır.

Zira dinlerin hemen hepsi uhrevî hayatı da ellerine almışlar, insanların vicdanlarıyla beraber, günlük hayatını, toplumsal hayatını ilgilendiren kuralları koymuşlardır. Zamanla kuruluşu anındaki bir ihtiyacın ifadesi olma vasfını ve dinamik ruhunu kaybetmiş, çevrelediği toplum için bir gerilik bir uyumsuzluk olmuştur. Bu husus bilhassa islâm dini için bahis konusudur. Batı uygarlığı zaman zaman dinde reformlar yaparak ilerleyen toplum nizamına uydurmasını bilmiştir.

İslâm dini ise böyle bir reformu yapamadığı için, ilk zamanlardaki hareketli, elâstik ruhunu kaybetmiş, donuk, duruk bir hal almıştır.

İslâm felsefesi zamanla dinamik ruhunu kaybetmiş, uyuşturucu bir karakter kazanmıştır. Bu gün islâm

memleketlerinin geri, tembel, uyusuk kalışında iklimle beraber dini mistisizmin rolü büyüktür. Bu din teşekkül etmiş, dinamik bir ruhla gelişmiş, zamanına göre ileri bir medeniyet kurmuş devrini tamamlamıştır. Eski haliyle katı bir haldedir. Felsefesi, içine sonradan doldurulmuş bir çok batıl inançları ve dünya işlerini tanzim eden büyük kısmından temizlemek zamanı gelmiştir. Dini Tanrı ile insanlar arasındaki münasebetleri tanzim eden daha ziyade ahlâkın konusuna giren kısımları hariç bir ayırmaya tabi tutmak, müphemiyeti kaldırmak için türkçeye tercüme etmek, içindeki aslında mevcut olmayan batıl inançları atmak, müspet bilimle çelişen kısımlarını ayıklamak, kısa yoldan saf ve temiz haline getirmek en çıkar yoldur. Yoksa müspet düşünceli aydınla din arasındaki ilgisizliği yok etmeğe imkân olmadığı gibi, toplumumuzu batı uygarlığı seviyesine çıkarmak halk kütellerine müspet düşünceyi, yaşama sevgisini aşılama, fikren ve kültüren az zamanda kalkındırmak bizim için maha uzun zaman bir ütopyadan ibaret kalır kanaatindeyim. Saygılarımla.

Samî KATIRCIOĞLU - İzmir

Basının Hali

Sayın Baylar,

Basın Kanununun yürürlüğe girdiği gündenberi basınının hali yürekler acısındır. Devlet işleri hakkında vatantaşın bilgi ve teccüsünü tahmine yarınacak ne bir haber ne de bir tefsire artık rastlanmaz oldu.

Bu bir protesto grevi midir, yoksa basın kanunu karşısında uğranan şok'un bir devamı mıdır? Her iki ihtimal karşısında da endişe duymamak mümkün değildir. Bu bir protesto hareketi ise, bunun faydası nedir? Basın hürriyetine darbe vurmak, hürriyetleri kısmak isteyenlere bu çeşit protesto ile mukabele etmek neye yarar? Bununla beraber katmerli bir şekilde cezalandırılan gene va-

tandaş değil midir? Basın kanunu karşısında duyulan şaşkınlığın bu neticeyi tevhit ettiği ihtimaline gelince, bu da esef edilecek bir haldir. Evet, basın kanunu çok tehlikeli, çok müphem maddeler ihtiva etmektedir. Fakat hükümeti tenkid ve âmme işleri hakkında doğruluğundan şüphe olmıyan haberlerin nesrinin bu kanunla tamamen ortadan kalktığı iddia etmek te çok mübalâgalı bir tefsir olur. Yapılacak şey daralan hareket sahası içinde de azamî dikkatle vazifeye devam olmalıdır. Basının şimdiki tutumu, "sokağa çıkar-sam, otomobil kazaları oluyor, belki ben de çığnenirim" deyip eve kapanan kimselerin haline benziyor. Bu halin bir alışkanlık yaratarak daha fazla evham ve korkuyu artırması tehlikesi vardır.

Saygılarımla,
Ankara, A. UZEL

Devalüasyon ve Dış Borçlar

Forum Yazı Kuruluna.

1. Haziran - 1956 tarih ve 53 sayılı mecmuanızın «Devalüasyon ve dış borçlar başlıklı yazısında tavzihe muhtaç gördüğüm bazı noktaları cevaplandırmanızı rica edeceğim.

Mezkûr yazıdaki ana fikir şu: «Bir sene zarfında dış borç mürettebatımızı ödeyebilmek için ne miktar mal ihraç etmek mecburiyetinde isek devalüasyon-dan sonra aynı miktar mal ihraçı ile borcumuzu ödeyebiliriz.» Ve deniyor ki; yıllık borç mürettebatımızı ödeyebilmek için libresi 25 centten 1090 ton pamuk ihraç edeceğiz. Bu arada lira - dolar paritesi değişse bu değişiklik dünya pazarlarındaki pamuk fiyatlarına müessir olmayacağından Türkiye yine 1090 ton pamuk satmak suretiyle bu borcunu ödeyecektir.

Kanaatimce hükümetin devalüasyona müraعات etmesindeki gaye ihraçatı teşvik etmek ve tediye bilançosundaki menfi farkı izale etmektir. Harici talep yekûnunu para operasyonları vasıtasıyla arttırmaktır.

Yazıda kaydedildiği gibi devalüasyondan evvel ve sonra 25 centten 1090 ton pamuk ihraç etmek suretiyle aynı miktarda borç ödeyebileceğiz bu ameliyeye ne lüzum var.

Misalinizdeki gibi 2.80 T.L. = 1 dolar iken devalüasyondan sonra 5.60 T.L. = 1 dolar olsa dış borçların Türk lirası ile ifadesi 6294 milyon lira olur. Dahili fiyatlar sabit kaldığı takdirde bu ihraç mallarımızın dış piyasalar için % 50 ucuzladığını ifade eder. Yani diğer tabiriyle aynı miktar borcu ancak iki misli fazla pamuk ihraç etmek suretiyle itfa edebiliriz. Zihinlere biraz daha vücut vermek

bakımından tereddütümüzü mucip noktalar etrafında yazı heyetiniz okuyucular sütununda cevap verirlerse kendilerine müteşekkîr kalacağız.

Saygılarımla
H. İ. — Ankara

Forum'un Notu :

Normal olarak devalüasyona başvurulması için ihraç malları stoku mevcudiyeti, ihraç malları talebinin elastiki olması, ithalatta da bu elastikiyetin olması şart koşulur. Dünya ticaretinde önemli bir rol oynayan büyük bir memleketin para ayarlamasında bu mülâhazaların değeri vardır. Okurumuzun itirazı bu zaviyeden haklıdır. Fakat Türkiye'nin durumu meselenin başka bir şekilde vazedilmesini gerektirmektedir. Türkiye için paranın dış değerinin düşürülmesi fiili bir durumun resmîleştirilmesi mânâsına gelir. Meselâ misâldeki pamuğu ele alalım. Bu mahsülümüzü ya iki taraflı anlaşmalı memleketlere dünya fiyatları üstünden satıyoruz veyahutta E.P.U. memleketlerine veya serbest dolarla iş gören memleketlere dünya fiyatları üzerinden fakat ihracatçılara şu veya bu yolla bir prim temin etme suretiyle satıyoruz. Çünkü pamuğun iç piyasadaki fiyatı dünya fiyatından yüksektir. Şimdi devalüasyon yaptığımızı farzedelim. Çok muhtemeldir ki, bu yüzden ihraç ettiğimiz pamuk miktarında önemli bir değişme olmasın. Yine aynı miktar pamuk ihraç edelim. Fakat bunun hepsi E.P.U. ya veya serbest dövizle ve en mühi mi prim ödenmesine lüzum kalmadan satılsın. O halde mevzubahis olan daha fazla satmak değil; fakat iki taraflı veya primli satış yerine normal satış. Bunun için devalüasyon yapılır mı? Eğer başka çare yoksa yapılabilir. Esasen okurun mevzubahis ettiği notta, bu hususa temas edilmemekte, sadece devalüasyonun, Türkiye gibi bir memleketin bugünkü şartlarında, döviz olarak dış borçların ağırlaşmasına sebep olacağı yolundaki bir görüşe itiraz olunmaktadır.

Forum ve "Bizim Köylü"

Forum Yazı Kuruluna,

The fact is that to make a name in literature today, it is not absolutely necessary to write books.

Albert Camus

Okuyucuyla sanatçı arasında saygı istiyoruz biz. Bunda ilk ödevlinin de sanatçı olduğuna inanıyoruz. Bir genç 1950 de az çok başarılı bir şekilde tutup köyü anlatan bir kitap yazıyor. Öyle kapalı, duruk, geri bir topluluktan sıyrılıp onların gerçeklerini yazabilmek az şey değildir. Küçümsemedik bunu. Ak-

lı başında hiç bir aydınımız küçümsemedi. Şimdi 1956 dayız. O kitaptan sonra iki kitap daha yazdı yazar bugüne dek. Aynı köyü, aynı şekil içinde (dilinin daha işlekleşmesi hariç) ilk kitabını geçemiyen bir kuvvette vermeye devam etti.

Altı yıldır yerinde sayıyor Makal. Aynı tarzda daha yüz kitap yazsa kendisini yeni tanıyanların, sanatla ilgili köy notları okumak olanların veya yerinde sayıp - saymamayı önemsemiyenlerin ilgisini çekebilir belki. İlk kitaptan sonra aynı konuların aynı tarz ve anlatış içinde ne ifade edebileceğini düşünmeliydi yazar. Yeni şekil, daha kuvvetli söyleyişler, deyişler için yormalıydı kendini. Uzun zaman hikâyeye, romana geçer diye bekledik. "Pencereden kuş uçtu" adlı hikâyesiyle köy notları şeklinden ayrılamiyacağını gördük. Hikâyeye romana geçmesi zorunlu değildi. Ama seçtiği tarz içinde gelişmeler göstermesi zorunluuydu. Sanatçı okurları çekildi Makal'ın. Kendisi gibi yazan veya yazmayıp o konulara ilgi duyan köy öğretmenleri okuyor o yazıları bir. Kendisini daha yeni tanıyan aydınlar, gençler okuyor iki. Bir de "e bakalım ne demiş gene" diye binde bir okuyanlar, konusu açıldı mı herkesten çok sesini yükseltip "iyi yazıyor çocuk, toplumumuz için gerekli" diyenler var. İşte buna cevap verme gereğini duyan sayın köy öğretmenlerini aldatan bu. Anket şeklinde değil de söz arasında sanatçılarımıza soruversinler gerçek o zaman çıkar ortaya.

Benden yükselen sanatı savunma heyecanı belki sahtedir birşey diyemeyeceğim, okura bırakalım bunu. Konumuz Makal ve Köy Notları Edebiyatı iken bunu bırakıp bana yerli yersiz çatan Sayın Girgin bir de "şehir-köy ikiliğini köy öğretmenleri yaratıyor" kanısını çıkarmış yazımdan. Ben "hiç biri kendini Forum'un anladığı anlamda - Türkiye'de köy ve şehir arasında açılan mesafenin kapatılmasına yardım eden - kabul etmiyor bir kez bu arkadaşların..." demekle hepsi de sanat yaptıklarını iddia ediyor demek istedim. Yazının gelişinden gidişinden bunu anlamamak için pek dikkatsiz olmalı insan.

Sayın İsmet Gökçöl de birçok sorularının cevabını bu yazıda bulacaktır sanırım. Yalnız bir noktaya dokunuvvereyim: Makal'ın bugünkü durumu benim için değer değil ki benzerlerinin sayı sayı önemi olsun. On olmuş, yüz olmuş birşey çıkmaz bundan. İki şık var: Ya suurlu, yaratıcı bir sosyal anlayışla bu konuları ele almak, ya da köyün bugüne dek verilememiş hikâyesini, romanını vermek...

Bay And'sa yüzeyi veren, kolayca kaçan yazarlardan yakınmakla dikkatimizi çekmişti. Köy öğretmenlerini kolay bulup kapılıverdikleri köy notları ü-

zerinde de durur sandık. Yanılmışık. Makal'ın bir önemi de şehire bakarken birçoklarımızın gözünden kaçan noktaları görüp gösterebilmişiyiz. Bunda önemsenecek taraf yok. Şehirli köye gitse Makal'ın göremediği tarafları görüp gösterebilir. İçerde bulunan dışardan göremez bulunduğu yer. Şehirli'nin gözünden kaçıp Makal'ın gördüğü noktaları şehirden bir zaman ayrı kaldığında şehirli daha iyi görebilir. Yazarlık üzerine az buçuk kafa yormuş herkes bilir bunu.

Bir de şunu belirteyim : Makal'ı yermek için ne Zola'yı , ne Bay And'ı tutamak yapmağa ihtiyacımız vardı. Yazısındaki örneği de çok önceden biliyorduk. Buna benzer bir yığın örnek verebilirdik. Ama Zola gerçekçi olduğundan daha önemli bulduk o örneği. Hem ne bilelim Bay And'ın mesele edeceğini bunu.

Saygılarımla.

Behiç DUYGULU • Ödemiş

Çarşaftan Önce Zihniyet

Zannedirim bundan üç sene kadar önce, İzmir'den İstanbul'a bir tatil dönüşü tren seyahatında kompartımanımızda bir "hacı" ile beraberdik. Daima titreyen sakalı ve elinde hırsla şıkdattığı tesbihi ile bir nazar boncğundan faksızdı. Kompartımana girip çıkan veya dışarıdan görüverdiği medeni kılıklı kızlara, hanımlara dik dik ve dikkatle bakıyor, "Lâ havle ve lâ kuvvete," diye şöyle bir inledikten sonra hemen daima bizlere dert yanıyordu:

Göklerden taş yağacaktı. Allah'ın gazabına uğrayacaktık. Dünyanın sonuna alâmetti bu "çıplaklık."

Ne istiyordu bu adamcağız?

Eski günlerinin avdetini. Hanımlarımızın örtünmesini. Kızların erkeklerin arasından ayrılmasını.

Eğer ellerinde kâfi kuvvet bulursa o ve mümasîli "hacı"ların bu tip fikirlerinin tahakkuku yoluna gidecekleri pek tabiidir. Ama antidemokratikmiş; "hakları"dır.

Ellerinde kuvvet bulunduranların, karşılına çıkan meseleleri kuvvetle halletmeye çalışmaları da aynı şekilde antidemokratiktir, hakları olsa bile. Hele fikri hataları, fikir hareketleri ile düzeltmek icâbeder. Kaldı ki bir "çarşaf meselesi", düşünmemiz icâbeden en son meselemizdir. Henüz sayıca üstün birçok muhitlerimizde, "Kız okur da ne yapar," sözü bir ata sözü kıvamında iken, olgun tanınan kimselerimiz bile kız talebelerimizden, "... hiç

tanımadıkları erkek müşterilerinin kol-larında," şeklinde bahsederken bir çarşaf kanunu ile meselelerin hallini düşünmemeliyiz. Bir Churchill, kızının artistliği ile iftihar ediyor, bir Truman, artist kızının reklamını yapıyor, Beri tarafta ise, beğenilmeyen mektep idarecilerine verilen vasıf, "Ava Gardner'e benzeyen bir hocanım," oluyor,

Görülüyor ki meselelerimiz, siyah veya beyaz çarşafın bir kanunla kaldırılıp kaldırılmamasından ziyade, devrimize hele istikbale yakışmayan birtakım zihniyetin tedavisidir. Hiçbir zihniyet meselesi de, artık düşünebilen cemiyetelerde kuvvet gösterileri ile hallolunamaz, tıpkı Amerika'nın renk meselesini kanunlarla halledemediği gibi.

Derin saygılarımla,
Tamer ÖRGE • İzmir

Aşkın Gözyaşları

Aziz meslektaş :

Bu gün şehir vasıtalarında dahi, bir genç bayan yalnız başına seyahatinin ne gibi iğrenç vecibeler yüklediğini hep kızarak itiraf ederiz, biliriz.. Hakikat böyle ahlâki bir yara ile önümüze dikilirken siz arkadaşımızın gözyaşlarını nasıl; Ercişi, Şavşatı hor görüşü ile ifade edersiniz? Onların gözyaşlarında; yol, bel bilmemenin endişesi, Şavşata, şirin Ercişi ait eskimiş bilgilerden, asılsız söylentilerden doğan korkusu hiçte küçümsenmeyecek bir hakikat olarak parlıyordu, değerli Makal! Sonra bu çok temiz ve çok saf bayan meslektaşların hakikaten yollarında, canyoldaşı olacak bir kardeş, büyükanne götürmeyip sudan çıkmış balık gibi çırpınmaları gözyaşlarının derin bir sebebidir. Gurbet... yalnızlık... yabancılık... Mesleki tecrübesizlikler ve herbiri yat şartları... ortasında sipsivri bir inyat şartları... Ortasında sipsivri bir insan düşünün, ne dertleşeceği, ne akıl danışacağı bir yakını var. İşte bence madalyanın tersi..

Yanınızda bir yakınınızı götürmek imkânını değil, sizin kanuni harcırahınızı bile zamanında verip, vazifenize en mübrem ihtiyaçlarınızı tamamlayıp gitmenizi temin etmeyi kimse vazife edinmez. Birkaç kuruş avansla kurra çektiğiniz anda, sizi Ercişte kabuledip, deftere gerekli işareti koyup geçecekler. Ne yap-sınlar ellerinden fazlası gelmez. Amma yinede sen, ben bu para ile hangi ihtiyacımla alayım, yolda ne harcıyayım? Oraya gidince nasıl ev tutup yerleşeyim ve hangi içüzürü, mesleki tecrübe ile talebelerime faydalı olacağım diye kendini üzme, diye takılırıvereydin olmazmıydı? Çok sayın Maarif Bakanlığı, bu mahrumiyetleri, sıkıntıları çok iyi bilir, çareler düşünür, hatta bu hususta Doğuda çalışacak

arkadaşlar için öyle esaslı kararlar verilmiş ve tedbirler düşünülmüştür ki, değilse gitsin... Hepsi hazır, yalnız tatbik edecek kahraman bekliyor.. Bunlar para yokluğundan, fasıldan filân dosyalarda kış uykusuna dalmış değil.. Gençler hamdolsun demirden sağlam, VAN gibi yerde, ot yatakta kışlayanlar, Battaniye'nin altında bütün kış titreyip kimseye derdini söylemeyen Üniversite mezunu öğretmenler hep çalıştı, yazıfe gördü. Her güçlüğü gençler yeniyorlar; Meselâ, yemeyip iki köfte ile gün geçiriyorlardaki arttırıp, okuyan kardeşlerine, ailelerine bile gönderiyorlar; borçlanmamak için en gerekli meslekî kitapları bile çok zaman görmemezlikten geliyorlar.

Evet muhterem Makal! Doğu, Batı, orta vatanda, böyle evlâtlarla, onların değerlendirilmeyen emeği ile, alın terleri ile gelişip yükselecek. Yoksa Fordun vakfiyeleri de, Marşalın yardımları da hiçbir mana ifade etmez. Ancak yeterki, orakara uğurladıklarımızı, arkadaş olarak, meslektaş olarak, insan olarak, bakanlık olarak unutmamalıyız. Akibetlerine terketmemeliyiz. Bunları yapamıyorsak, bari oralarda tekbaşına, çalışan, bu hakikaten muhterem, hakikaten fedakâr insanların emeklerine daha saygılı olalım. Saygılı olalım da, onlar da oralarda kaç sene çalışacaklarını bilsinler. Bu müddet sonunda nakillerinin istedikleri yere veya yakınlarına kanuni haklarından vazgeçirilmeyen, binbir sıkıntı ve ıstırap çekmeden, ona buna boyun büküp tavassut dillenmeden gidebileceklerinden emin olsun'ar ve bu hakkaniyetin huzuru ile güle oynaya çalışsınlar, yurtlarına daha faydalı olabilsinler. Evet Makal bu fedakâr arkadaşlarımızın mahrumiyet bölgelerinde çalışma müddetleri, hatır gönül işi, ahbap tanıdık işi, değil de subaylarımızın ki gibi kanunlarla tayin ve tespit edilmesi, herkes zamanını bilmeli, durumunu ona göre ayarlamalı. Yoksa bu ıstırap bir yara olarak kanayacak ve kanadığı müddetçede birçok gençlerin meslek sevgisini, ahlâk prensiplerini, şahsiyetini silip süpürecek. Böyle yapılmadığı takdirde, her yaz yüzlerce genç Ankara yollarına dökülecek. Çoluğunun Çocuğunun nafakasını oralarda otel parası yapacak ve ıstırahat zamanını bakanlıkta saralı bir hasta gibi ızdırıp içinde boşboğuna öldürecek, oraya buraya baş vurarak. Onu, bunu rahatsız edecek ve sonunda da meyus olarak istimeye, istemiye eliboş dönecek. İşte bu hale düşürülecek bir öğretmen-den fayda umanın vay haline. Dahası var Makal, geçiken bu derdin vebalini taşıyanların halide hazindir. Bunun acısı artık görülüyor gün gibi. Darılan, ayrılan öğretmenlerin yerini kimse dolduramayacaktır. Çünkü gibi canından bezdirilen bir öğretmen istifa dilekçesini uzattığı zaman, onu buna icbar edenler, dudak büküp sen bilirsin diyemez.

Bugün öğretmen ihtiyacının önlenmesi, ayrılış sebeplerinin üzerinde hassasiyetle durmakla mümkündür. Yoksa ayrılanlara muafakat vermemek, mecburi

hizmeti bir esareç zinciri gibi şakırdatmakla bu buhran önlenemez. Bunu ancak ve ancak öğretmenlerin hak ve vazilerini, zamana ve icaplarına göre ele alıp değerlendirmekle ve bu değerleride kanunların himayesine tevdi etmekle önlenabilir. İstifa söküntüsü bizim mesleğimize de derinliğine sirayet etmektedir ve mes'uliyeti büyüktür, hiç bir ferdin taşıyacağı yük değildir.

Bugün çekirdekten yetişmiş öğretmenleri, şahsi beceriksizlikler ve delâletlerle istifaya meçhur edip sınıfından çıkararak, yerlerine, öğretmen okullarından çeşitli sebeplerle kovulanları ve belgeleyenleri tayin edip okul teslim edenlere; Büyük Önderin tarihi ihtarını hatırlatmakla sözlerime son veriyorum.

«Mekteplerde tedrisat vazifesinin güvenilir ellere teslimini, memleket evlâdının o vazifeyi kendine hem bir meslek, hem de bir mefkûre sayacak olgun ve muhterem muallimler tarafından yetiştirilmesini temin için muallimlik, diğer serbest ve yüksek meslekler gibi ilerlemeli ve herhalde refah temin edebilecek bir meslek haline konulmalıdır.»

M. Kemal - Eskişehir

Forum'un Notu

Uzunluğu dolayısıyla basılması gecikmiş olan bu mektubun bazı pasajlarını, yeni basın kanunu yüzünden çıkarmağa mecbur kaldık. Okurumuzdan samimiyetle özür dileriz.

Caz Müziğine Dair

Forum Yazı Kuruluna,

Forum'un 51. ci sayısında, B. İlhan K. Mimaroğlunun geçenlerde Ankara ve İstanbul'da konserler veren "Dizzy Gillespie" caz orkestrasına dair bir yazısını okuduk. Bu yazı hareket ve canlılık ifade eden, Avrupada, bilhassa Amerikada geniş halk kütelleri tarafından benimsenen, sevilen caz müziğinin mahiyeti ve san'at değerinden ziyade ünlü orkestra ve icrasından bahsediyordu. Sayın Eleştirmeci daha yazısının başında bu olayı Türkiye'de ilk defa caz müziği dinleme hakımından üstünde durulması lâzım gelen mühim bir olay olarak görüyor, sonra da orkestranın icrası hakkındaki intibalarını bildiriyordu.

Evvelce bu konuya dair yazdığı yazıların ve bu yazının muhtevası, sayın müzik eleştirmecisinin caz müziğini sevdiğini, müzik san'atının çeşitli kolları arasında ona da önem verdiğini gösteriyor.

Diğer taraftan Dünya Gazetesinin 2 mayıs 1956 tarihli sayısında B. Adnan Benk'in aynı konuya dair bir yazısı çıktı. Başlık "Dizzie Gillespie orkestrası veya düşkünler müziği".

Yazar İstanbul'da bu orkestranın konserine gitmiş, hem orkestra, hem caz müziği, hem de caz müziğini sevenler hakkında kesin ve ağır hükümler veriyor. Dinleyicilerin coşmasını, fazla duygulan-

masını kınıyor; cazın yurdumuzda ve dünyada yayılmasına sebep olarak da ekinsiz (kültürsüz) kütlelerin kolayca anlayabileceği kadar basit oluşu kanısına varıyor.

Alaturka müziği taraftarları gibi caz müziği taraftarlarını da düşkünlük, basitlik, ekinsizlikle vasıflandırıyor.

B. Adnan Benk yanılıyor kanaatimce. Önce caz müziğini sevenlerin klâsik batı müziğini sevmediklerini, anlamadıklarını nereden çıkarıyor üstat. Yoksa caz müziğini beğenen, seven kişiler klâsik batı müziğini anlamazlar mı demek istiyor? Eğer böyle düşünüyorsa kehanet olur gibime geliyor. Esasen klâsik batı müziği ile mukayese edilmesi bile yersiz ve lüzumsuzdur. İnsan nasıl ki kalori değeri yüksek olan gıdalar yanında kalori değeri zayıf gıdalar da alıyorsa, klâsik batı müziği gibi her bakımdan mükemmelliğe erişmiş, işlenmiş, dev san'atçılar yetiştirmiş müzik yanında, hareket ve canlılık bakımından üstün olan caz müziğini de dinleyebilir. Zira bunların yerleri ayrı ayrıdır. Az hareket eden, az ile yetinen, uzun yüz yıllar uyuşturucu bir mistisizmle yoğrulmuş toplum için, ona hareket verme, canlandırma, duruk bir toplumun müziği olan alaturka ile savaşa yönünden caz müziği faydalı bile olur.

Sonra bütün caz severleri düşkünlük, aşağılık duygusuyla dolu, bilgisiz, ekinsiz, zavallı saymakta en azından hak-sızlık ve insafsızlıktır.

Saygılarımla.

S. Katircioğlu - İzmir

Apartment daireleri
Zengin para ikramiyeleri

Günlü - pamuklu satışlarımızda **10** TENZİLÂT

MEVDUAT SAHIPLERİNE EN FAZLA MENFAAT SAĞLAYAN BANKA

Hesap açtırmakta acele ediniz

SÜMERBANK

1956 İKRAMIYE PLÂNI:

★

İKİŞER DAİRELİ

10 apartman

Bahçeli 10 ev

ayrıca **875.000 lira**

★

Türkiye İş Bankası 1956 yılında 1.750.000 lira tutarında ikramiye dağıtıyor

En az 150 liralık bir hesapla çekilişlere katılabilirsiniz

TÜRKİYE BANKASI

paranızın... istikbalinizin emniyeti

HANGİ ŞARAP NELERLE İÇİLİR?

K
A
V
A
K
L
I
D
E
R
E
Ş
A
R
A
P
L
A
R
I

Yakut Damlası

Av etleri, ızgara, kızartma etler vesaire ile

Çankaya Yıldızı

Tavuk, balık, midye, istiridye, istakoz, yumurta, peynir vesaire ile.

Ankara Kırmızı
DÖMİSEK

Pasta, şekerleme, tatlı ve meyveler ile.

Tatlı-Sert

Aperitif ve deser şarabı yalnız başına içildiği gibi soda, cin, votka, kanyak ve biraz limon suyu karıştırılarak da içilebilir.

Ne Diyorlar

Hürriyet Öyle Basit Değildir

Yazan : Nathaniel MICKLEM

Hürriyet konusu bir zamanlar sandığımdan şimdi bana daha karmaşık görünüyor. Milton, Mill ve Atina'nın büyük günlerine kadar uzanan demokrasi prensipleri geleneği içinde yetiştim. Zor ve tiranlığa dayanan hükümet idaresine değil, tartışmalı hükümet idaresine inanırdım. Medeni hiç bir insanın, dinî ve siyasi görüşlerinden ötürü bir başkasını ezmeğe kalkışmayacağı kanısında idik. Eğitim alanında "artık öğretmenler dinî kanaat yoklamasına tâbi tutulamaz!" sesinin yükseltildiğini hatırlıyorum. Gençliğimde, öğretmenlerin politika bakımından bir soruşturmaya tâbi tutulmayacakları esasen kabul edilmişti. Hâlâ düşünce hürriyetine, söz hürriyetine ve öğretmen hürriyetine inanırım. Hele çocukluğumdan beri dünyada olup bitenleri gördükten sonra bu inancım daha da artmıştır. Fakat mesele o zaman gördüğümde çok daha karmaşıktır. Eskiden beri gelen hürriyetler artık tehlikeden azade değildirlir.

Barbarlığa düşüş

Almanya'da Hitler rejiminin ilk neticelerinden biri okulları, üniversiteleri ve kamu hizmetlerini soysuzlaştırmak oldu. Nazilerin bir insan hakkında ilk sordukları soru, "bu adam görevini iyi yapar mı?" değil, fakat "saf ırktan mı, siyasi bakımdan güvenilir mi" şeklinde idi. Tesadüfen dedelerinden biri yahudi olan yahut politik fikirleri itibarile liberal yöne mütemayil bulunan herkes öğretmense öğretmenliğinden, memursa devlet hizmetinden hemen uzaklaştırılırdı. Bu gibilerin toplama kamplarına sürülmekten veya gaz fırınlarında yanmaktan kurtulmaları çok kere bir şans eseri idi. Bu gidiş sadece tiranlık değil, barbarlığa düşmekti.

İlk bakışta Rusya'daki durumun bundan o kadar farklı olmadığı zannedilebilir. İngiltere'deki İşçi Partisine yahut Amerika'daki kapitalist sisteme karşı sempati besleyen, veya sadece sempatik bir anlayış gösteren sosyal teorici bir profesör'ün, hatta her hangi bir vatandaşın başına neler gelebileceğini tahmin edebiliriz. Rusya'da yalnız politika değil, şiir, müzik, ve bilim bile parti mürakabesinden, hükümet diktasından masun değildir.

Biz İngiltere'de, öğretmen ve sanat-kârlara, Hitlerin yaptığı gibi bu türlü müdahaleleri barbarlık sayarız. Bu gerçekten demokratik olan hayat tarzımızın inkârıdır. Fakat hakikaten barbarlık mıdır? İşte benim için muamma olan bu; zira Rusya'da hürriyetlerin baskı al-

tında tutulması, bir noktaya kadar, yalnız kolay anlaşılır değil, aynı zamanda, kendince haklı bir prensibe de dayanmaktadır. Benim anladığıma göre, marksistlerin bu konudaki görüşleri şudur: Komünizm yalnız bir ekonomik teori değildir; o politik bir sistem ve baştan başa bir hayat felsefesidir; bu sistem bizim millî hayatımızın temeli olmuştur, hükümet olarak onu muhafaza etmek vazifemizdir. Biz halkın kanaatlerine karışmak istemeyiz, fakat onları iyi vatandaş olarak yetiştirmek de ödevimizdir; hususile biz, yayıldıklarında millî birliği bozacak fikirlerin ifade edilmesine, yahut doktrinlerin öğretilmesine izin veremeyiz. İfsata hiç bir hükümet göz yumamaz. Kaldı ki, komünizm gibi bir hayat felsefesi söz konusu olunca ifsatın sınırları daha da genişler, ifsat edici fikirlerin yayılmasını önlemek büsbütün zaruret olur.

Aslında bu türlü düşünme tarzında marksistler yalnız değildir; aynı görüşlere marksistlerin en amansız düşmanlarında da rastladım. Siz eğer Colombia'da protestanlara, yahut İspanya'da solculara neden öyle davranıldığını sorarsanız, size galip bir ihtimalle hemen verecekleri cevap şudur: millî birlik korunmalıdır; bu memleketler katolik olarak kalmak istiyorlar; oysa ayrı görüşte olan bu azınlıklar, halkın birlik ve politika yapısını parçalamak niyetindedirler; bunlar açıkça ve kâsen olmasa bile, hakikatte ifsat edicidirler.

Bu iddiayı kabul etmiyorum, ne var ki, meseleyi tartışmanın sırası şimdi değildir. Beni ilgilendiren muamma, marksistler ve diğerleri adına yukarıda öne sürdüğüm görüşlerin mantıklı, bir dereceye kadar da haklı olmasıdır. Halkın istekleri yönünde millî birliği muhafaza etmek, çocukların iyi vatandaş olacak şekilde yetişmesine dikkat etmek bir hükümetin elbette vazifesidir. Ancak, açıkça görülüyor ki, millî birlik ve hürriyet prensipleri arasında bir çatışma olabilir. Hürriyet ve millî birlik iki hayatî önemde prensiptir; fakat bir çatışma halinde, birinden biri mutlaka düşecektir. Ama hangisi?

Nasıl oluyor da İngiltere'de hürriyetle millî birliği bağdaştırabiliyoruz?

Bizim millî hayat tarzımızın temelinde iki önemli düşünce vardır: biri öğretmenlere "gördükleri işde" güvenmek (bununla ne demek istediğimi hemen aşağıda açıklayacağım); ikincisi de hiç bir gurubun ne kadar büyük olursa olsun hiç bir çoğun-

luğun hakikatın tamamına sahip çıkamayacağını hemen daima diğer insanlardan öğrenilecek bazı şeyler olduğunu farzetmek. Böylece bizde bir profesör ister aşırı sosyalist isterse aşırı muhafakâr olsun üniversitede işgal ettiği, meselâ, siyasi felsefe kürsüsünden fikirlerini açıkça ve serbestçe ifade edebilir; ancak yetkisini asla bayağı bir propaganda için kullanmayacağı, üstelik kendisi gibi düşünmeyenlerin fikirlerini elden geldiği kadar objektif, doğru ve güçlü bir şekilde açıklayabileceği daima farzedilir.

Politikada da biz gerçeğin, adaletin ve birliğin ancak ihtilâf ve tartışma yoluyla elde edilebileceğine inanırız. Tartışma ve muhalefeti boğdunuz mu, gerçeği ve adaleti boğmuş demeksiniz; bu takdirde, hürriyet ve birliğin yerini derhal tiranlık alır. İngiliz parlamentosunda hükümet kadar Majeste hazretlerinin muhalefeti de anayasanın bir parçasıdır. Muhalefeti dinlemenin değerine inanır, iki taraf arasındaki bu dengeyi, yahut statüye dayanan mücadeleyi hürriyetin olduğu kadar, iyi hükümetin ve millî birliğin teminatı sayarız.

Fakat bu öyle bir anlayıştır ki, kendilerini ister komünist isterse Hıristiyan bilsinler, bütün totaliter ve otoriter devletlerde hüküm süremez. Buraya kadar dediklerimden çıkarılacak sonuç şu olabilir: hürriyet ile millî birlik prensiplerinin birlikte gerçekleşmesi, ancak, bütün taraflarca, hakikat ve hikmetin hiç bir fert veya partinin tekelinde olmadığı zımnî olarak kabul edilirse, mümkün olacaktır.

Kısaca belirtmek istediğim ikinci nokta, sözü geçen prensiplerden birinin ötekisinden tecrit edilmesinin netice bakımından yaratacağı felâkettir. İkisine birden sarılmak zorundayız. Hürriyet prensibinin ihmali bizi tiranlığa götürür; bu pek açık bir gerçektir; öbür yandan millî birlik prensibini ihmal edecek şekilde yalnız hürriyeti göklere çıkarmanın, hem hürriyeti hem de birliğimizi kaybetmemize sebep olacağını çok kere unutmaya mütemayiliz. Buna bir örnek verelim İngiltere'de komünist partisine müsaade edildiğine, bir komünist üyenin seçilirse parlamentoda oturabileceğine, memur ve öğretmenlerin hiç bir politika ölçüsüne tabi olmadıklarına doğrusu pek memnunun. Ancak bu hürriyete belli sınırlar çizilmiştir ve çizilmelidir de. Meselâ biz millî sistem içinde komünist okullarına izin verebilir miyiz? Buna cevabım açıkça şudur: Hayır. Şu sebepleki, millî birliği korumak, eğitimin, milletin gelecekteki hayatında yer alacak iyi vatandaş yetiştirdiğine dikkat etmek hükümetin başta gelen ödevlerinden biridir. Komünist okulları ise, bizim istediğimiz millî hayat ölçülerine vurulursa çocukları ister istemez kötü hâttâ yıkıcı yetiştirecektir. İşte bu noktada açıkça "Hayır!" demeliyiz. O halde, totaliter devletlerle aramızdaki fark mutlak değildir; onlar hiç bir noktada fikir ayrılığına göz yummazlar, biz ise hürriyet tahdidine son çare olarak, o da, büyük üzüntü ile başvururuz!

Müdahaleden kaçınma

İngiltere'de biz millî birliğimizin, ve bir topluluk olarak seçtiğimiz hayat tarzının yararına da olsa hürriyete müdahaleden son derece, hattâ bana kalırsa bazan budalaca, kaçınılır. Sanırız ki, hürriyet bizde güvenlikle birleşmiştir. Ama gerçekten böyle midir? Komünizm meselesinde biz daha ziyade hürriyet yararına hareket ederiz. Amerikadaki dostlarımız ise, tam tersine bir yönde hareket etmeğe mütemayıldırler. Amerikalılar, İngiliz Milletler camiası dışındaki insanlar arasında hürriyeti en çok seven insanlardır; onlar hürriyetlere inanırlar; herkesi hür görmek başlıca arzularıdır. Onlar modern dünyanın macera arıyan şövalyeleridir, bütün güzel kızları (çağımızda memleketleri) habis devlerin (çağımızda, komünistlerin) esaretinden kurtarmak istiyorlar. Ama ben daha yeni Amerikadan döndüm, orada hürriyetin başına gelenler beni gerçekten dehşete düşürmüştür.

Açıklayayım: bu memlekette, komünistlerle birlikte yaşama (co-existence) nin tatsız da olsa kaçınılmaz olduğunu hep biliriz. Komünistlerle barış içinde birlikte yaşama ihtimali Amerikada henüz tanınmamakta, hiç değilse, açıkça itiraf edilmemektedir. Onlar birlikte yaşamayı taviz saymaktadır. Demek oluyor ki, Amerikalılar psikolojik olarak harp halindedirler ve bir "casus humması" içinde hâlâ muztarıptırlar. Bunun ne demek olduğunu kendi tecrübemizden biliriz. Bir zamanlar bir komünist arkadaşı olmak, yahut komünizmin şu veya bu cephesini sempati ile karşılamış görünmek hatta liberal diyebileceğimiz fikirler ileri sürmek bir öğretmen, bir memur veya üniversite'de bir hoca için büyük bir tehlike demektir, o kadar ki böyle bir kimse ya komünist, ya komünist dostu ya da kötü bir vatandaş olarak derhal itham edilir. Bu olaylardan bir kısmını bizzağ müşahade ettim, fakat daha fazlasını burular karşısında tıpkı bizim gibi üzülen geniş görüşlü Amerikalılardan dinledim.

Belki de mübalâğa ettiğimi sanırsınız! Buna karşı, bir zamanlar Chicago Üniversitesi Rektörü olan tanınmış Amerikan bilgini Dr. Robert M. Hitchius'in şu sözlerini nakletmekle yetineceğim: "Bugün Amerikan'ın bir çok bölgelerinde eğitim imkânsız hale gelmiştir; zira serbest araştırma ve serbest tartışma imkânsızdır. Bu bölgelerde ekonomi, tarih ve siyasal bilimler öğretmeni öğretim yapamaktadır. Hatta edebiyat öğretmeni bile dikkatli olmak zorundadır. Indiana ders kitapları komisyonundan bir üye Robin Hood'u yıkıcı olarak vasıflandırmadı mı?" İnanılmaz ama, bu türlü şeyler ne yazık ki bugün Amerika'da olmaktadır.

Ne var ki gerçek Amerikanın bu olduğuna inanmıyorum, bu bir gün geçecek bir hummadan başka bir şey değildir. Amerikanın okullarında üniversitelerinde ve hükümet dairelerinde kanaatlerin sindirilmesi ve işten atılma korkusu ile meydana getirilen yıkım, insanı yalnız şaşırtmıyor, hatta korkutuyor da, Böyle

bir gidişin İngiltere'de hiç bir zaman olmamasını ümid ederim. Ancak bir yandan da, acaba Amerikalıların, telâşla da olsa, pek açıkça kavradıkları komünizm tehlikesine biz mi kör kalıyoruz diye şüpheleniyor, ve bu konunun ciddi surette incelemeğe muhtaç olduğuna inanmıyorum.

Gerçi, modern dünyada hürriyetin, bir zamanlar düşündüğüm gibi basit ol-

madığını anladım da, memleketime hürriyetlerimizi daha çok severek dö-nüyorum. Biz ne pahasına olursa olsun eğitim hürriyetini parlâmentoda en geniş tartışma imkânını ve serbestliğini korumalıyız. Hürriyet dünyada tek değer değildir, fakat hiç bir değer de ondan daha üstün, ondan bu gün daha çok tehli-kede değildir.

Ceviren: C.Y.

İKİ ASIR EVVEL NE DİYORLARDI

Parlâmento Üyesinin Görevleri

Büyük İngiliz mütefekkiri *Edmund Burke* 1774 yılında Bristol'dan Parlâmento üyesi seçildikten sonra, seçmenleriyle yaptığı bir görüşmede, parlâmento üyesinin görevlerine temas etmiştir. Bu görüşmede söylediği sözler, bu konuda klâsik olmuş ve el'an durumu en iyi ifade eden bir görüş olarak kabul edilmiştir.

Aşağıda bu meşhur konuşmanın bazı pasajlarını alıyoruz:

"Evet sayın baylar, bir mümessil için seçmenleriyle sıkı bir münasebeti olmak, onlarla hiç bir kayda bağlı olmayan bir fikri irtibat içinde bulunmak, hakikî bir şeref ve saadet kaynağı olmalıdır. Seçmenlerin arzuları onun kafasında mühim bir yer işgal etmeli, kanaatları hürmet görmeli, işleri ise aralıksız bir şekilde takip edilmelidir. Rahatını, eğlencesini ve zevkini seçmenlerin hesabına feda etmek onun vazifesidir. Fakat bilhassa herşeyin üstünde seçmenlerinin menfaatlarını kendi menfaatları üstünde tutmak gelir. Mamafih hür ve müstakil kanaatını, olgun karar ve hükümlerini, aydın vicdanını size, bir başkasına veya herhangi bir zümreye feda etmemelidir. O bu melekeleri ne sizin arzularınızdan ne de kanun ve anayasadan almış değildir. Bunlar kendisine Tanrı tarafından emanet edilmişlerdir ve kötü kullanıldığı takdirde bütün varlığı ile ona karşı sorumludur. Mümessiliniz yalnız gayretle değil aynı zamanda tefekkürü ile de size karşı sorumludur. Eğer bunları sizin kanaatınıza feda edecek olursa, size hizmet değil, bil'akis ihanet etmiş olur.

Kıymetli meslektaşım buyuruyor ki, iradeleri sizin iradenize tâbi olmalıdır. Eğer iş böyle olsaydı, sorumluluk olmazdı: Eğer devlet idaresi benim tara-

fından bir irade meselesi olsaydı, hiç şüphe yok sizin iradenizin daha üstün olması gerekirdi. Fakat devlet idaresi ve kanun yapma işi, temayül ve iradeden ziyade, tefekkür ve muhakeme işidir; Bu nasıl bir tefekkürdür ki, karar, tartışmadan önce gelmektedir; burada bir insan topluluğu düşünmekte, diğer kısmı ise karar vermektedir; aynı zamanda netice hakkında karar vererler, muhakeme ve tartışmanın ana unsurlarını dinleyip takip edenlerden 300 mil mesafededirler?

Bir kanaat izhar etme, bütün insanların hakkıdır; seçmenlerin kanaatı, bir mümessil için ağırlığı olan ve saygı değer bir kanaattır; mümessillerin bunları samimiyetle dinlemesi ve daima ciddi olarak hesaba katması lâzımdır.

Bir parlâmento azasının körükörüne ve kapalı olarak itaat edeceği, kanaat ve vicdanına en açık şekilde zit olmakla beraber rey vereceği ve savunacağı, bağlayıcı direktifler ve vekâletnameler, bu memleketin kanunlarına tamamen yabancı olan ve anayasamızın düzen ve mahiyeti hakkında esaslı bir yanlış anlamadan başka bir şey değildir.

Parlâmento, farklı ve birbirine zit menfaatların elçiliğini yapan, bu menfaatları diğer ajanlar ve savunuculara karşı korumak ve idame ettirmekle görevli kimselerin bir topluluğu değildir; bil'akis parlâmento, menfaati bir ve bütün olan millet topluluğunun, düşünme ve müzakere yeridir. Burada hiç bir mahallî menfaat ve endişe hakim olamaz; bil'akis millet topluluğunun bütününü mütalâa edilmesi ve ammenin refahı yöneltici prensiptir. Filhakika kendinize bir mümessil seçmektesiniz: Fakat onu seçtikten sonra, o Bristol'u temsil eden bir üye değil, fakat millî parlâmentonun bir azasıdır.

KAVAKLIDERE
Yakut Damlası

Türkiye'de Değişen Şartlar ve İş Eğitimi

Cemal YILDIRIM

Bugünkü Türkiye'de eğitimin en başta iki meselesi vardır: Biri, halkımızı yüzde yüz okur yazar hale getirmek; ikincisi, toplum hayatımızın yeni kuruluşuna göre yeni nesilleri hızla işe yarar bilgi ve maharetlerle donatmak. İlk dava etrafında yeteri kadar aydınlık vardır. Biz hatta köy enstitüleri ile halkı yüzde yüz okur yazar hale getirmenin en orijinal, en ameli ve bünyemize en uygun tedbirlerini dahi bulmuşuz. Davanın gerçekleşmesi için aslında iyi niyetten başka bir şey ihtiyac kalmamıştır, denilebilir. Bu sebeple bu yazıda üzerinde durmak istediğimiz mesele eğitimimizin ikinci davasıdır.

Türkiyede bugün, çoğumuzun belkide farkına varmadığı köklü değişiklikler olmaktadır. İlkel seviyede bir ziraat memleketi olmaktan kurtulma yolunda büyük çabalar ve teşebbüsler görüyoruz. Yabancı sermaye ve yatırımlar için açılan imkânlar belkide kısa zamanda yurdun çehresini değiştiren neticeler yaratacaktır. Bu gün büyük şehirlerimizdeki iş ve ticaret hayatının aldığı karakter dünün basit ve kısır iş faaliyetlerinden çok farklıdır. Hesapsız gidiler, plân ve programsız atılmalar, gerçi yeni gelişmeleri aksatan hatta tehlikeye sokan durumlar yaratmıştır; ne varki, bizce asıl önemli olan tutumlardaki başarı veya başarısızlıklardan ziyade içinde olduğumuz hareket ve değişimdir. Gerçek o dur ki, biz eski alışkanlıklarımıza görgü ve iş yeterliklerimize yabancı yepyeni bir iş hayatının ortaya çıkarmakta olan özel icapları ile karşı karşıyayız. O halde mesele bu gerçekliği asıl ölçülerle tanımak, gelecekteki gelişme temayülleri de göz önüne alarak, buna göre eğitim çalışmalarımızı düzenlemek ve yönlendirmektir.

Memleketimizde yer almakta olan değişmelerin daha ziyade ekonomik alanlarda toplandığı, manevi değerlerin ihmâl edildiğine dair yapılan şikâyetlerden de bellidir. Gerçekten iş başında bulunanlar kendilerini o derece ekonomik kalkınma teşebbüslerinin cezbisine kapılmışlardır ki, yalnız fikir ve sanat alanlarındaki gelişmeleri ihmâl etmekle kalmamış onları adeta lüzumsuz hatta zararlı bile saymışlardır. Daha kötüsü, memleketin maddi bünyesinde meydana getirilmek istenen değişme ve gelişme-

lerin kendiliklerinden yeter olduğuna dair olan hâkim inançtır. Oysa daha ziyade yabancı tekniği ve sermayeyle vitücuda getirilen «eserler»ün bünyemizde birer süs, ya da yama şeklinde kalması için, bu eserleri temellendirecek yeni bir eğitim anlayışına ve programına ihtiyaç vardır. Mevcut eğitim sistemimiz, dayandığı ilkeler ve amaçlar bakımından, bu maksada ne yeten ne de uygun düşen bir karakteri haizdir. Gerçi bizde doğrudan doğruya iş hayatına hazırlayan çeşitli meslek okulları kurulmuştur. Sanat okulları ve enstitülerinden başka Ticaret Liseleri, Yapı enstitüleri, Maliye Meslek okulu, Sağlık okulları gibi, akademik öğrenimden çok meslek disiplinine önem veren okullarımız vardır. Ancak bütün bunlar bugün yepyeni bir safhaya ulaşmış bulunan iş hayatımızın inceliklerine uyacak yeterliği gösterememekte, hayata saldırdığı elemanlara istenen gücü verememektedir. Memlekete çeşitli alanlarda işletmek üzere sermaye getirmiş yabancı ve bu arada bilhassa Amerikan firmaları bu eksikliği bizden çok hissetmiş olmalı ki, daha çok onlardan gelen bazı tedbirlerin alındığını görmekteyiz. New-York Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi ile işbirliği ederek Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsünü Ankara'da kurmuştur. Gaye iş hayatına yetkili ve muktedir idareciler yetiştirmektir. Yine New-York gurubunun teşebbüsü ile Ankara'da geçen yıl faaliyete başlanan bir Ticaret Öğretmen Okulu daha kurulmuştur. Buradan yetişecek öğretmenler için geniş iş sahaları vardır. Bunlar Ticaret liselerinde, orta dereceli okullarda açılması tasarlanan sekreterlik bölümlerinde, özel okullarda öğretmenlik yapabilecekleri gibi, resmi ve hususi büyük müesseselerde yetiştirici müdür olarak da görev alabilirler. Okula temel olan ilkeler ve okulun çalışma şekli ile donatılmış modern bir topluluğun iş hayatı ihtiyaçları gözönünde tutularak düzenlenmiştir. Aynı yolda bir teşebbüsün neticesi de İstanbulda görülmüştür. Harvard Üniversitesi ile İstanbul Ekonomi Fakültesi işbirliği ederek bir «İşletme İktisadi Enstitüsü»nün temelini attılar. Enstitü önümüzdeki öğrenim yılı başından itibaren faaliyete geçecektir.

Kaynağı itibari ile Amerikadan ge-

len bu teşebbüsler, aslında memleketimizin yeni iş alanlarında beliren ihtiyaçların neticesidir. Ancak hemen işaret edelim ki, gerek Ankara'da gerekse İstanbul'da yeni kurulan bu müesseseleri yerleştirme, kendi bünyemizin özelliklerine daha uygun bir şekilde düzenleme hususuna baştan gereken önemi vermeliyiz. Bunlar birer ithal malı gibi kalmamalı, kendi şartlarımız içinde ve bize has eğitim gelenekleriyle yoğrularak gelişmelidirler.

Modern iş hayatımıza doğrudan doğruya yeter evsaf ve ehliyetle eleman yetiştirmek amacıyla kurulan bu okullar, hiç şüphesiz, ihtiyacın büyük bir kısmını karşılayacaklardır. Fakat bunlarla her şeyin tamamlanacağını sanmak yanıltıcı olur. Asıl mesele, yalnız iş hayatında görevlenecek ehliyetli ve verimli elemanlarla bitmiyor; bütün bir yeni nesle, modern toplum hayatının yapısını ve işleyişini ana hatları ile tanıtmak, onlara ileride yarayacak belli bilgi ve maharetleri kazandırmak da gerekmektedir. Biz hayatın dışında kalan mücerret konulara orta okul ve liselerimizde ayırdığımız yeri büyük ölçüde daraltmak zorundayız. Fizik, Kimya, biyoloji, astronomi gibi ayrı ayrı ve lüzumsuz teferruatla öğretilmek istenen konuları bir ad altında, meselâ «maddî bilimler» adı altında, bir bilgi disiplini haline getirebiliriz. Şüphesiz bu takdirden ayrı ayrı dersler yerine, bilim alanına giren en önemli ve tipik üniteler ele alınacak, bu üniteler mücerret formüllerle olduğu kadar, hatta belki daha fazla, hayatta uygulanan şekillerle münasebet kurularak işlenecektir. Mesele, artık bütün bilim dallarında öğrenciye hazmedemeyeceği, ezberlese bile asla kullanamayacağı, bilgiler vermek değil, bilim dediğimiz oluşumun ana ilke ve metodları hakkında, müşahhas ünitelerin işlenmesi yoluyla, toplu ve temel bir anlayış kazandırmak olacaktır.

Bu reformu diğer ders guruplarında da gerçekleştirebiliriz. Psikoloji, sosyoloji, mantık, ahlak ve felsefe gurubunu da meselâ «Mânevi bilimler» adı altında topluyarak daha basit fakat hayata daha bağlı üniteler halinde işleyebiliriz.

Böylece lise programları hem basitleşecek, hem de daha hayati olan iş konularına yer açılacaktır. Liseler yalnız üniversitelere değil, doğrudan doğruya hayata da insan hazırladığına göre, bilhassa bu bakımdan şekillenmeleri kaçınılmaz bir zarurettir.

Birleşik Amerika'da orta dereceli okullar esas itibarile tek tip olmakla beraber, okulun bünyesinde öyle imkânlar açılmıştır ki, Amerikan iş hayatının canlı ve dinamik gidişini adım adım takip etmek, eğitimi, ihtiyaç ve isteklere göre düzenlemek mümkün olmaktadır. Öğrenciye daha ilk yıllardan itibaren başyarak gittikçe genişliyen bir seçme hakkı tanınmakta, böylece hem öğrencilerin ilgi ve yeteneklerine göre bir öğretim, hem de ileriki yönelmelere

ve meslek seçmelerine hazırlayıcı bir program kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Amerikan liselerinde bütün öğrenciler için mecburi sayılan sadece iki ders vardır: İngilizce ile beden eğitimi. Ötesi öğrencinin seçeceği mesleğe veya Üniversite öğrenim konusuna bağlıdır.

Aynı mesele İngiltere'de başka bir yoldan ele alınmıştır: Orada resmi orta dereceli okullar tek tip değil, fakat üç tip üzerine kurulmuştur; ilkokulu bitirenler bir test yoklamasına tabi tutulurlar, içlerinden en parlaklar «Grammar School» dedikleri akademik disiplinli ve üniversiteye hazırlayıcı okullara; yapıcı ve pratik kabiliyetliler teknik okullara; geriye kalan büyük çoğunluk ise doğrudan doğruya iş hayatının ilk kademelerine hazırlayıcı rolünü benimseyen «Secondary Modern School» denilen ve henüz deneme safhasında bulunan okullara ayrılır. Gerçi 11 - 12 yaşındaki öğrencileri böyle bir tasnife tabi tutmanın ciddi bazı mahzurları vardır, ve bu nokta İngiltere eğitim dünyasının bugün başlıca tartışma konusu halindedir; ne varki, bizdeki toptancı ve zorlayıcı sisteme nazaran, bir yandan kabiliyetlere göre imkân tanınması, öte yandan ileriki hayatın isteklerini hesaba katması bakımından, çok daha ileri bir anlayışa dayanmaktadır. Biz liselerimizin yalnız programlarında değil, fakat fizik yapısında ve kuruluşunda da, toplumumuzun ihtiyaçlarına, ve çağdaş eğitim anlayışına uygun değişimleri gerçekleştirmek, yenilikleri tamamlamak zorundayız. Eğitim bilgi ile yüklü insan değil, bilgisini kullanan, hayatı değerlendiren ve ileriye götüren insan yetiştirmek sanatı demektir. Bunun böyle olduğunu hepimiz biliriz, ama neden gerçekleştirmeye çalışmayız, orası meçhul!

Önümüzdeki yaz toplanacak Milli Eğitim Şurasının, memleketin değişen şartları ve beliren ihtiyaçlarımız karşısında, daha çok orta öğretimle ilgili bu problemleri ele alıp incelemesini ümitle bekliyorum.

KÜLTÜR DÜNYASI

Hazırlayanlar: A ve Be - Se

TÜRKİYE'YE GELMEK İSTEYENLER

Ankara'daki senfonik orkestrayı yönetmek için birçok orkestra şefleri istekli oldukları belirtmişlerdir. Geçen yıl iki konser veren Robert Lawrence'a geç cevap verildiği için, o da başka bir teklifi kabul etmek zorunda kalmış, böylece orkestramız işi geciktiren ilgililer yüzünden iyi bir şef, müzisyen bir öğretmenden mahrum kalmıştı.

Bizim elimize geçen müracaatlardan üçü yenidir. Bunlardan birincisi Amerikalı şef Milton Forstat'ınkidir. Kendisi sanat hayatına çello ile başlamış, ilk olarak Detroit Senfoni orkestrasını yö-

netmiştir. Sonra sırasıyla Westchester Senfoni, Utah Devleti Senfoni Orkestrasını ve New York Filâmonisini yönetmiştir. Milton Forstat en çok Washington Square'de verdiği açık hava oda müziği konserleri ile tanınmıştır.

Türkiye'ye gelmek isteyen ikinci şef birinciden de daha iyi tanınmış olan Alexander Derevitzy'dir. Doğuştan İtalyan, şimdi ise Arjantin uyruğu olan Derevitzy, uzun yıllar Malcolm Sargent, Sir Thomas Beecham ile Güney Afrika'da ki senfoni orkestralarını yönetmiştir. Daha sonra sırayla Arjantin Millî Senfoni Orkestrasını, Buenos Aires Senfoni Orkestrasını, Arjantin Devlet Üniversitesi Orkestrasını yönetmiştir. Arjantin'de bulunduğu beş yıl içinde 155 konser vermiş, repertuarında 350'yi aşkın senfonik eser yer almıştır. Bu yazı ise Munich Filâmonisi ve Roma Radyosu Senfoni orkestrasını yönetecektir. Eski müzikte de, çağdaş müzikte de yetkili bir şef olarak tanınmıştır.

Üçüncü aday müzik severlerimiz hatırlayacaktır: Bu yıl İstanbul'da, İstanbul Filâmoni Derneği adına, Ankara'da da Ses ve Tel Birliği adına konserler veren Floransa Pallazzo Pitti Orkestrasını yöneten Francesco Mander. Kendisi Türkiye'de gerek senfoni konserleri gerek Othello, Fidelio gibi operaları yönetmeyi çok arzulamaktadır. Her üç şef arasında bir seçim yapmak gerekirse Alexander Derevitzy'nin daha büyük bir şansı olduğunu sanıyoruz.

Asıl önemlisi, Metropolitan Operası'ndan ünlü soprano Eleanor Steber de önümüzdeki kış mevsimi içinde Türkiye'ye gelmek istemektedir. 30 dan fazla operada belli başlı kolaratur ve dramatik soprano partilerini söylemiştir. Toscanini, Bruno Walter, Koussevitzki, Stokovsky, Mitropoulos, Monteux gibi en iyi şeflerle söylemiş; Glyndebourne, Edimburgh, Beyreuth, Viyana festivallerinde sahneye çıkmıştır. Eleanor Steber Türkiye'ye daha çok konser vermek için gelecektir. Ancak Devlet Operası kendisiyle işbirliği yapabilirse büyük çapta bir sopranoyu sahnemizde görüp, dinlemek kabil olacaktır. Devlet Operası ilgilileriyle yaptığımız özel bir görüşmeden öğrendiğimize göre gelecek yıl sahneye konacak eserlerden, Eleanor Steber'in repertuarında da yer alan Othello, Carmen ve Yarasa vardır. Eğer ilgililer çoğu zaman olduğu gibi vaktinde işbirliği yapamazlarsa, özel bir dernek Eleanor Steber'i müzikseverlerimize dinletmek ve konserlerini düzenlemek işini şimdiden gönüllü olarak üzerine alacaktır.

Bir söylentiye göre Amerika'nın en önemli bale topluluğu sayılan Ballet Theatre'da kışın Türkiye'ye gelecektir. Tam kadro mu, yoksa seçme küçük bir topluluğun mu geleceğini henüz bilmiyoruz. Ballet Theatre'in repertuarı içinde Mavi Kuş, Carnaval, Coppelia, Giselle, Petrouchka, Princess Aurora, Spectre de la Rose, Kuşlu Göl, Les Sylphides gibi eski bale eserleri yanında, Billy the Kid, Fancy Free, Interplay, On Stage, Pillar of Fire, Undertow gibi modern eserler de yer almıştır.

★

TÜRK BALESİ VE ENGELLERİ

FORUM'un geçen sayısında yer alan Bale tenkidinde Devlet Konservatuarı öğrencilerinin Opera'da verdikleri başarılı gösterinin önemi belirtilmiş; ancak bu gösteriyi hazırlayanların karşılaştıkları güçlüklerin sözü edilmemişti. En başta Devlet Konservatuarı yöneticileri Büyük Tiyatro'daki gösterilere izin vermemişler, sonra vermişlerse de, bu defa Opera, provalar, soyunma odaları gibi imkânlarda gerekli kolaylığı göstermemiş; orkestra işbirliğinden kaçınmış, bu yüzden de büyük emekle hazırlanan Les Sylphides gösterilememiştir. Müzik eşliği için piyanist güçlülükle, orkestrasyon için yardım edecek biri ise hiç bulunamamış; kılık, dekorların hazırlanmasında hep güçlükler çıkarılmıştır.

Bale memleketimizde yeni, yeni gelişen bir sanat koludur. Çocuklarımız bu alanda birşeyler yapabileceklerini ispat etmişler, yarının Türk Balesi için umudumuzu desteklemişlerdir. Bu böyle iken, elinden tutulması gereken yeni bir sanat dalına ilgililer niye yardım etmemişler, tersine engel olmuşlardır? Bunu anlamak kolay değildir. Şimdi de kulağımıza çalındığına göre Devlet Konservatuarı yöneticileri önümüzdeki yıllarda öğrencilerin Opera sahnesine çıkmasına izin vermiyeceklerdir. Eğer bu yol tutulacak olursa Türk Balesi'nin gerçekleşmesi belki de hiç bir zaman kabil olamayacaktır. Edindiğimiz bilgiye göre 1960 a kadar Bale öğretimini bitirecek meslek hayatına atılabilecek olanların yıllara göre sayısı şöyledir:

1957 de 1 erkek 5 kız (ilk mezunlar)
1958 de 1 erkek 2 kız
1959 da 1 erkek 5 kız
1960 da 5 erkek 10 kız

Bu hesaba göre kendi başına gösteriler verebilecek ve Opera'yı destekleyebilecek bir küçük bale topluluğu ancak 1960 da kurulabilecek. Ancak bu da bütün sayıma giren öğrencilerin zamanında sınavlarını geçirip, mezun olmaları, 1960 yılında herhalde baleyi meslek olarak seçmeleri şartına bağlıdır. Demek oluyor ki 1960 da bile küçük bir topluluğun kurulabileceğine inanmak fazla iyimserlik olacak.

Bizce bunu önlemenin bir çaresi öğrencilere yarı profesyonel bir statü tanımak, ve Opera ile işbirliği sağlamaktır. Geçmişte Devlet Opera ve Tiyatro'sunun temelleri böyle atılmıştı. Tatbikat sahnesi ve Carl Ebert'in deyimi ile "Konservatuarın Opera Stüdyosu faaliyeti", Nurullah Şevket Taşkıran, Semiha Berksoy gibi meslekten olanların katılımıyla böyle yarı profesyonel gösteriler vermişti. Opera'mız için iyi sonuçlar veren bu yol Bale için niye tutulmasın? Öğrenciler ve profesyonel dansçıların katılımıyla meydana gelecek bir topluluğun kış mevsimi içinde en aşağı her ayda bir vereceği bir gösteri hem Türk seyircisini sevindirecek, onu bu yeni sanat dalına ısındırarak, hem de geleneğe dayanan bir topluluğun kurulmasına ilk adımlar bir an önce atılmış olacaktır.

Biz asıl engeli biliyoruz, bu da karar sahibi olarak bale sanatından anlayan birinin bulunmamasıdır. Opera'da elde edilen başarının surlarından biri de

Carl Ebert'in son kontratlarında "Maarif Vekillîğinin bilûmum tiyatro ve opera işlerine atanmış" olması ve "Ankara Devlet Konservatuvarının tiyatro ve opera organizasyonunu ikmal ve tedrisatını idare ve Devlet Konservatuvarı Tatbikat sahnesi temsil ve opera faaliyetine müteallik bilûmum teknik işlerini idare etmek, tatbikat sahnesinin mes'ul şefliğini ifa etmek" gibi tanıyan geniş yetkiydi. İşte böyle geniş bir yetkinin bale sanatında söz sahibi olabilecek birine de tanınması, ve Opera ile Bale arasında her bakımdan sıkı bir işbirliği sağlayacak bir statünün kabulü, Türk Balesi'nin ayağına dolanan engelleri, ortadan kaldıracaktır. FORUM ilerlerde Türk Balesi'nin karşısına çıkacak bu gibi ve başka engellerin nasıl yok edilebileceği üzerine incelemeler yayınlayacaktır.

★

"AVRUPA ANA"

Değerli tiyatro yazarlarımızdan Vedat Nedim Tör "Avrupa Ana" adını taşıyan yeni bir piyes üzerinde çalışmalarını bitirmiştir. Ön Oyun-Oyun-Son Oyun başlıklı üç bölümden meydana gelen bu eserde Avrupa uygarlığının bugünkü meseleleri alegorik bir biçimde ele alınmıştır. Eserin birinci ve üçüncü bölümü gökte geçmektedir ve koro, tanrı ve şeytan arasında konuşmalarla bolca yer verilmiştir. Vedat Nedim Tör'ün bu yeni eserinin geniş bir ilgi ile karşılanacağını sanmaktayız. Almanca çevirisi de hazırlanmaktadır.

★

HALK DANSLARIMIZ

Halk Danslarımızla ilgi günden güne artmaktadır. New York'da bulunan Türkler bir "Amerikan-Türk Folklor Cemiyeti" kurmuşlardır. Derneğin faaliyetleri arasında Halk Danslarımızı geniş ölçüde Amerika'da tanıtmak başta geliyor.

"Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayıma Tesisi" de her yıl düzenlediği Halk Oyunları Bayramı'na bu yıl Temmuz ayı ortasında başlanacaktır. Bu yılın programında yenilik Anadolu dışı Türk Danslarına da geniş ölçüde yer verilmesidir. Aynı tesis bir de bu dansları öğretecek bir okul açacaktır. Okulun öğretim programını ve uygulayacakları eğitim yöntemlerini henüz bilmiyoruz. Bu konuda bilgi edinince, bu programın ve yöntemlerin tenkit ve değerlendirilmesine FORUM'da yer verilecektir.

Tesis'in Ankara'da Bahçelievler'de açılmış olan ve Halk Danslarımızı öğretmekte en yetkili kimse olarak bilinen Halil Öğültürk'ün öğretmenliğini yaptığı Halk Dansları Okulu ile de işbirliği yapacağımızı sanıyoruz. Her iki kurumun da amacı Halk Danslarımızı tanımak, yaşatmak, sevdirmek olduğuna göre..

★

MİMARİ TENKİTLERİ

Akis dergisinin son sayısında şöyle bir kuyucu mektubu vardı: "Mecmuanızın sanat tenkitlerine ait sütunlarında edebî yarışmalara, sinema, tiyatro

ve musiki mevzularına - haklı olarak - pek sık yer vermeniz yanında mimari bahislere hemen hemen hiç temas edilmemektedir. Halbuki milyonluk binalara ait bir çok proje müsabakası neticelenmekte ve memleketimizde bu mevzu da konu olabilecek ehemmiyette eserler inşa edilmektedir".

Mektup sahibi Bay Melih Tümer gerçekten sanat ve fikir dergilerimizdeki büyük bir eksikliğe dokunuyor. Gerçi mimari tenkidi başka memleketlerin dergilerinde de az yer alır. Fakat bizde başıboş bir yapı ve şehircilik faaliyetini, etkisi az da olsa, değerlendirmek, sanırım kültür dergilerimizin önde gelen faaliyeti arasında yer almalıdır. Mimaride bir de fayda yönü olduğu için mimari tenkitleri ister istemez öteki sanat tenkitlerine göre daha yaygın olacaktır. Bazı mimarlarımızın Avrupa mimari kitaplarından gelişmiş güzel aktarıkları, memleketimizin gerçeklerine uymayan yapıları, malzeme, yapı tekniği, mimari biçim ve toplumsal görev açılarından bilirkişilerce tenkit edilmesinin herhalde yapıcı bir etkisi vardır.

Mimarî tenkitlerinin yanısıra Batı memleketlerinde çok uygulanan, önemli bir mimari eserin açıklanması ve tartışılması için düzenlenen basın toplantılarının bizde de başlaması çok hayırlı olabilir. FORUM'da seviyeli tenkitler yapacak bir arkadaşla işbirliği yapılabildiği gün mimari tenkitlerine Kültür ve Sanat bölümünde yer verecektir.

BALE - DANS

MİLLÎ OYUNLAR GÖSTERİSİ

AND

İlköğretmen Okulları Spor ve Millî Oyunlar Haftası dolayısıyla 29, 30, 31 Mayıs geceleri, Atatürk Lisesi Salonunda Millî Oyunlar gösterildi. Programda 32 okulun katıldığı 65 halk dansı vardı. Ancak çok uzun süreceği için bazı danslar programdan kaldırıldı. Gösteriye Elâzığ Kız İlköğretmen Okulu başladı. Onlardan Çayda Çıra ile Güvercin'i seyrettik. Çayda Çıra tabaklara dikilmiş yanan mumlarla oynanan bir kına gecesi dansı. Dansçılar her iki elindeki tabakları döndürüyorlar. Daha sonra mumları yere bırakıp, ellerini çeviriyorlar. İkinci dans ise eller belde, karşı karşıya sıra halinde durularak oynanıyor.

Aydın Ortaklar Öğretmen Okulu Ortaklar Zeybeği ve Muğla Zeybeği oynadılar. Samsun - Akpınar Öğretmen Okulundan Sık Sara seyrettik, bu dansın bir güzelliği büyük sıçramaların bulunmuşu.

Bolu - Kız Öğretmen Okulu Şıngır oynadı. Bu oyunda sağ ayak üstünde sekme, hem sağlı hem sollu dönüşler, oturup kalkmalar, iki ayakla yere kuvvetli vurmalar, el çırpmalar, yüz yüze, iki sıra halinde dizilmeler var.

Ankara Hasanoğlan Öğretmen Okulu Asker Bari oynadı. Bu dansın sonradan düzenlendiğini sanıyoruz. Bunda da oyuncular sıra halinde yüz yüze geliyor ve birbirlerinin arasından geçiyorlar. Asker Bari'nde gördüğümüz değişik bir figür de tıpkı akademik dans adımlarından biri olan battement gibi bedenin ağırlığı bir ayak üzerinde dururken öteki ayağın havada hareket etmesi,

Kastamonu Öğretmen Okulu Yarım Çıtırak'ı oynadı. Bu oyunda parmak çılatmak, baldıra vurma, yere fiske vurma, diz vurma gibi ses çıkaran hareketler çok.

Sivas Öğretmen Okulu çok tanınmış bir oyun olan Düz Halay'ı oynadı. Bu oyunda müzik eşliği hiç iyi değildi. Bu dansın Ağırılama - Yeldirme - Hoplatma adını taşıyan üç bölümü var. Kendine özge bir hareketi sağ elin enseden kalkıp, aşağıya inerek el çırpması.

Bolu Erkek Öğretmen Okulu Köroğlu'nü oynadı. Bu oyun şarkılı bir çarpışma dansı. Dansçılar iki sıra halinde yüz yüze geliyor, kollar arkaya kavuşuk, Köröğlü türküsünü söylüyorlar. Sonra belden bıçaklar çıkıyor, müziğin temposuna uyularak bileniyor; bir sıra geri çekilirken öbür sıra onu izliyor. Sonra çarpışmada birbirine geçiyorlar.

İstanbul'dan Öğretmen Okulu Zeybeği'ni seyrettik. Buna galiba Selim Sırrı zeybeği de deniyor. İstanbul kendi çifte telli'si, köçekçe'lerini bu gibi gösterilere, festivallere kabul ettiremedikçe, böyle kendinin olmayan, düzmece oyunlarla programlarda hep önemsiz bir yerde kalacaktır.

Adana Kız Öğretmen Okulu Depki ve Silifke Zeybeği oynadılar. İkinci dans ta yine iki sıra halinde yüz yüze gelme var. Bir sıra ayakta iken öbürü çömeliyor ve el çırpıyorlar. Sıraların birbirlerinden araları açılınca kendi çevrelerinde dö-

KAVAKLIDERE

Çankaya Yıldızı

nüyorlar. Bir de birinin çömelip, öteki dansçının onun yöresinde dönmesi var.

Balıkesir Savaştepe Öğretmen Okulu **Somalı Zeybeği**'ni, Erzurum Pulur Öğretmen Okulu **Hoş Bilezik, Baş Bar, Haçer Bari** gibi tanınmış Erzurum danslarını, Gümüşhane Öğretmen Okulu **Timurağa**'yı oynadılar.

Edirne Kız Öğretmen Okulu **Yaylada Gördüm** ile **Gençlik Dansı**'nı oynadı. İkincisi, erkek - kız, çift oynanan bir dans. Çiftler arkadan kollarını çapraz tutuyorlar. Diyarbakır - Dicle Öğretmen Okulu **Dello**'yu oynadı. Çok tanınmış bir Diyarbakır oyunu olan **Çepik**'i de Diyarbakır Öğretmen Okulundan seyrettik. Bu da dansçıların yüzyüze iki sıra halinde durarak avuçlarını birbirlerine vurdular bir çarpışma dansı. İsparta - Gönen Öğretmen Okulundan **Tavas Zeybeği**'ni gördük. Bu dansın bir özelliği sağ elin sol ayak tabanına vurması.

Bursa Kız Öğretmen Okulu **Hişbilezik** ile **Meşeli**'yi oynadı. Birinci dansta çiftler kollarını birbirlerinin kollarına geçirerek dönüyorlar. **Meşeli**'de ise dairede oyuncuların yarısı birer atlayarak ortaya toplanıyorlar. Sonra kendi çevrelerinde dönüp tekrar açılıyorlar.

Arifiye - Sakarya Öğretmen Okulu **Geyve Zeybeği**'ni oynadı. Bu gösterinin en başarılı topluluklarından biriydi. Bu dansda çok sert el çırpmaları var. Dansçılar dairenin ortasına yaklaşıp sol ellerini havaya kaldırıp bağıyorlar. Kars Cılavuz Öğretmen Okulunun oynadığı dansta oyuncular birbirlerine parmaklarından takılarak, bu durumda kollarını aşağıya, yukarı, sağa ve sola oynatıyorlar.

Kırklareli Kepirtepe Öğretmen Okulu **Beyler**'i, Konya Kız Öğretmen Okulu çömelip ve şarkılı **Emmiler**'i oynadılar. Malatya Akçadağ Öğretmen Okulu'ndan **Keçike** ve **Berde**'yi seyrettik. Her iki dans da, dansçıların bedeni değişik biçimlerde geriye, ileriye bükülüyor, eğiliyor.

Kayseri Pazarören Öğretmen Okulu **Arpazlı Zeybeği**'ni oynadı. Bunda bir özellik, dansçılar bir dizlerini yukarı çekiyor, ve geriye doğru savuruyorlar. Erzurum Nenehatun Kız Öğretmen Okulu **Çift Beyaz Güvercin**'i oynadı. Sivas Pamukpınar Öğretmen Okulundan **Çetene**'yi, Trabzon Öğretmen Okulundan **Tonya** ve **Maçka Bıçak Oyunu**'nu seyrettik. Balıkesir Necati Öğretmen Okulu **Pamukçu Bengi**'sini gösterdi. Programın en son parçası en beğenileni oldu. Beşikdüzü Trabzon Kız Öğretmen Okulu **Rize Hemşin** ile **Sık Sara**'yı büyük bir başarı, ve ustalıkla oynadılar.

Yurdun dört bir köşesinden gelen aydın gençleri bir araya toplamak ve onlarla bir Millî Oyunlar Gösterisi düzenlemek çok yerinde bir teşebbüstür. Bu gecelerin düzenlenmesinde yâdi gösteren, çok emeği geçen değerli öğretmen Halil Öğültürk'ü ve bu gösterilerin gerçekleş-

mesini sağlayan ilgilileri ne kadar övsek azdır. Ancak bu gösterilerde dikkatimizi çeken önemli bir noktayı belirtmeden geçemeyeceğiz, bu da müzik eşliğinde çalgıların çoğunluk, hakiki halk çalgıları olmayıp, keman, mandolin, akordeon gibi (bazı Doğu Dansları dışında) yabancı çalgılar olmasaydı. Bu çok yanlış yolun önümüzdeki yıllarda düzeltileceğini umuyoruz.

Halk Danslarının kültürel, toplumsal eğlendirici, ve beden eğitimi bakımından öğretimdeki faydalarını ve Halk dansları gösterileri, bayramları düzenlenirken göz önünde tutulması gereken noktaların neler olduğunu da bir başka yazımızda anlatmaya çalışacağız.

TIYATRO

MERAKİ ile ZOR NİKÂHI

Erol AKSOY

Ahmet Vefik Paşa'nın Osmanlı hayatına uydurarak çevirdiği Molière'in iki komedisi Küçük Tiyatroda oynuyor. "Merakî" (Le malade imaginaire) kendini hasta bilip bir sürü ilaçlar, macunlar arasında kaybolan bir babanın, ikinci karısı, gönlünü kaptırmış bir kızı, ve haşarı hizmetçisi arasında geçen güllüncü hayatının bir görüntüsüdür. "Zor Nikahı"nda (le mariage forcé) ise evlenmeye niyetlenen geçkin bir adamın kararsızlığı, zor karşısında da, karısı olacak kadının ilerde başka erkeklere yüz vermesi pahasına, evlenmekten başka çıkar yol bulamaması görülmektedir.

Molière komedilerini yazarken (1) kendine özge güldürücü biçimleri kullanmış, (2) bu biçimleri arasında toplumun taşlamasını sıkıştırmıştır. Böylece iki yönlü olarak gelişen Molière seyirciyi güldürebilmekte, düşündürebilmektedir. Özellikle ikinci yönüyle Molière'e, bugüne kadar gelebilen bir yazar olmuştur.

Ahmet Vefik Paşa bu oyunları Osmanlı toplumuna uydururken Molière biçimine bağlı kalmıya çalışmıştır. Ancak ikinci yönü, Osmanlı toplumunu, kişilerini taşlama yolunda kullanmıştır. Bu yüzden aşağı yukarı günümüze kadar bu döndürüler başarılı olarak alkışlanmış, hatta Vefik Paşaya tiyatro tarihimizde bir yer verilmiştir.

Oysa ki Türk toplumu devrimlerden sonra yavaş yavaş Osmanlılıktan sıyrılmıştır. Döndürülerde özellikle göze çarpan kılıbık kocalar, softa hocalar, ağdalı arapçayı kullanan bilgiç hekimler, fıkıha göre düzenlenen miras kavgaları bugün için yabancılaşmıştır. Bu yüzden Vefik Paşa kanalıyla gelen Molière'in ikinci yönü günümüz seyircisine ancak uzaktan uzağa bir şeyler söyleyebilmektedir.

O halde bu sahne yapıtlarının başı Molière'in güldürücü biçimlerinden gelecektir. Oysa Vefik Paşa'nın dili çok eskimıştır. Halk bu dili anlayamamaktadır, böylece seyirci Molière'in birinci yönüne de gereği gibi girememektedir. Bu bakımdan bugün sahnede seyredilen Vefik Paşa'lar havada kalmış birtakım sözlerden, davranışlardan öteye geçemeyecekler, bu arada Molière harcanacaktır. Gerçekten seyirci sahnedeki eski Türk kılıklarından başka birşey eğlendirememiştir.

Kısaca incelemeye çalıştığımız Ahmet Vefik Paşa çevirilerine bugün birer tarihsel değer gözüyle bakılması düşüncesindeyiz. Bununla beraber Devlet Tiyatrosunun bu oyunları sahneye çıkarmasının sebebini, Osmanlı geleceğini Molière'e iyi kaynaştırmış olan Ahmet Vefik Paşa'dan bazı örnekler verilerek istenmesinde arıyabiliriz.

Salih Canar her iki oyunu da Osmanlı açısından ele alarak sahneye koymuştur. Aynı havaları olan her iki oyunda da bazı oyuncular görmek, haklarında yargılara varmayı gerektirdi. Canar, gerek Rihletide gerekse İvaz Ağa'da duru konuşmasıyla sağlam çerçeveler çizebilmiştir. İvaz Ağa'daki

VAKIFLAR BANKASI

canlı oyunu ile evlenmeye karar verememiş seçkin bir adamın korkusunu belirtmekte daha ustaydı. Kızkardeşinin sırlarına ortaklık eden, sonra babasından korkup herşeyi anlatıveren Asuman Çağlayansu, sevdalı kızkardeşi Suna Sirmen'den başarılıydı denebilir. Suna Sirmen, sahnede her an yumuşak olmak gerektiğini iyi bildiği halde baş oynatmayı bel kırmayı, hele ellerini önünde kenetlemeyi bir türlü bırakmamıştır. Evin dolapçısı Hayfa Mediha Gökçer ve Baba Ali Algın ile damat adayı oğul Şeref Gürsoy, orta oyununa kaçan bazı hareketleriyle oyuna canlı bir hava getirdiler.

Asıl üzerinde durulması gereken Şahap Akalın'ın bu denli oyunlarındaki başarısıdır. Gerek kuru gürültü Hokneti, gerek bilgi geçinen Hoca Üstadı Sâni olarak iki ayrı kişiliği vardı. Bunun yanında her iki oyunda Ahmet Evintan ile Muammer Es'i güzel konuşmaları, sağlam oyunlarıyla bu başarıya katıldılar.

Onbeş Günün Yayınları

Sözlük :

Mehmet Zeki PAKALIN : Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü. III. cilt, 23, fasikül. İstanbul 1956 Maarif B. 481-576 S. 4° 250 kuruş.

Bibliyografya :

Osman ERGİN : İbni Sina bibliyografyası. (Bibliographie d'Avicenne). İstanbul 1956 Osman Yalçın M. 168 S. 8° 500 kuruş. İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü No. 51.

Kütüphanecilik, kütüphaneler:

Muzaffer GÖKMAN : Bayezit Umumi Kütüphanesi (Restorasyon'dan sonra yeni hüviyetiyle). İstanbul 1956 Maarif B. 19 S. 8°, 1 levha.

Hukuk :

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası. Çeviren: Muvaffak Akbay. Ankara, Doğu Ltd. O. M. 47 S. 8°.

Çiftçiyi topraklandırma kanunu ve teşkilât kanunları. Yayınlayan: T.C. Başvekâlet Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü. Ankara 1956 Yeni M. 120 S. 8°.

Ord. Prof. Samim GÖNENSAY - Ord. Prof. Dr. Kemaleddin BİRSEN: Miras hukuku. İstanbul 1956 Fakülteler M. VII + 376 S. 8°2000 kuruş. (indeks).

Tarih :

Ahmet Cevat EMRE : Atatürk'ün inkişaf hedefi ve tarih tezi. İstanbul 1956 Ekim B. 103 S. 8°. 100 kuruş.

Perran ERALP

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü : Nilüfer YALÇIN

Sekreter : Orhan BÂLİ

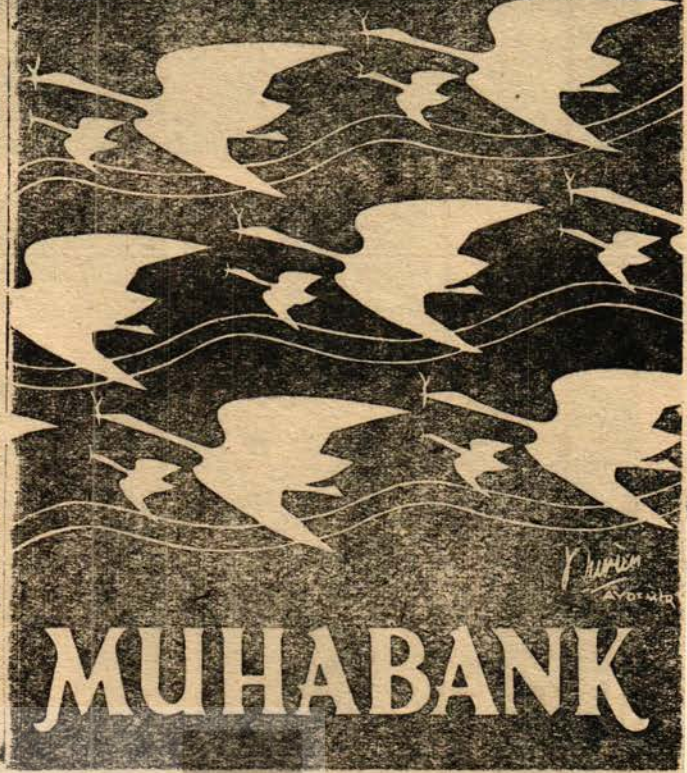
İdarehane : Büyük Han 55, Yenişehir

Haberleşme adresi : P. K. 131, Ankara (Tel. 27531)

Dizildiği ve Basıldığı Yer : Denizciler Cad. Yeğen Sok. 23/3.

Yeni Matbaa — Ankara

Her hesap sahibine bir ev

HER HESABA BİR EV PLÂNININ
KUR'ASI

30 HAZİRANDA ÇEKİLECEKTİR

TÜRKİYE ESKİ MUHARİPLER BANKASI

Ankara - İstanbul - İzmir

Akbank'ın aziz müşterilerine
yeni ve büyük hizmeti

YUZ EVLER MAHALLESİ

AKBANK

(Tafsilet giselerimizde)

FORUM

Siyaset

İktisat

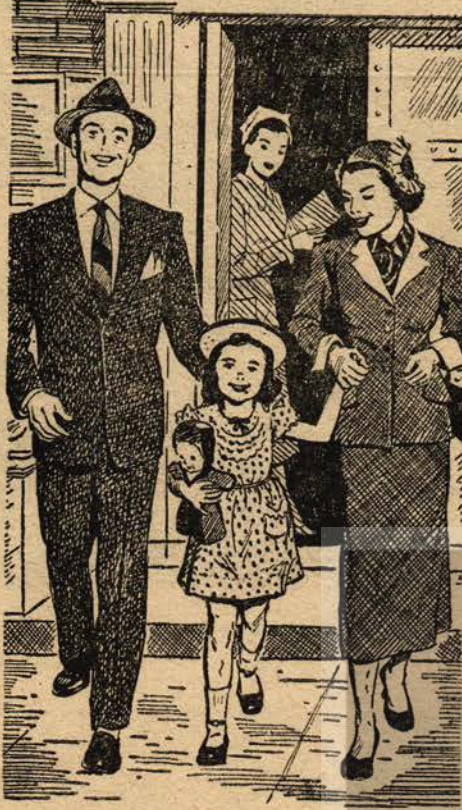
Kültür

DERGİSİ

ABONE OLUNUZ

P. K. 131 — Ankara

Her Gün Kanserden Bir Çok Kimse İyi Olmaktadır.

İlk safhalarında anlaşıldığı ve tedavi edildiği takdirde *kanserin iyileşmesi ekseriya mümkündür.*

Kanserliler için yeni ümitler. Unutmayın ki, tedavi erken başladığı takdirde ekseriya kanserler kontrol altına alınabilir. X-suaları ve radyum sayarı dikkat neticeler vermiştir. Bütün dünya üzerinde bilginler yeni çarelere baş vuruyorlar ve kanseri gittikçe daha iyi tanyorlar. Doktorunuzun vitaminler, kan nakilleri ve yeni ilaçlarla, hastalığın yayılmasını önlemek hususundaki en yeni bilgileri, bu gün kanser ameliyatlarında eskiye nazaran çok başarı sağlamaktadır. Gecikmeyin, doktorunuza hemen *şimdi* muayene olmaya gidin.

6 Tehlike İşareti

- (1) İyileşmeyen herhangi bir yara
- (2) Göğüs veya diğer bir yerde herhangi bir katılık
- (3) Bir ben veya bir et beninde görülen herhangi bir değişiklik
- (4) Devamlı öksürük veya ses kısıklığı
- (5) Muannid hazımsızlık ve itrah bozuklukları
- (6) Muteddân fazla kanama veya akıntı

Eğer bu belirtiler zamanında doktora bildirilseydi her yıl binlerce insanın hayatı kurtulacaktı.

Bu Kanser Belirtileri Sizi Kurtarabilir. Yukarıda sıralanmış olan bu belirtileri hatırlınızda tutunuz. Ailenizin diğer fertlerine de belletiniz. Bunlardan herhangi biri ile karşılaştığınız vakit, hemen doktorunuza danışınız. Gecikmek ciddi neticeler doğurabilir. Tedavi görmeyen kanser, daima öldürücüdür. İyice muayene olunuz. Unutmayın ki, böyle belirtiler, kanser olmayabilir, fakat size kat'i neticeyi yalnız doktorunuz bildirebilir. Kanser başladığının *vaktinde* anlaşılması hayatınızı kurtarabilir.

Kanserden herhangi bir korkunuz varsa derhal doktorunuza danışınız.

Korku Ve Endişenin Faydası Yoktur. Hemen tedaviye başlamak kansere karşı en iyi silâhınızdır. Bekleme ise en büyük düşmanınızdır. Kanserden korkmayın ve merak etmeyin. Kanser bulaşmaz... İrsi değildir. Kanserden şüphelenecek bir hal mevcutsa doğruca doktorunuza gidiniz. İyi bir doktordan başka kimseyi dinlemeyiniz. Kanser belirtilerine karşı kendi uyanıklığınız, hayatınızı kurtarabilir. İşini sağlam tutun. Doktorunuza hemen *şimdi* giderek muayene olunuz!

• Bu, en mühim sağlık konusuna dair hazırlanmış yazılardan bir tanesidir. Bu yazılarda, doktorunuza tam işbirliğinin, sağlığınıza korumakla kalmayıp, uzun ve şüphâli bir ömür sürmenizi de nasıl mümkün kılacağını göreceksiniz.

SQUIBB

İLAÇLARI

1858 DENBERİ